

Системи соціальної підтримки ветеранів:

Хорватія, Ізраїль, Велика
Британія, Сербія та Данія

Автори

Системи соціальної підтримки ветеранів: Хорватія, Ізраїль, Велика Британія, Сербія та Данія.
Аналітична записка / [С.Брус, Я.Бухта, І.Шматко]; За заг.ред. Д.Султангалієва та Л.Галан – Київ, 2023. – 104с.

Правозахисний центр для військовослужбовців «Принцип» – це громадська організація, заснована у 2023 році для правового захисту військовослужбовців та ветеранів. Наша пріоритетна ціль – це захист гідності військового та прозорість процесів на його шляху. Для цього ми працюємо за напрямками: правової просвіти військових та ветеранів, їхніх близьких про наявні механізми та можливості під час лікування та реабілітації; аналітичної роботи для напрацювання системних рішень у реформуванні системи; адвокації змін в цій системі у співпраці з органами влади.

Сайт: pryncyp.com

Facebook: www.fb.com/pryncypua

Ця аналітична записка зроблена завдяки підтримці програми «Український фонд швидкого реагування», що втілює IREX за підтримки Державного департаменту США. Вміст є виключною відповідальністю Громадської організації «Правозахисний центр «Принцип» і необов'язково відображає погляди IREX та Державного департаменту США.

Зміст

Вступ	5
Хорватія	8
Контекст	8
Структура армії	9
Визначення ветерана, учасників Вітчизняної війни та членів родини	10
Розміри цільової групи	14
Законодавство	15
Фонд хорватських ветеранів	16
Реєстр хорватських ветеранів	17
Відповідальні органи	18
Міністерство ветеранів Республіки Хорватія	18
Ветеранські центри	23
Ветеранські громадські організації	25
Витрати на соціальну підтримку ветеранів	26
Інструменти соціальної підтримки ветеранів	27
Підсумки	31
.....	
Ізраїль	32
Контекст	34
Структура армії	36
Визначення ветерана	39
Розподіл обов'язків між органами відповідальними за соціальну підтримку	44
Витрати на соціальну підтримку ветеранів	48
Інструменти соціальної підтримки ветеранів	49
Служба та подальші пільги в контексті етнічного апартеїду	53
Підсумки	54
.....	

Велика Британія	55
Контекст	55
Структура армії	57
Визначення ветерана та законодавча база	58
Відповідальні органи	60
Про публічний сектор	63
Про бізнес	64
Громадські організації	64
Витрати на соціальну політику	65
Інструменти соціальної політики	66
Підсумки	70
.....	
Сербія	71
Контекст	71
Структура армії	72
Визначення ветерана та законодавча база	73
Відповідальні органи	76
Інструменти соціальної політики	77
Підсумки	79
.....	
Данія	80
Контекст	80
Структура армії	82
Визначення ветерана та законодавча база	83
Відповідальні органи	84
Центр ветеранів	84
Волонтерські організації	86
Витрати на соціальну політику	87
Інструменти соціальної політики	88
Компенсації у випадку поранення чи іншої шкоди здоров'ю	89
Підсумки	91
.....	
Загальні підсумки	93
ДОДАТКИ	98

Вступ

Ветеранська політика надзвичайно складна сфера для держави, адже включає в себе одночасно проблеми медичного забезпечення, соціального захисту, працевлаштування, тощо. Всі ці сфери мають бути врегульовані таким чином, щоб вони гармонійно поєднувалися і працювали, як ціле. Це потребує неабиякої вправності від законодавців, урядовців та чиновників, адже всі ці сфери зазвичай належать до різних міністерств, управлінь, агенцій, які потрібно якимось чином скоординувати в роботі на благо ветеранів. Ця нетривіальна задача поєднується з тим, що ветеранська політика, яка має свою специфіку, мусить бути вписана в загальну соціальну політику держави. Яким чином це слід робити, враховуючи специфіку ветеранського досвіду, не завжди очевидно. Не дивно, що різні країни, на практиці, вирішують ці питання по різному.

В цій аналітичній записці ми хотіли зафіксувати різноманіття досвідів і політик серед 5ти країн: Великої Британії, Ізраїлю, Сербії, Хорватії та Данії. Як показує наш аналіз, всі п'ять країн, в залежності від свого історичного досвіду та специфічного контексту, підходять по різному до вирішення цих складних питань. Зокрема й до трактування того, що є компонентами систем соціального підтримки та захисту (social welfare, social security).

У контексті політики по ветеранах деякі країни більшою мірою покладаються на розвинену систему загального добробуту (welfare state), а дехто будує ветеранську політику максимально відокремлено від загальної системи соціального захисту населення. Проаналізовані моделі соціальної підтримки ветеранів відмінні між собою та визначаються структурою місцевого законодавства, внутрішньою та зовнішньою політикою країни – зокрема її залученістю до воєн та конфліктів всередині чи поза країною – та загальними особливостями побудови політики у країні. Відмінним є і визначення ветерана у них, і, як наслідок, розміри цільової групи політики.

Наразі Україна перебуває у процесі переосмислення та конструювання нової ветеранської політики. Необхідність її формування неодноразово було задеклароване політичним керівництвом країни, а громадські організації навіть запропонували свою концепцію. У контексті цих дискусій та пошуку шляху одним із ключових питань, залишається місце соціального захисту ветеранів в загальній соціальній політиці держави, а також форми й розміри соціальних гарантій, виплат, послуг, які мають бути забезпечені для ветеранів. Метою цього дослідження є підходів різних країн до цих питань та вивчення варіативності моделей політики.

Вступ

Нині, в Україні вже було опубліковано декілька матеріалів, які стосуються програм підтримки ветеранів, зокрема їх соціального аспекту, у інших країнах. Зокрема, порівняльний аналіз програм також проводився у межах Звіту ПРООН “Огляд міжнародних практик у сфері реінтеграції ветеранів: міркування щодо воєнного та повоєнного контексту України”, який пропонує огляд надання соціальних послуг ветеранам в межах різних систем¹. Досвід Великої Британії детально розглянуто в аналітичній довідці Українського ветеранського фонду “Державна політика підтримки ветеранів: досвід Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії²”. Так само Український ветеранський фонд розглянув “Інструменти та практики державної підтримки ветеранського бізнесу в Республіці Хорватія³”. Ці дослідження та аналітичні розвідки використовувалися нами під час написання нашої аналітичної записки.

У межах цього дослідження ми обрали 5 країн, чий досвід запровадження соціальної підтримки щодо ветеранів може бути цікавий для вивчення з огляду варіативності соціально-політичного контексту цих країн. Так, Хорватія та Сербія – постсоціалістичні країни із високим відсотком ветеранів серед загального населення, і окремі інструменти із їх досвіду можуть бути адаптовані для України. У Хорватії через війну за незалежність у 1991-1995 роках пройшло майже все доросле чоловіче населення країни. Хорватія та Україна уже розпочали співпрацю задля обміну досвідом щодо соціальної підтримки ветеранів – Міністерство у справах ветеранів України отримало від Міністерства у справах хорватських захисників (Республіка Хорватія) перекладену українською мовою законодавчу базу щодо соці-

1 – Звіт ПРООН “Огляд міжнародних практик у сфері реінтеграції ветеранів: міркування щодо воєнного та повоєнного контексту України”. <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/ohlyad-mizhnarodnykh-praktyk-u-sferi-reintehratsiyi-veteraniv-mirkuvannya-shchodo-voynenoho-ta-povoyennoho-kontekstu-ukrayiny>

2 – Аналітична довідка Відділу навчально-аналітичної роботи Українського ветеранського фонду Міністерства у справах ветеранів “Державна політика підтримки ветеранів: досвід Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії”. <https://veteranfund.com.ua/support-for-veterans-of-the-united-kingdom-of-great-britain-and-northern-ireland/>

3 – Аналітична довідка Відділу навчально-аналітичної роботи Українського ветеранського фонду Міністерства у справах ветеранів “Інструменти та практики державної підтримки ветеранського бізнесу в Республіці Хорватія”. Посилання: <https://veteranfund.com.ua/analytics/tools-and-practices-of-state-support-for-veteran-business-in-the-republic-of-croatia/>

альної підтримки ветеранів і розвитку ветеранської політики у Хорватії⁴. Ізраїль є країною, досвід якої цікавий з огляду на те, що соціальна підтримка для ветеранів там запроваджується на фоні постійної залученості армії та цільової групи до воєнних дій. Досвід Великої Британії та Данії – приклад стабільних систем підтримки в країнах-членах НАТО.

Обрані країни ми проаналізували за такими напрямками: (1) соціально-політичний контекст (війни, в яких брали чи беруть участь країни); (2) структура армії (її компоненти, тривалість служби в армії); (3) визначення статусу ветерана (законодавство, що регулює статус та права ветерана у межах країни); (4) органи та організації, що відповідають за планування та реалізацію соціальної підтримки для ветеранів (як фонди, об'єднання, кооперативи, громадські організації тощо); витрати на соціальну підтрим-

ку ветеранів; інструменти соціальної підтримки ветеранів та членів їх сімей. До нашої записки, ми додаємо таблицю, у якій ви зможете знайти перелік інструментів соціальної підтримки ветеранів та членів їх сімей у проаналізованих країнах (Додаток 1).

Досвід усіх п'яти країн щодо надання послуг ветеранам, а також членам їхніх родин, може бути цінним для вивчення з погляду розробки ветеранських політик в українському контексті. Соціальне забезпечення ветеранів у Хорватії, Ізраїлі та Великій Британії побудоване на відмінних від української моделях держави, а окремі його риси визначаються специфічними особливостями контексту. Однак деякі практики та політики здають вартими уваги і можуть бути перейняті в Україні та можуть принести користь для ширшого кола ветеранського населення.

4 – “Хорватія передала Мінветеранів свої правові напрацювання щодо захисту ветеранів. Цей практичний досвід буде використано в Україні”, – Юлія Лалутіна”. Посилання: <https://mva.gov.ua/ua/news/horvatiya-peredala-minveteraniv-svoyi-pravovi-napracyuvannya-shchodo-zahistu-veteraniv-cej-praktichnij-dosvid-bude-vikoristano-v-ukrayini-yuliya-laputina>

Хорватія

Контекст

У XX столітті Хорватія брала участь у кількох великих військових конфліктах, серед яких Перша та Друга світові війни. У Другій світовій війні хорвати брали участь як проти нацистського режиму у складі армії Югославії так і на боці країн “осі”, у складі військ Незалежної держави Хорватія та Третього Рейху. Після Другої світової війни Хорватія стала республікою у складі Югославії, яка мала автономію, та кілька разів намагалася виступити проти центрального режиму із вимогою ширших прав та свобод – зокрема під час так званої “хорватської весни” 1971-го.

Зрештою, для Хорватії останнім великим конфліктом, що стався на її території та до якого була залучена велика кількість населення, була Югославська війна (Вітчизняна війна, або Війна за Незалежність (1991-1996)). 11 квітня 1991 року була утворена Хорватська Національна Гвардія, яка у 1993 році стала регулярною ар-

мією республіки. 25 червня 1991 року Республіка Хорватія проголосила свою незалежність, після чого проти неї виступила сербська армія. У січні 1992-го Республіка Хорватія отримала міжнародне визнання, проте воєнних дій це не припинило. Усього за період Війни за незалежність, за деякими оцінками Хорватія втратила до 14 тисяч громадян, 43,4% з яких були цивільними⁵. Воєнні дії також призвели до руйнувань помешкань, високого рівня безробіття та збідніння населення після завершення бойових дій.

Відповідно до записів Реєстру хорватських ветеранів, у Вітчизняній війні з 1991 року до 1996 року брали участь 506 133 хорватських ветерани, включаючи бойові та небойові сектори⁶. Із 2001 по 2021 рік Хорватія була частиною Міжнародних сил сприяння безпеці та операції «Рішуча підтримка» в Афганістані під егідою НАТО та ООН.

5 – George Fink. Stress of War, Conflict and Disaster. 2010. Link: https://books.google.co.uk/books?id=rOq4XV94wLsC&pg=PA469&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

6 – Željko Tuličić, Ivana Marić. VETERANSKI CENTRI KAO PRIMJER SVEOBUHVAATNE SKRBI ZA HRVATSKE BRANITELJE, 8. listopada 2018. Link: <https://hrcak.srce.hr/file/315023>

Структура армії

Хорватія увійшла у Вітчизняну війну без наявності власної незалежної держави (це була частина Югославії), без міністерства оборони та власних збройних сил. На той момент участь у збройному протистоянні взяли найперше добровольці та незначні сили республіканської поліції, а головним завданням було термінове створення армії.

Формування повноцінних Збройних сил розпочалося у Хорватії у 1991 році, після референдуму про незалежність Хорватії. Рішення від 15 травня 1991 року дозволило створити чотири професійні охоронні бригади Хорватської національної гвардії, укомплектовані з колишніх діючих підрозділів спеціальної поліції (у цей час югославські збройні сили усе ще діяли на території Хорватії). 28 травня 1991 року на стадіоні NK Zagreb у Краньчевічеві відбулося перше шиккування Національної гвардії – день, який сьогодні відзначається як День

Збройних сил Республіки Хорватія⁷. Після цього Нацгвардія була перейменована у Збройні сили Республіки Хорватія 3 листопада 1991.

Хорватська армія має 2 компоненти: компонент мирного часу складається з діючих військовослужбовців, цивільних службовців та працівників хорватських Збройних сил Хорватії, курсантів і призовників, які проходять 6-місячну національну службу, а також резервістів під час проходження військових навчань. Компонент збройних сил воєнного часу додатково складається з усіх інших резервістів.

Станом на середину травня 2020 року Збройні сили Республіки Хорватія налічують 15 605 осіб, з яких 14 325 діючих військовослужбовців і 1 280 державних службовців і державних службовців⁸. Опікується хорватською армією Міністерство оборони Республіки Хорватія.

Від 2008 року служба в армії Хорватії є добровільною, а обов'язко-

7 – Kostanjak, P. (2020, June 10). A 29-year history of the Croatian Army. Hrvatski vojnik. <https://hrvatski-vojn timer.hr/a-29-year-history-of-the-croatian-army/>

8 – Oružane snage Republike Hrvatske. Link: https://www.osrh.hr/#rubData/HTML/HR/O%20NAMA/OP%C4%86ENITO/20200511_Ljudski_resursi_v2/Ljudski_resursi_HR.htm

вий призов скасовано. Зміни було запроваджено з метою професіоналізації армії у Хорватії. Через добровільну військову підготовку військовозобов'язані здобувають військові знання та навички для виконання обов'язків військової служби у Збройних Силах Республіки Хорватія, а також необхідні знання та навички для проходження служби в резерві Збройних Сил Республіки Хорватія. Це також є однією з умов прийняття на дійсну військову службу, тобто набувається можливість брати участь у секретному резерві. Програма добровільної військової підготовки триває вісім тижнів і проводиться в Пожезі та на військовому полігоні «Главіца» та стрільбищі «Ново Село»⁹. Під час служби кандидати отримують щомісячну виплату у 700 євро.

Кандидат може бути направлений на добровільні військові збори до останнього дня календарного року, в

якому йому виповнюється 30 років, якщо він відповідає таким умовам:

- що він є повнолітнім громадянином Республіки Хорватія
- що за станом здоров'я придатний до військової служби
- що проти нього не ведеться кримінальне провадження
- що він не був засуджений до безумовного позбавлення волі за будь-який кримінальний злочин тривалістю понад шість місяців
- що він не проходив строкову військову службу
- що він не подавав прохання про звільнення або відмову від хорватського громадянства¹⁰.

Від 2009 року Хорватія також є повноправним членом НАТО, а хорватські військові беруть участь в операціях під егідою НАТО, а також проходять спільні тренування та відповідні стандарти військової підготовки.

Визначення ветерана, учасників Вітчизняної війни та членів родини

Основним законом, який ратифікує права ветеранів та їх родин у Хорватії, є **“Закон про хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їх сімей” чинний з 31.07.2021 року**. Згідно з текстом Закону (Стаття 3), хорватський ветеран Вітчизняної війни – це особа, яка організовано брала участь у захисті незалежності, територіальної цілісності, тобто суверенітету Республіки Хорватія у якості:

а) члена Збройних сил Республіки Хорватія (Корпусу національної гвардії, Хорватської армії, міністерства, до сфери компетенції якого належать питання оборони, Поліції, міністерства з питань внутрішніх справ і Хорватських сил оборони);

б) члена збройних загонів Народного захисту, який був безпосередньо залучений як член бойового сектору щонайменше 100 днів у період з

⁹ – Program Dragovoljnog Vojnog Osposobljavanja - Morh. Link: <https://www.morh.hr/program-dragovoljnog-vojnog-osposobljavanja/>

¹⁰ – Там само

30 липня 1991 року до 31 грудня 1991 року або менше, якщо участь в захисті суверенітету Республіки Хорватія він продовжив без перерви у бойовому секторі Збройних сил Республіки Хорватія тривалістю не менше 100 днів безперервно;

в) члена збройних загонів Народного захисту, який не мав зобов'язання бути в запасі або не був на строковій службі, якщо він був безпосередньо залучений як член бойового сектору щонайменше 30 днів у період з 30 липня 1991 року по 31 грудня 1991 року;

г) члена збройних загонів Народного захисту, який був безпосередньо залучений як член бойового сектору, який при цьому помер, отримав поранення або ушкодження в період з 30 липня 1991 року по 31 грудня 1991 року;

д) члена збройних загонів Народного захисту, який був безпосередньо залучений як член бойового сектору, і при цьому зник безвісти в період з 30 липня 1991 року по 31 грудня 1991 року, та

е) члена збройних загонів Народного захисту, який був безпосередньо залучений як член бойового сектору, який при цьому утримувався у ворожому таборі, в'язниці чи в іншому ворожому об'єкті в період з 30 липня 1991 року по 31 грудня 1991 року¹¹.

Під участю у захисті незалежності, територіальної цілісності, суверенітету Республіки Хорватія, тобто під час безпосередньої загрози суверенітету Республіки Хорватія (далі: захист суверенітету Республіки Хорватія), у мається на увазі збройний опір агресору та дії, безпосередньо пов'язані з таким опором (відправлення до загону, на бойову позицію і повернення, а

також навчання і підготовка до виходу на поле бою) у період з 5 серпня 1990 року по 30 червня 1996 року.

Окремо Стаття 5 закону визначає поняття добровольця:

(1) Добровольцем Вітчизняної війни є хорватський ветеран Вітчизняної війни, який брав участь у захисті суверенітету Республіки Хорватія у складі бойового сектору щонайменше 100 днів у період з 5 серпня 1990 року до 15 січня 1992 року.

(2) Добровольцем Вітчизняної війни є також хорватський ветеран Вітчизняної війни, який не мав обов'язку служби в резерві або не мав обов'язку служби в армії, якщо він брав участь у захисті суверенітету Республіки Хорватія як член бойового сектору:

а) не менше 30 днів у період з 5 серпня 1990 року по 15 січня 1992 року, або

б) щонайменше 100 днів у період з 5 серпня 1990 року по 31 грудня 1995 року.

(3) Добровольцем Вітчизняної війни є хорватський захисник Вітчизняної війни, який зник безвісти при захисті суверенітету Республіки Хорватія, а також хорватський ветеран Вітчизняної війни, який загинув при захисті суверенітету Республіки Хорватія або помер під час утримання у ворожому таборі, в'язниці або на іншому ворожому об'єкті при захисті суверенітету Республіки Хорватія, який помер внаслідок поранення або травми, отриманої при захисті суверенітету Республіки Хорватія який помер внаслідок хвороби, загострення хвороби або появи хвороби при

¹¹ – Закон про хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їх сімей. Переклад надано авторам звіту на запит до МЗС. Оригінал (хорватською): https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_12_121_2758.html

захисті суверенітету Республіки Хорватія і який покінчив життя самогубством внаслідок психічного захворювання, викликаного участю в захисті суверенітету Республіки Хорватія до 15 січня 1992 року, якщо його участь в захисті суверенітету Республіки Хорватія розпочалася не пізніше 8 січня 1992 року. жовтня 1991 року у випадках, зазначених у частині 1 цієї статті, або якщо його участь у захисті суверенітету Республіки Хорватія почалася не пізніше 16 грудня 1991 року у випадках, зазначених у частині 2 цієї статті.

(4) Статус добровольця Вітчизняної війни, зазначений у цій статті, підтверджується підтвердженням міністерства, відповідального за оборону, або міністерства, відповідального за внутрішні справи¹².

Стаття 12 Закону додає визначення ветерана з інвалідністю: хорватський захисник з інвалідністю внаслідок Вітчизняної війни – це хорватський ветеран Вітчизняної війни, організм якого зазнав щонайменше 20% тілесних ушкоджень через:

а) поранення або травми, які він отримав під час захисту суверенітету Республіки Хорватія;

б) утримання в полоні у ворожому таборі, в'язниці, таборі чи в іншому ворожому об'єкті під час участі в захисті суверенітету Республіки Хорватія, або

в) хворобу, причому хвороба, загострення хвороби або поява хвороби є прямим наслідком участі в захисті суверенітету Республіки Хорватія.

(2) Вважається, що обсяг ушкодження організму полоненого відповідно до частини 1 пункту б) цієї статті

на цій підставі становить щонайменше 20 відсотків і є постійним¹³.

При цьому, згідно зі Статтею 13, права хорватського захисника з інвалідністю внаслідок Вітчизняної війни, визначені цим Законом, мають також члени медичного персоналу, військові кореспонденти, члени пожежних команд, моряки, члени екіпажів торговельного флоту та інші особи, які зазнали тілесних ушкоджень щонайменше у обсязі 20% через рани або травми, отримані при виконання військових чи інших обов'язків за наказом компетентних державних органів Республіки Хорватія під час захисту суверенітету Республіки Хорватія або як полонені – у ворожому таборі, в'язниці чи іншому ворожому об'єкті під час захисту суверенітету Республіки Хорватія.

Додатково Закон також вводить визначення учасника Вітчизняної війни у Статті 15:

(1) **Учасник Вітчизняної війни – це особа, яка не має визнаного статусу хорватського ветерана Вітчизняної війни і яка під час виконання військових чи інших обов'язків за наказом компетентних державних органів Республіки Хорватія або юридичних осіб в повній або переважній власності Республіки Хорватія чи органів місцевого чи територіального (регіонального) самоврядування або Міста Загреба, сприяла захисту суверенітету та здобуттю незалежності Республіки Хорватії в якості:**

а) члена загону Народного захисту, за винятком осіб, зазначених у статті 3 цього Закону;

б) медичного персоналу або члена Головного санітарного штабу Республіки Хорватія, за винятком осіб,

¹² – Закон про хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їх сімей. Переклад надано авторам звіту на запит до МЗС. Оригінал (хорватською): https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_12_121_2758.html

¹³ – Там само

зазначених у статтях 7, 11 і 13 цього Закону;

в) військового кореспондента, за винятком осіб, зазначених у статтях 7, 11 і 13 цього Закону;

г) члена пожежних команд, за винятком осіб, зазначених у статтях 7, 11 і 13 цього Закону;

д) моряка, за винятком осіб, зазначених у статтях 7, 11 і 13 цього Закону;

е) члена екіпажу суден торговельного флоту, за винятком осіб, зазначених у статтях 7, 11 і 13 цього Закону;

є) члена Цивільного захисту або

ж) інша особа, яка не має визнаного статусу хорватського ветерана Вітчизняної війни, і яка під час виконання військових чи інших обов'язків за наказом компетентних державних органів Республіки Хорватія або юридичних осіб в повній або переважній власності Республіки Хорватія або органів місцевого чи територіального (регіонального) самоврядування чи Міста Загреб, сприяла захисту суверенітету та встановленню незалежності Республіки Хорватія.

Члени підрозділів Міністерства оборони, які брали участь у Вітчизняній війні, можуть подати заяву до обласного управління оборони, а члени підрозділів Міністерства внутрішніх справ, які брали участь у Вітчизняній війні, — до головного управління Міністерства внутрішніх справ або управління поліції.

Час участі у Вітчизняній війні також підтверджується довідкою компетентних державних органів, тобто довідкою Міністерства оборони та Міністерства внутрішніх справ. Ці два міністерства ведуть облік ветеранів, який вони зобов'язані передавати у Мінветеранів¹⁴.

Закон також регламентує права членів родин ветеранів. Членами сім'ї вважаються член подружжя та діти, а також партнер у фактичних шлюбних відносинах, який до смерті, полону або до зникнення безвісти проживав з хорватським ветераном Вітчизняної війни у спільному домогосподарстві щонайменше три роки або менше, в разі якщо у фактичних шлюбних відносинах народилася спільна дитина (члени вузкого кола сім'ї), а також батьки (члени ширшого кола сім'ї).

(2) Статус фактичних шлюбних відносин для цілей частини 1 цієї статті визначається в порядку цивільного судочинства.

(3) В розумінні цього Закону поняття дитини охоплює дитину, народжену в шлюбі, дитину народжену поза шлюбом, усиновлену дитину, пасинка.

(4) Пасинок, в розумінні цього Закону, є особою, у якої не лишилося в живих одного з батьків або батьки лишилися без батьківських прав на підставі рішення компетентного суду, яке вступило в законну силу, а хорватський ветеран Вітчизняної війни утримував таку дитину щонайменше один рік до того, як смертельно постраждав, був захоплений в полон або зник безвісти.

(5) У розумінні цього Закону під поняттям «один з батьків» мається на увазі біологічний батько/матір, усиновлювач, вітчим та мачуха.

(6) Вітчим або мачуха хорватського ветерана Вітчизняної війни користуються правами, передбаченими цим Законом для батьків:

а) якщо немає живого батька або матері хорватського ветерана Вітчизняної війни або вони позбавлені батьківських прав та

¹⁴ – Закон про хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їх сімей. Переклад надано авторам звіту на запит до МЗС. Оригінал (хорватською): https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_12_121_2758.html

б) якщо вони утримували хорватського ветерана Вітчизняної війни або їх утримував хорватський ветеран Вітчизняної війни щонайменше п'ять років перед тим, як смертельно постраждав, потрапив в полон або зник.

Розміри цільової групи

Станом на 2020-й рік у Хорватії на обліку перебувало 426 956 ветеранів війни, за словами Міністра, хоча дані від Міністерства оборони та Міністерства внутрішніх справ свідчать про те, що ця цифра є ще вищою. Ветерани становлять близько 10% від загальної кількості населення Республіки Хорватія. Серед них близько 95,1% чоловіків і 4,9% жінок. Більшість хорватських ветеранів мають вік від 40 до 54 років життя, з них близько 60,7%, а їхній середній вік становить близько 48,5 років¹⁵. За даними, поданими у Національній Програмі психосоціальної та медичної допомоги учасникам і особам, які постраждали внаслідок Вітчизняної війни в Республіці Хорватія, у Вітчизняній війні брали участь 502 678 хорватських ветеранів, з яких 30 141 були поранені чи травмовані, внаслідок участі у Вітчизняній війні 57 212 хорватських ветеранів отримали тілесні ушкодження, а більше 20%

мають статус «хорватський захисник з інвалідністю внаслідок Вітчизняної війни»¹⁶.

Крім того, за даними Міністерства з питань ветеранів, у Вітчизняній війні та від наслідків Вітчизняної війни без одного або двох батьків залишилося 7 288 дітей смертельно постраждалих та ув'язнених або зниклих безвісти хорватських ветеранів Вітчизняної війни. За оцінками, кількість цивільних жертв війни становить від 4 000 до 8 000, але наразі не існує достатньо якісних чи чітких даних для підтвердження точної кількості загиблих. Статус цивільної особи з інвалідністю внаслідок війни отримали 2 333 особи, ще 319 осіб мають право на отримання допомоги для членів сім'ї (члени сім'ї цивільних жертв війни). Загалом, близько 25% усього населення Республіки Хорватія під час війни зазнало прямого воєнного стресу¹⁷.

¹⁵ – Željko Tuličić, Ivana Marić. VETERANSKI CENTRI KAO PRIMJER SVEOBUHVAТNE SKRBI ZA HRVATSKE BRANITELJE, 8. listopada 2018. Link: <https://hrcak.srce.hr/file/315023>

¹⁶ – Національна Програма психосоціальної та медичної допомоги учасникам і особам, які постраждали внаслідок Вітчизняної війни в Республіці Хорватія. Документ українською отримано на запит авторів звіту до МЗС. Оригінал документу (хорватською): https://branitelji.gov.hr/UserDocsImages/savjetovanja/10nacionalni_studeni_2013-2.pdf

¹⁷ – Там само

Уряд почав законодавчо закріплювати права ветеранів у 1994 році, зі значними змінами до законодавства у 1996, 2001 та 2004 роках¹⁸. До 2004 року Закон про права хорватських учасників Вітчизняної війни та членів їхніх сімей надавав цій групі населення 37 різних матеріальних пільг, найважливіші з яких включали пенсії, компенсації за інвалідність, платні медичні послуги, пріоритет у забезпеченні житлом, допомогу на дітей, допомогу по безробіттю, фінансову допомогу у працевлаштуванні, зниження податків, стипендії, гарантований вступ до університетів та багато інших. Порівняльне дослідження країн-членів ЄС, включаючи США, Ізраїль і Німеччину, показало, що Хорватія посідає перше місце за обсягом і якістю пільг, що надаються ветеранам¹⁹.

До Закону від 2004 року були внесені подальші зміни у 2005 році, двічі у 2007 році, двічі у 2009 році, у 2010, 2011, 2012 роках, тричі у 2013 році, один раз у 2014 році, а у 2017 році був прийнятий абсолютно новий Закон зі значним розширенням прав і матеріальних пільг. Закон 2017 року знову відкрив можливість зареєструватися як ветеран війни (її не було після 2009 року), знизив пенсійний вік, розширив права членів сім'ї на успадкування пенсій ветеранів, запровадив обов'язкове фінансування ветеранських об'єднань, а також низку інших

соціальних пільг²⁰ — як, наприклад, охорона здоров'я, спеціальна компенсація у разі безробіття та пільгове становище при працевлаштуванні на державну службу. З моменту запровадження закону в листопаді 2017 року по лютий 2018 року було зареєстровано 3 955 заяв на отримання статусу ветерана з інвалідністю. На 2021 рік від моменту ухвалення закону статус ветеранів додатково отримали 7 075 осіб²¹.

Водночас, щоб попередити зловживання та надання хибних статусів, Уряд прописав складний порядок для потенційних отримувачів допомоги по інвалідності (який стосується усіх людей з інвалідністю, а не лише ветеранів). Претенденти мають спочатку пройти експертизу в уповноваженому закладі охорони здоров'я, а потім пройти комісію експертів в Інституті експертизи та професійної реабілітації. Це спеціальний організаційний підрозділ, який перевірятиме кандидатів на отримання статусу першого та другого ступеня. Після проведення експертизи Експертної ради з усією документацією розгляд цього висновку здійснюється Радою вищих експертів, а після проведення процедури розгляду справа повертається до апарату державної адміністрації, який залежно від висновки та висновок, видає рішення про статус хорватського інваліда війни²².

18 – Dolenc, Danijela. (2018). A Soldier's State? Veterans and the Welfare Regime in Croatia. *Anali Hrvatskog politološkog društva: časopis za politologiju*. 14. 55-78. 10.20901/an.14.03. Link: https://www.researchgate.net/publication/324017046_A_Soldier's_State_Veterans_and_the_Welfare_Regime_in_Croatia

19 – Dolenc, Danijela. (2018). A Soldier's State? Veterans and the Welfare Regime in Croatia. *Anali Hrvatskog politološkog društva: časopis za politologiju*. 14. 55-78. 10.20901/an.14.03. Link: https://www.researchgate.net/publication/324017046_A_Soldier's_State_Veterans_and_the_Welfare_Regime_in_Croatia

20 – 2018 European Semester: Assessment of progress on structural reforms, prevention and correction of macroeconomic imbalances, and results of in-depth reviews under Regulation (EU) No 1176/2011. Link: <https://commission.europa.eu/system/files/2018-03/2018-european-semester-country-report-croatia-en.pdf>

21 – Grgurinovic, M. (2021, December 14). Croatia registers over 3,000 more war veterans during pandemic. *Balkan Insight*. <https://balkaninsight.com/2021/12/13/croatia-registers-over-3000-more-war-veterans-during-pandemic/>

22 – Rašović, R. (2018, March 9). U Samo DVA MJESECA 4000 branitelja zatražilo status Ratnog Vojnog Invalida. *Večernji.hr*. <https://www.vecernji.hr/vijesti/u-samo-dva-mjeseca-4000-branitelja-zatrazilo-status-ratnog-vojnog-invalida-1231339>

У 2018 році Європейська комісія розкритикувала хорватський закон про ветеранів Вітчизняної війни у своєму щорічному звіті за 2018 рік за те, що він підвищив пенсії та надав додаткові соціальні пільги колишнім учасникам бойових дій²³. Критика, зокрема, стосувалася того, що поруч із підвищенням пільг, хорватська влада не ефективно забезпечує покращення ситуації щодо працевлаштування ветеранів.

На додачу до основного Закону про ветеранів та членів їх сімей, питання ветеранських прав також регулює цілий ряд законів, ухвалених у різний час, із повним переліком та змістом яких (хорватською) можна ознайомитися за посиланням на сайті Міністерства хорватських ветеранів (далі – МХВ). Ключовими для врегулювання прав ветеранів та членів їх родин серед них є такі:

- Закон про захист військових та цивільних інвалідів

- Закон про цивільних жертв Вітчизняної війни
- Закон про осіб, зниклих безвісти під час Вітчизняної війни
- Закон про Фонд хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їхніх сімей

Національна програма психосоціальної та медичної допомоги учасникам та особам, які постраждали внаслідок Вітчизняної війни, другої світової війни та тим, хто повернувся з миротворчих місій

Програма професійної підготовки та працевлаштування хорватських ветеранів і членів їхніх сімей на період з 2021 до 2023 року

Крім того, у тому ж 2018-му держава виділила 174 мільйони євро для колишніх військових, але вони все ще боролися за доступ до психосоціальної допомоги, необхідної для вирішення проблем посттравматичного стресового розладу²⁴.

Фонд хорватських ветеранів

У 2018-му було також ухвалено Закон про Фонд хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їхніх сімей. Фонд за своєю природою є відкритим інвестиційним фондом і не має статусу юридичної особи. Управління фондом здійснює компанія з управління відкритими інвестиційними фондами з публічною офертою²⁵. При цьому, Головою правління фонду є Міністр у справах ветеранів, а управління здійс-

нюється загалом 9-ма членами, яких призначає та звільняє Уряд Республіки Хорватія.

Загальні активи Фонду станом на 31 грудня 2022 року становили 997 021 225,80 кун (132 158 461,63 євро), а загальний прибуток від діяльності Фонду у 2022 році склав 39 739 495,97 кун (5 267 601,65 євро). На кінець звітного періоду кількість акцій у Фонді становила 1 783 049,8316, а вартість акцій – 534,79 хор-

23 – Filip Rudic, A. V. (2018, November 20). Balkan War veterans still battling for State benefits. Balkan Insight. <https://balkaninsight.com/2018/10/08/balkan-war-veterans-still-battling-for-state-benefits-10-05-2018/>

24 – Filip Rudic, A. V. (2018, November 20). Balkan War veterans still battling for State benefits. Balkan Insight. <https://balkaninsight.com/2018/10/08/balkan-war-veterans-still-battling-for-state-benefits-10-05-2018/>

25 – Zakon o fondu hrvatskih Branitelja iz domovinskog rata I članova Njihovih Obitelji. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_11_99_1914.html

ватських кун²⁶. Міністерство один раз на місяць повинне обмінюватиметься даними про спадкоємців часток у Фонді хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їхніх сімей з органом, відповідальним за управління Фондом хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їхніх сімей²⁷.

Дані про спадкоємців часток у Фонді хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їхніх сімей та про кількість успадкованих часток подають спадкоємці смертельно постраждалих, зниклих безвісти та померлих хорватських ветеранів Вітчизняної війни. Залежно від розміру частки у Фонді, її власник має змогу отримати фінансові дивіденди з прибутків Фонду. При цьому, згідно із Законом про

Фонд хорватських ветеранів, чверть реалізованого нетто-прибутку від інвестицій Фонду розподіляється між учасниками Фонду відповідно до розміру їх часток, чверть реінвестується у сам Фонд, а половина реалізованого нетто-прибутку від інвестицій “призначена для здійснення соціально-гуманітарних заходів, спрямованих на покращення статусу хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їхніх сімей, і зокрема призначена для юридичної особи, створеної для покращення економічного та матеріального становища хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їхніх сімей, а також установ з надання підтримки та послуг ветеранам війни та іншим постраждалим особам”²⁸.

Реєстр хорватських ветеранів

Практично з моменту розгортання воєнних дій у Хорватії почали складати **Реєстр хорватських ветеранів**, до якого вносили загиблих, полонених та зниклих безвісти. Після війни згаданий Реєстр став наріжним каменем реалізації політики у сфері турботи про учасників Вітчизняної війни, і на сьогодні ним займаються Міністерство оборони та Міністерство внутрішніх справ (залежно від того, де служила людина). Для реєстрації потрібно подати документи до відповідного Міністерства.

Функціонування реєстру регламентують статті 149-151 уже згаданого Закону про хорватських ветеранів. У хорватському Єдиному реєстрі, зокрема, вказуються:

- а) персональні дані про хорватського ветерана Вітчизняної війни;
- б) дані про участь у захисті суверенітету Республіки Хорватія;
- в) дані про перебування в полоні хорватського ветерана Вітчизняної війни;
- г) дані про поховання смертельно загиблих хорватських ветеранів Ві-

26 – Izvješće Odbora Za Ratne veterane O Poslovanju Fonda hrvatskih branitelja iz domovinskog rata I članova Njihovih Obitelji za 2022. godinu. Hrvatski sabor. <https://sabor.hr/radna-tijela/odbori-i-povjerenstva/izvjesce-odbora-za-ratne-veterane-fonda-hrvatskih-branitelja-iz>

27 – Закон про хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їх сімей. Переклад надано авторам звіту на запит до МЗС. Оригінал (хорватською): https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_12_121_2758.html

28 – Zakon o fondu hrvatskih Branitelja iz domovinskog rata I članova Njihovih Obitelji. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_11_99_1914.html

тчизняної війни;

д) інші дані²⁹.

Це сукупна кількість днів участі людини у Вітчизняній війні; приналежність до бойового чи небойового сектора; приналежність до МО чи МВС; інші дані з особової справи. Міноборони та МВС, у свою чергу, передають дані реєстру до Міністерства у справах ветеранів щомісяця.

Єдиний реєстр ветеранів не є загальнодоступним, а дані використовуються для потреб проваджень, які ведуть Міністерство та інші компетентні органи, а також для інших цілей, передбачених спеціальним нормативним актом.

Відповідальні органи

МІНІСТЕРСТВО ВЕТЕРАНІВ РЕСПУБЛІКИ ХОРВАТІЯ

Після того, як людина отримує підтвердження статусу ветерана у Міноборони чи МВС, нею та її соціальною підтримкою, а також підтримкою її родини займається **Міністерство хорватських ветеранів (МХВ)**, яке співпрацює з іншими міністерствами та державними установами. Так, наприклад, у сфері охорони здоров'я Мінветеранів співпрацює із Хорватським інститутом громадського здоров'я. Якщо людині необхідна паліативна допомога, то вона надається відповідно до угод між Міністерством і компетентним державним органом управ-

ління охорони здоров'я та іншими установами, які надають паліативну допомогу та довготривале лікування.

Міністерство з питань ветеранів Вітчизняної війни Хорватії виникло на початку 1998 року для розвитку комплексної системи допомоги різним категоріям осіб, які постраждали внаслідок війни³⁰. З 2003 по 2011 рік міністерство було включено до складу Міністерства у справах сім'ї, ветеранів та солідарності поколінь. Від 2011 і до цього часу воно має назву Міністерство хорватських ветеранів (Ministarstvo hrvatskih branitelja). Його компетенції регулює Положення про внутрішню організацію міністерства ветеранів³¹.

29 – Закон про хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їх сімей. Переклад надано авторам звіту на запит до МЗС. Оригінал (хорватською): https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_12_121_2758.html

30 – Національна Програма психосоціальної та медичної допомоги учасникам і особам, які постраждали внаслідок Вітчизняної війни в Республіці Хорватія. Документ українською отримано на запит авторів звіту до МЗС. Оригінал документу (хорватською): https://branielji.gov.hr/UserDocsImages/savjetovanja/10nacionalni_studen_i_2013-2.pdf

31 – Uredba o unutarnjem USTROJSTVU Ministarstva Branitelja. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2012_03_28_673.html

Додатково від 2020 року у країні також працює **Міністерство праці, пенсійного забезпечення, сім'ї та соціальної політики Хорватії**³², яке виконує адміністративні та інші завдання, пов'язані з: трудовим законодавством, ринком праці, зайнятістю та активною політикою на ринку праці, реєстром на випадок безробіття та сприянням у працевлаштуванні, трудовою перепідготовкою та програмами підвищення працевлаштування. Міністерство виконує завдання щодо системи пенсійного страхування та політики соціального забезпечення, соціального діалогу та соціального партнерства та відносин з роботодавцями, профспілками та їх об'єднаннями у сфері зайнятості та трудового права. Міністерство також виконує завдання щодо статусу працевлаштування хорватських громадян, які працюють за кордоном, та діяльності, пов'язаної з їх поверненням і працевлаштуванням у країні. Також статус зайнятості та трудові права іноземних громадян, які працюють у Республіці Хорватія, вдосконалення системи охорони праці на виробництві, а також міжнародне співробітництво у сфері трудового права, зайнятості та соціального забезпечення³³.

До 2020-го року це було **Міністерство праці та пенсійної системи**, окремо існувало **Міністерство з питань демографії, сім'ї, молоді та соціальної політики**. Після 2020-го функції другого перебрало на себе перше та змінило назву. У 1990–2003 роках завдання новоствореного міністерства виконувало Міністерство праці та соціального забезпечення Хорватії. З 23 грудня 2003 по 23 грудня 2011 року його функції було розділено між

двома іншими міністерствами. Соціальний захист було об'єднано з тодішнім Міністерством охорони здоров'я в одне нове міністерство – охорони здоров'я та соціального захисту³⁴, а питання праці було віддано Міністерству економіки, утворивши тим самим Міністерство економіки, праці та підприємництва. Після 23 грудня 2011 року питання праці об'єднано з пенсійним захистом у нове Міністерство праці та пенсійної системи, а решту питань соціального забезпечення віддано новоутвореному Міністерству соціальної політики і молоді³⁵ (у положенні про діяльність якого уже немає згадок про ветеранів), проблеми молоді до якого перейшли від реорганізованого Міністерства у справах сім'ї, ветеранів та солідарності між поколіннями (сьогодні – Міністерство у справах ветеранів).

Іншими словами, впродовж 2000-х функції соціальної підтримки ветеранів, членів їх родин та цивільного населення (які включають заходи щодо їх інтеграції до суспільства та здатності самотійно себе забезпечувати та працевлаштуватися) переходили від одного міністерства до іншого, поки, врешті, не зосередилися у Міністерстві хорватських ветеранів як ключовому відповідальному за їх реалізацію.

Першим і головним напрямом діяльності міністерства ветеранів є вирішення питань, пов'язаних з правовим статусом захисників та членів їхніх родин. Окрім ветеранів, ветеранів Вітчизняної війни з інвалідністю та їхніх близьких, родин загиблих, вбитих, полонених та зниклих безвісти захисників, міністерство опікується також учасниками Другої світової вій-

32 – Там само.

33 – The Ministry of Labour, Pension System, Family and Social Policy. About. Link: <https://mrosp.gov.hr/about/7147>

34 – Uredba o unutarnjem USTROJSTVU Ministarstva zdravstva i Socijalne Skrbi. . https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_08_94_1985.html

35 – Uredba o unutarnjem USTROJSTVU ministarstva socijalne politike i Mladih. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_08_102_2290.html

ни та військовими, що постраждали на службі ще за часів Югославії³⁶.

Другий напрям – вдосконалення законодавства щодо допомоги захисникам, розширення рамок цієї допомоги, підвищення рівня освіченості і конкурентоздатності захисників, популяризація цінностей Вітчизняної війни і розширення знань про неї, передусім серед молодого покоління.

Третя функція міністерства – пошук зниклих безвісти, ексгумація, ідентифікація решток та організація поховань, турбота про меморіальні місця³⁷.

Внутрішню організацію Міністерства хорватських ветеранів, назви внутрішніх організаційних підрозділів та їх сферу діяльності, метод управління та приблизну кількість державних службовців і службовців в окремих організаційних підрозділах, спосіб планування роботи, робочого та службового часу та інші питання, що мають особливе значення для діяльності Міністерства, визначає Регламент, ознайомитися із яким можна у тексті закону³⁸.

Компетентний **орган управління області або міста Загреба**, до сфери компетенції якого входить виконання доручених завдань у сфері державного управління, які стосуються реалізації прав хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їхніх сімей – це орган першої інстанції, який проводить розгляд звернень за адміністративними справами та приймає рішення щодо:

а) статусу члена сім'ї смертельно постраждалого хорватського ветерана Вітчизняної війни та статусу члена сім'ї особи, яка смертельно постраждала при захисті суверенітету Республіки

Хорватія та їхніх прав;

б) статусу члена сім'ї зниклого безвісти хорватського ветерана Вітчизняної війни та статусу члена сім'ї особи, яка зникла безвісти під час захисту суверенітету Республіки Хорватія та їхніх прав;

в) статусу членів сім'ї померлого хорватського захисника з інвалідністю внаслідок Вітчизняної війни I - IV групи та їхніх прав, а також прав членів їхніх сімей;

г) статусу хорватського захисника з інвалідністю внаслідок Вітчизняної війни та статусу особи, постраждалої під час захисту суверенітету Республіки Хорватія та щодо їхніх прав;

д) статусу і прав постраждалих піротехніків та членів їхніх сімей;

е) права на звільнення від часткової оплати витрат на охорону здоров'я в системі обов'язкового медичного страхування;

є) право на допомогу по безробіттю;

ж) право на одноразову грошову допомогу;

з) право на безкоштовний обід;

и) право на безкоштовні підручники та

і) інших статусів та прав, зазначені у Законі про ветеранів, які відповідно до цього Закону та інших спеціальних нормативних актів не належать до компетенції інших державних органів.

Міністерство ветеранів є органом другої інстанції, який уповноважений розглядати скарги на рішення державних органів у зазначених пунктах.

Водночас Міністерство ветеранів є органом першої інстанції, який за зверненням сторони вирішує питання щодо реалізації права на охорону здоров'я поза стандартами прав у системі

36 – Примітка: У 1992 і 1994 роках хорватський уряд надав статус ветеранів солдатам, які воювали на боці маріонеткового нацистського режиму в Хорватії в 1941-45 роках (NDH) (Begić, Sanader and Žunec 2008). Джерело: https://www.researchgate.net/publication/324017046_A_Soldier's_State_Veterans_and_the_Welfare_Regime_in_Croatia Оригінальне джерело: <https://hrcak.srce.hr/file/65500>

37 – Європейська правда. (2018, April 4). 11% ветеранів: як повоєнна Хорватія повернула військових до мирного життя. Європейська правда. <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/04/4/7079902/>

38 – UREDBU O UNUTARNJEM USTROJSTVU MINISTARSTVA HRVATSKIH BRANITELJA: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_08_97_1826.html

обов'язкового медичного страхування, права на переобладнаний автомобіль особистого користування або на грошову компенсацію за переобладнаний автомобіль, права на відшкодування витрат на переобладнання автомобіля, права на житлове забезпечення та права на облаштування під'їзду до будинків, квартир та адаптацію квартири.

Міністерство у справах ветеранів реалізує такі програми та проекти:

- а) психосоціальна та медична допомога верстві населення з числа ветеранів війни та постраждалих;
- б) лікування хорватських захисників з інвалідністю внаслідок Вітчизняної війни з 100% ушкоджень організму І-ї групи в гіпербаричній камері та хорватських захисників з інвалідністю внаслідок Вітчизняної війни II-ї - X групи з рекомендацією лікаря-спеціаліста з відповідною спеціалізацією.
- в) покращення якості життя хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їхніх сімей;
- г) здійснення заходів активної політики зайнятості та соціальної інтеграції хорватських ветеранів та членів їхніх сімей у межах компетенції міністерства;
- д) вирішення питань доступу до об'єктів для осіб з обмеженими можливостями;
- е) співфінансування будівництва, встановлення чи облаштування пам'ятних знаків жертвам Вітчизняної війни;
- є) співфінансування витрат на підготовчі курси для зарахування до вищих навчальних закладів;
- ж) підтримка проектів громадських об'єднань осіб з Вітчизняної війни;

з) співфінансування творів мистецтва та документальних творів про Вітчизняну війну та інших творчих проектів, пов'язаних з Вітчизняною війною, та

и) співфінансування за рахунок коштів Європейського Союзу.

Територіальні підрозділи Міністерства виконують завдання щодо:

- а) надання професійної, консультативної та первинної правової допомоги щодо реалізації прав, передбачених Законом;
- б) надання професійної допомоги у зв'язку з використанням програм і участі у зазначених проектах;
- в) участі у реалізації та моніторингу виконання національних програм і стратегій покращення якості життя та здоров'я хорватських ветеранів та членів їхніх сімей у межах компетенції міністерства;
- г) ведення реєстрів хорватських ветеранів та постраждалих у Вітчизняній війні, які містять дані про їх соціально-економічний стан та стан здоров'я;
- д) ведення обліку щодо користувачів програм і учасників проектів, що належать до компетенції Міністерства у сфері його діяльності;
- е) координації роботи та пов'язаності між собою кооперативів хорватських ветеранів у сфері його діяльності;
- є) участі в організації роботи та моніторингу роботи центрів психосоціальної допомоги;
- ж) проведення оглядів на місцях або перевірок, необхідних для реалізації прав;
- з) відвідування користувачів програм в межах компетенції та збір даних про потреби користувачів;

и) участі в процедурі контролю та аналізу цільового витрачання коштів, які надаються в рамках програм підтримки Міністерства;

і) регулярної співпраці з громадськими об'єднаннями осіб з Вітчизняної війни на обласному рівні з метою організації відзначення річниць військових подій та страждань хорватських ветеранів Вітчизняної війни, вшанування пам'ятних дат, паломництва та вшанування пам'яті смертельно постраждалих хорватських ветеранів Вітчизняної війни;

ї) співпраці з компетентними установами на районному та обласному рівнях з метою надання підтримки хорватським ветеранам та членам їхніх сімей в процесі реалізації їх прав за статусом та інших прав, а також

к) виконання інших завдань у межах своєї компетенції.

Загалом, послуги ветеранам та їхнім родинам надаються через ветеранські центри та центри, створені органами місцевого самоврядування. Частина запитів лежить на самих місцевих органах – наприклад, у сфері забезпечення житла. Організоване будівництво житла та купівлю квартир на ринку для потреб обслуговування житла споживачів здійснює Агентство правового обігу та посередництва у сфері нерухомості у співпраці з Міністерством ветеранів. Земля під забудову та комунальне обладнання для організованого будівництва надається органом місцевого самоврядування, на території якого реалізується програма організованого будівництва. Органи місцевого самоврядування можуть одержати відшкодування коштів за надані землі під забудову та комунальне обладнання в органі міс-

цевого самоврядування, на території якого проживає отримувач житлового приміщення, зазначений у Законі.

Для надання послуг ветеранам органи місцевого або територіального (регіонального) самоврядування можуть засновувати власні центри. Їх створення вони погоджують із Міністерством ветеранів. Цими установами керує Адміністративна рада, яка призначається органом місцевого чи територіального (регіонального) самоврядування. Роботу установ фінансує орган місцевого або територіального (регіонального) самоврядування, який заснував установу. При цьому Міністерство у справах ветеранів здійснює загальний контроль діяльності таких центрів³⁹.

Закон про ветеранів також передбачає, що вони можуть створювати **ветеранський соціально-трудовий кооператив** з метою посилення психосоціального благополуччя та оздоровлення, тобто легшої та швидшої реінтеграції його членів у суспільство та включення в трудові та економічні процеси членів з обмеженою трудовими можливостями та безробітних. При цьому, Мінветеранів бере на себе зобов'язання підтримувати кооператив на ринку та збільшувати його конкурентоспроможність⁴⁰.

За даними Міністерства економіки та сталого розвитку, у Хорватії налічується 1180 кооперативів, з яких 394 (третина всіх діючих кооперативів) містять у назві означення «ветеранський» або «кооператив ветеранів». Підтримка кооперативів хорватських ветеранів була визнана прикладом передового досвіду з підвищення професійного рівня хорватських ветеранів та поінформованості про їхні

39 – Закон про хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їх сімей. Переклад надано авторам звіту на запит до МЗС. Оригінал (хорватською): https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_12_121_2758.html

40 – Там само.

трудова здібність, а також визнання їхнього підприємницького потенціалу. За даними Міністерства у справах хорватських ветеранів, 50% членів кооперативів хорватських ветеранів вважають найважливішою причиною вступу в кооператив відчуття корисності та приналежності до спільноти, 24% – ведення господарської діяльності, 11% – полегшення збуту товарів і послуг та 8% – забезпечення засобів для існування. Протягом попереднього періоду реалізації Програми загалом було оголошено чотири відкритих конкурси, за результатами яких співфінансовано у розмірі 5,3 мільйонів кун діяльність 37 кооперативів хорватських ветеранів, до складу яких

входить 329 осіб. Із загальної кількості осіб, залучених до роботи кооперативів ветеранів, 78% складають хорватські ветерани Вітчизняної війни, 1% – діти смертельно постраждалих або зниклих безвісти хорватських ветеранів. Кооперативи-бенефіціари допомоги мають у середньому 9 членів, середній вік яких становить 55 років. Щодо трудового статусу членів кооперативів встановлено, що 50% з них отримують пенсію, 41% – працевлаштовані та 9% – безробітні. Найпоширеніші види їх діяльності: первинне сільськогосподарське виробництво (27,03%), надання послуг (18,92%) та туризм, прийом і обслуговування гостей (16,22%).

Ветеранські центри

Тривалий час ветерани та члени їхніх родин виявляли невдоволення у сферах соціальної та політики охорони здоров'я⁴¹. Крім того, у житті ветерани стикаються з низкою матеріальних, статусних та екзистенційних проблем, таких як бідність, соціальна ізоляція, безробіття, невирішене житлове питання. Крім того, багато людей мають проблеми зі здоров'ям та інвалідність, що ускладнює їм доступ до ринку праці та, таким чином, спричиняє безробіття. На додачу, постійні зміни законодавства та його комплексність ускладнюють орієнтування у ньому для його бенефіціарів⁴².

На зустрічі з представниками Координації асоціацій ветеранів округу Осіек-Баранья міністр у справах ветеранів Медведь заявив, що наразі є 442

710 хорватських ветеранів, з яких 82 тисячі безробітні. У рамках Настанов щодо розробки та реалізації активної політики зайнятості в Республіці Хорватія у період з 2015 по 2017 роки ветерани охоплені Пріоритетом 1 – Підвищення відсотка зайнятості населення. За даними Центру соціального забезпечення, на кінець грудня 2017 року на обліку перебувало 18 152 безробітних ветеранів. Частка безробітних ветеранів у загальній чисельності безробітних становить 9,7%. Найбільша кількість зареєстрованих безробітних ветеранів у віці від 45 до 59 років, що свідчить про те, що вони все ще здатні працювати. Із 18 263 зареєстрованих безробітних ветеранів – 633 жінки.

Ці проблеми у Хорватії мають намір вирішити через ветеранські цен-

41 – Željko Tuličić, Ivana Marić. VETERANSKI CENTRI KAO PRIMJER SVEOBUHVATNE SKRBI ZA HRVATSKE BRANITELJE, 8. listopada 2018. Link: <https://hrcak.srce.hr/file/315023>

42 – Там само.

три – установи, які надають комплексні послуги догляду захисникам та постраждалим внаслідок Вітчизняної війни. Окрім хорватських ветеранів, цільовою групою користувачів є також їхні члени сімей, загиблих у миротворчих місіях солдатів, піротехніків та інших жертв Вітчизняної війни. Центри створюються під проводом Міністерства ветеранів, тобто є державними установами. Ідея у тому, щоб усе, що потрібно ветеранам, надавалося в одному місці.

По суті, це резиденційно-реабілітаційний центр, у якому постійно або тимчасово розміщені хорватські ветерани, солдати, які повернулися з миротворчих місій, поранені сапери, цивільні жертви війни та інші особи, які потребують такого виду догляду. Для користувачів Центру забезпечене повне залучення громади, а також групові консультації, семінари та навчальні курси, семінари для професійної діяльності, психосоціальна підтримка, фізична реабілітація, освітня та трудова терапія, фізична підготовка та спорт і відпочинок у приміщенні та на відкритому повітрі⁴³. Таким чином, у таких центрах можуть піклуватися про найбільш чутливу частину хорватських ветеранів поза їхніми домівками.

На березень 2023-го у Хорватії уже працювали два такі ветеранські центри та планувалося відкриття ще двох⁴⁴. У листопаді цього ж року було відкрито найбільший такий центр у Даруварі⁴⁵. Будівництво центру коштувало 14 мільйонів євро, він розташований поруч із Римським лісом і Даруварським курортом і оснащений 200 ліжками, може прийняти майже

три тисячі користувачів на рік. Кошти ЄС співфінансували 85% будівництва та оснащення чотирьох таких центрів у Сіні, Петрінї, Шибенику та Даруварі вартістю 45 мільйонів євро⁴⁶.

Засновником центрів ветеранів є Республіка Хорватія, від імені засновника здійснює засновницькі права Міністерство у справах ветеранів. Міністерство у справах ветеранів створює ветеранські центри своїм рішенням. Важливо, що Центром ветеранів протягом семи років керує Міністерство ветеранів. Після закінчення цього періоду воно проходить в руки місцевої адміністрації, яка може вирішувати, що робити з об'єктом, чи залишати його існуюче призначення або доповнити його новим змістом.

Представники Міністерства та інших органів і юридичних осіб, визначених рішенням про утворення та Статутом, до складу Адміністративної ради призначаються Міністерством. Керівником Центру ветеранів є директор, який призначається на посаду та звільняється з посади Адміністративною радою на основі конкурсу (Стаття 152 Закону про ветеранів)⁴⁷.

43 – Veteran center reconstruction. GIN. (2018, November 27). <https://gin.hr/en/veteran-center-reconstruction/>

44 – Hina. Hrvatska će uskoro primiti 20 Ranjenika Iz Ukrajine. Link: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/hrvatska-ce-uskoro-primiti-20-ranjenika-iz-ukrajine/2451361.aspx>

45 – Otvoren Veteranski centar U daruvaru. branitelji.gov.hr. <https://branitelji.gov.hr/vijesti/otvoren-veteranski-centar-u-daruvaru/4505>

46 – Там само.

47 – Закон про хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їх сімей. Переклад надано авторам звіту на запит до МЗС. Оригінал (хорватською): https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_12_121_2758.html

За Законом про ветеранів, Міністерство ветеранів приділяє особливу увагу роботі громадських об'єднань ветеранів Вітчизняної війни, веде реєстр громадських об'єднань ветеранів Вітчизняної війни, підтримує їхню роботу та діяльність, а також у співпраці з громадськими об'єднаннями ветеранів Вітчизняної війни на постійній основі покращує якість життя хорватських ветеранів та членів їхніх сімей.

Перша громадська ветеранська організація у Хорватії була створена навесні 1992 року, а в 1993 році вони провели федеративний з'їзд, який об'єднав понад 15 осередків. На зборах був присутній президент Хорватії Франьо Туджман, а президентом асоціації було обрано генерала Мартіна Шпегеля, першого начальника штабу хорватських збройних сил. **Асоціація добровольців і ветеранів Вітчизняної війни Республіки Хорватія (UDVDR)**, як називають цю федерацію, сьогодні налічує 21 організацію на рівні округів, понад 200 відділень на місцевому рівні і близько 80 соціальних клубів. На її веб-сайті повідомляється про 220 000 членів, які «представляють близько 350 000 хорватських ветеранів, які разом зі своїми сім'ями становлять майже мільйон громадян Хорватії»⁴⁸.

Асоціація ветеранів Вітчизняної війни з інвалідністю (HVIDR-a) є федеративною організацією по всій Хорватії, що має членські організації на рівні округів. HVIDRa налічує 35 000 членів, має 20 регіональних і 105 місцевих відділень. Її президент був членом парламенту від ХДС і очолю-

вав парламентську Раду у справах ветеранів. Протягом 2010 року ветеранські НУО брали участь у роботі 13 дорадчих і консультативних органів уряду, що охоплювали питання від політики зайнятості до регіонального розвитку. HVIDRa дозволяє ветеранам «відігравати сильну політичну роль у Хорватії і розглядається як основний бенефіціар широких соціальних пільг, набагато вищих, ніж ті, що отримують цивільні жертви війни або ті, хто перебуває під загрозою бідності та соціальної ізоляції»⁴⁹.

Асоціація ветеранів-добровольців, третя за величиною федерація ветеранських НУО, має членські організації у 8 з 21 округу, з відділеннями та клубами, подібними до УДВДР.²³ На додаток до великих асоціацій НУО, існує 795 активних НУО, які визначають питання ветеранів як свою основну мету⁵⁰.

48 – Dolenec, Danijela. (2018). A Soldier's State? Veterans and the Welfare Regime in Croatia. *Anali Hrvatskog politološkog društva: časopis za politologiju*. 14. 55-78. 10.20901/an.14.03. Link: https://www.researchgate.net/publication/324017046_A_Soldier's_State_Veterans_and_the_Welfare_Regime_in_Croatia

49 – Там само.

50 – Там само.

Витрати на соціальну підтримку ветеранів

У позиції Міністерства хорватських ветеранів у 2023 році заплановано кошти в сумі 156 689 138,00 євро, що є збільшенням загального фінансового плану порівняно з 2022 роком на 5,66% (згідно з державним бюджетом Республіки Хорватія на 2023 рік загальні доходи заплановані в сумі 24,9 млрд євро, що на 9% більше в порівнянні з планом на 2022 рік, а загальні витрати заплановані в сумі 26,7 млрд євро, що на 8,8% або на 2,1 млрд євро більше порівняно з поточним планом на 2022 рік). Із запланованих на 2023 рік коштів слід виділити збільшення на реставрацію Меморіального кладовища жертв Вітчизняної війни у Вуковарі на суму 780 000,00 євро, одноразові права збільшено на 2 250 000,00 євро⁵¹.

У 2023 році для Ветеранів війни з інвалідністю 100% I групи буде закуплено 90 легкових автомобілів. Також змінами до Положення про витрати на поховання збільшено передбачені розміри компенсації (витрати на вінки, могилу, транспортування померлого тощо). Протягом 2023 року планується включити більшу кількість ветеранів до програми профілактичних систематичних оглядів та заплановано збільшення на 400 000,00 євро. Так само протягом 2023 очікується, що Закон про цивільних жертв Вітчизняної війни буде повністю імplementований, тобто всі потенційні бенефіціари скористаються своїми законними правами, і очікується збільшення на 1 000 000,00 євро.

Фінансовий план Міністерства хорватських ветеранів у прогнозі на 2024 рік становить 160 434 193,00 євро (збільшення на 4 094 859,00 євро порівняно з 2022 роком) і 178 743 958,00 євро на 2025 рік (збільшення на 22 404 624,00 євро порівняно з 2022 роком). Підвищення стосуються проєктів, які фінансуватимуться з фондів ЄС – трьох нових ветеранських центрів та програм у ветеранських центрах⁵².

Загалом, пенсійна програма для ветеранів з інвалідністю в Хорватії є не лише широкомасштабною, але й щедрою. Ветеранські пенсії в 2,7-3,1 рази вищі за стандартні пенсії, а пенсії по інвалідності ветеранів приблизно в 3 рази вищі за загальні пенсії по інвалідності⁵³.

51 – Звіт Комітету ветеранів війни про проєкт державного бюджету Республіки Хорватія на 2023 рік та прогнози на 2024 та 2025 роки: <https://sabor.hr/radna-tijela/odbori-i-povjerenstva/izvjesce-odbor-za-ratne-veterane-o-prijedlogu-drzavnog-proracuna>

52 – Звіт Комітету ветеранів війни про проєкт державного бюджету Республіки Хорватія на 2023 рік та прогнози на 2024 та 2025 роки: <https://sabor.hr/radna-tijela/odbori-i-povjerenstva/izvjesce-odbor-za-ratne-veterane-o-prijedlogu-drzavnog-proracuna>

53 – Dolenc, Danijela. (2018). A Soldier's State? Veterans and the Welfare Regime in Croatia. *Anali Hrvatskog politološkog društva: časopis za politologiju*. 14. 55-78. 10.20901/an.14.03. Link: https://www.researchgate.net/publication/324017046_A_Soldier's_State_Veterans_and_the_Welfare_Regime_in_Croatia

Основними напрямками діяльності Міністерства ветеранів у контексті соціального захисту, спираючись на проаналізовану законодавчу базу, є допомога ветеранам, членам їх родин, а також цивільному населенню, постраждалому внаслідок Вітчизняної війни, із психологічною інтеграцією та соціалізацією, та матеріальним забезпеченням. Другий пункт включає підкреслений акцент у політиках на додаткову освіту та працевлаштування ветеранів та їхніх дітей. Держава також пропонує підтримку бізнесів та ветеранських кооперативів. Додатково ветерани можуть отримати підтримку із житлом, зокрема у більш вигідних умовах кредитування та оренди житла, а також переобладнання житла під їх потреби. Вони також користуються рядом додаткових виплат та мають вищу пенсію⁵⁴, скорочення якої скасували у 2023 через світову інфляцію. З метою фінансової підтримки на фінансової незалежності також працює вже згаданий Фонд ветеранів та членів їх сімей, від часток у якому бенефіціари можуть отримувати фінансові дивіденди.

Система психосоціальної та медичної допомоги учасникам і особам, які постраждали внаслідок Вітчизняної війни в Республіці Хорватія була створена і розвивалася внаслідок виражених потреб значної частини хорватського населення, відповідно до масштабів, інтенсивності та жорсткості нав'язаної війни. Агресія проти Хорватії спричинила, окрім численних матеріальних руйнувань, числен-

ні тяжко вимірювані та глибокі наслідки у психічному житті хорватських ветеранів, які вижили, постраждалих у війні та їхніх родин. На певних етапах, соціальна підтримка та охорона здоров'я навіть належали до сфери діяльності єдиного міністерства. Підтримка ветеранів та членів їх родин, відтак, включає надання їм медичного обслуговування, коштів на реабілітацію та лікування та інші пільги.

Через виклики, із якими зіткнулася значна частка населення Хорватії – ветеранів, членів їх родин, родин зниклих безвісти чи загиблих ветеранів – уряд Хорватії запровадив **“Національну програму психосоціальної та медичної допомоги учасникам та особам, які постраждали внаслідок Вітчизняної війни, Другої світової війни та тим, хто повернувся із миротворчих місій”**. Після завершення Вітчизняної війни у Хорватії залишилися вразливими ветерани, члени їх родин, учасники бойових дій, сім'ї зниклих безвісти – усього до 25% всього населення. Тому уряд поставив за мету **“використовуючи наявні знання та досвід, розробити систему допомоги і підтримки та забезпечити для постраждалого населення найякіснішу можливу інтеграцію в суспільство”**⁵⁵.

З цією метою у 1995 році було розпочато створення центрів психосоціальної допомоги учасникам та особам, які постраждали внаслідок Вітчизняної війни, а Уряд Республіки Хорватія у 1999 році затвердив першу Національну програму психосоціальної та медичної допомоги учасникам

54 – U Hrvatskom Saboru Izglasana Zakona O Izmjenama Zakona o smanjenju mirovina određenih, odnosno ostvarenih Prema Posebnim propisima O Mirovinskom Osiguranju. mrosp.gov.hr. <https://mrosp.gov.hr/vijesti/u-hrvatskom-saboru-izglasana-zakona-o-izmjenama-zakona-o-smanjenju-mirovina-odredjenih-odnosno-ostvarenih-prema-posebnim-propisima-o-mirovinskom-osiguranju/13080>

55 – Національна Програма психосоціальної та медичної допомоги учасникам і особам, які постраждали внаслідок Вітчизняної війни в Республіці Хорватія. Документ українською отримано на запит авторів звіту до МЗС. Оригінал документу (хорватською): https://branitelji.gov.hr/UserDocsImages/savjetovanja/10nacionalni_studen_i_2013-2.pdf

і особам, які постраждали внаслідок Вітчизняної війни. Програма розроблена для реалізації по всій Республіці Хорватія на місцевому,

обласному, регіональному та національному рівнях, а Міністерство з питань ветеранів

Вітчизняної війни Хорватії, тепер – Міністерство у справах хорватських ветеранів, було призначено розпорядником програми.

На місцевому, а саме обласному рівні створені центри психосоціальної допомоги, які працюють з 1995 року і до сьогодні. У кожній жупанії створено по одному центру психосоціальної допомоги (всього 21), за винятком Бродсько-Посавської жупанії, де діють два центри (у Славонському Броді та в Новій Градишці), єдиний центр для міста Загреба і для Загребської жупанії. У центрах психосоціальної допомоги працюють на непостійній основі фахівці різного профілю – психологи, соціальні працівники, психіатри, юристи та інші спеціалісти у соціальній і гуманітарній сфері, які постійно надають консультативну та психосоціальну підтримку постраждалим (щоденне організоване чергування у центрах) та у формі мобільних команд (шляхом виїздів команди фахівців на виклик та до родини постраждалих). Також, після того, як стала зрозумілою така потреба, були організовані клуби ветеранів, консультації для подружжя та сімейні консультації, дитячі майстер-класи.

З метою забезпечення оптимальної психосоціальної інтеграції ветеранської спільноти у суспільство в центрах психосоціальної допомоги, крім психосоціального супроводу, надається і юридична допомога. Юридична допомога стосується, насам-

перед, процедури реалізації прав, що впливають із Закону про права хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їх сімей, права на пенсію, прав, які вони мають у зв'язку з безробіттям та в системі соціального захисту. У центрах користувачі можуть отримати інформацію про всі програми та проекти, що реалізуються Міністерством з питань ветеранів (можуть отримати зразки заяв та/або професійну допомогу під час подачі заявок на заходи з професійної підготовки та працевлаштування, співфінансування витрат на підготовчі курси для зарахування до вищих навчальних закладів, лікування в барокамері, медичну або фізичну реабілітацію тощо).

Основним органом, який забезпечує соціальну підтримку ветеранів на 2023-й рік, є саме **Міністерство ветеранів Хорватії**. У межах нього як його підрозділ управління у справах ветеранів Вітчизняної війни та членів їх сімей:

- здійснює заходи щодо залучення хорватських ветеранів до соціального та економічного життя;
- організовує заходи з компетентними органами з метою реалізації Програми професійної підготовки та працевлаштування хорватських ветеранів і дітей загиблих, ув'язнених або зниклих безвісти хорватських ветеранів, а також з метою збільшення зайнятості хорватських ветеранів, беручи до уваги роботу як цінність, яка призведе до підвищення рівня життя людей, тобто економічного статусу людей з цільової групи, і праця як суспільно корисна діяльність людини, що призводить до створення позитивного психологічного ефекту в плані самопомоги

та терапевтичного дії щодо хворих хорватських ветеранів, створюючи відчуття приналежності до громади та самоповаги, водночас керуючись вказівками Національного плану психосоціальної допомоги;

- здійснює діяльність, пов'язану зі списанням кредитів з Програми позик для працевлаштування військовослужбовців хорватської армії.

Управління також надає правову, консультативну та професійну допомогу членам сімей смертельно пораненого, загиблого, затриманого або зниклого безвісти хорватського ветерана в реалізації та вирішенні їх статусу та інших прав; здійснює контроль за реалізацією їхніх прав та проблемами, що виникають під час реалізації цих прав, і пропонує заходи щодо вирішення проблем з метою покращення їхнього статусу та реалізації передбачених законом прав.

Серед іншого, управління співпрацює з асоціаціями учасників Вітчизняної війни; здійснює моніторинг програм роботи та вносить пропозиції щодо фінансування цих програм, веде дані про фінансову підтримку, надану асоціаціям, та обробляє подані звіти. Воно також реалізує Загальнодержавну програму психосоціальної допомоги жертвам Вітчизняної війни та їх реабілітації в усіх частинах, а також включення до нормального життя. До сфери його відповідальності за законом також належить організація, координація та контроль надання професійної та правової допомоги хорватським ветеранам Вітчизняної війни та членам їхніх сімей у регіональних підрозділах Міністерства: у реалізації статусних прав хорватських ветеранів

Вітчизняної війни та членів їхніх сімей; у реалізації права на житло, особливо шляхом обстежень, які визначають житлові умови хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їхніх сімей, а також їхні житлові потреби; у процесі реалізації права на утримання; у процесі перепідготовки та самостійного працевлаштування хорватських ветеранів Вітчизняної війни; у наданні психосоціальної допомоги; у реалізації права на інвалідність та сімейну пенсію та в процесі ексгумації та ідентифікації хорватських ветеранів.

Примітно, що Мінветеранів також відповідає за надання соціальної підтримки цивільному населенню, що постраждало внаслідок Вітчизняної війни – що регламентовано “Законом про цивільних осіб, що постраждали внаслідок Вітчизняної війни”⁵⁶.

Мінветеранів співпрацює із іншими Міністерствами та службами, щоб забезпечувати права ветеранів та членів їх родин, визначені у Законі про ветеранів. Так, Міністерство охорони здоров'я відповідає за частину, що виконується в закладах охорони здоров'я, Міністерство соціальної політики і молоді – за частину в рамках системи соціального захисту, Міністерство науки, освіти і спорту – у рамках науково-дослідних програм та освіти, Міністерство регіонального розвитку та фондів ЄС – у сфері житлово-консультативної допомоги та гармонізації з принципами ЄС, Міністерство праці та пенсійної системи – в реалізації пенсійних прав, Міністерство оборони – у наданні всієї відповідної інформації про статус хорватського ветерана, зокрема про військовий шлях та/або обставини втрат на війні, а також інформацію про осіб, загиблих під час виконання

56 – Zakon o civilnim Stradalnicima iz Domovinskog Rata. Zakon o civilnim stradalnicima iz Domovinskog rata - Zakon.hr. <https://www.zakon.hr/z/2851/Zakon-o-civilnim-stradalnicima-iz-Domovinskog-rata>

військових і поліцейських обов'язків у рамках міжнародних миротворчих місії, Міністерство внутрішніх справ – у наданні всієї відповідної інформації про статус хорватських ветеранів, а також інших даних про хорватських ветеранів, осіб, які постраждали внаслідок Вітчизняної війни та про колишніх учасників міжнародних миротворчих місій, що має значення для виконання Національної програми, усі інші міністерства – за потребою та відповідно до їх компетенцій; Хорватська служба зайнятості - за ведення обліку щодо структури (безробітних) хорватських ветеранів, планування та реалізації активної політики зайнятості, а також перепідготовки, додаткової підготовки та перепідготовки безробітних учасників та постраждалих від Вітчизняної війни⁵⁷.

Додатково у країні також реалізується **“Програма професійної підготовки та працевлаштування хорватських ветеранів та членів їхніх сімей на період з 2021 по 2023 роки”**, яка є стане шостим циклом впровадження заходів, спрямованих на заохочення освіти, працевлаштування та підтримку кооперативного підприємництва. У рамках Програми додатково впроваджуються заходи активної політики зайнятості, які уможливають перехід від безробіття до сфери праці завдяки отриманню додаткової освіти та здобуттю вмінь і навичок для підвищення конкурентоспроможності на ринку праці. У подальшому надається допомога на цілі самозайнятості, працевлаштування та підтримки роботи кооперативів хорватських ветеранів, яка позитивно зарекомендувала себе у контексті посилення спроможності виходу на ринок дрібних виробників та соціального залучення хорватських

ветеранів і членів їхніх сімей. Йдеться про додаткові тренування та навчання для виходу на ринок праці, фінансову допомогу ветеранським фермерським кооперативам та бізнесам, підтримання господарської діяльності, що постраждала внаслідок непередбачуваних обставин тощо.

При цьому, спираючись на ряд проведених конференцій у межах реалізації Програми, а також дані служби зайнятості та інших структур, у тексті Програми підкреслюють важливість допомоги на самозайнятості, фінансування кооперативів, допомоги на створення робочих місць, співфінансування додаткової освіти. Кошти на ці заходи виділяються з Державного бюджету, або ж з проектів, які реалізують у країні за підтримки ЄС. Так, до прикладу, Міністерство у справах ветеранів Хорватії співфінансує витрати на здобуття першої професії, перепідготовку та підвищення кваліфікації, а також витрати на здобуття додаткових знань та навичок (наприклад, навчальні програми, вивчення іноземних мов, комп'ютерна грамотність) у розмірі до EUR 1.592,67 одноразово.

Додатково Міністерство ветеранів займається питання житла для ветеранів та членів їх родин. Так, у країні реалізується право на житло, що передбачає надання фінансової допомоги на придбання або будівництво першого на ринку житла (квартири або будинку), надання фінансової допомоги на різницю в площі, продовження будівництва та добудову сімейного будинку, а також поліпшення житлових умов. За певних умов, держава може виділити житло від себе.

57 – Національна Програма психосоціальної та медичної допомоги учасникам і особам, які постраждали внаслідок Вітчизняної війни в Республіці Хорватія. Документ українською отримано на запит авторів звіту до МЗС. Оригінал документу (хорватською): https://brantelji.gov.hr/UserDocsImages/savjetovanja/10nacionalni_studeni_2013-2.pdf

Підсумки

- Під соціальною підтримкою ветеранів та членів їх сімей у Хорватії, спираючись на проаналізовані політики та законодавство, вважають забезпечення та підтримку повноцінної участі бенефіціарів у житті суспільства. При цьому, ключовими елементами є психосоціальна інтеграція та матеріальна підтримка. Соціальну підтримку та інтеграцію ветеранів та постраждалих внаслідок Вітчизняної війни здійснюють через залучення психологів, юристів та інших спеціалістів у центрах психосоціальної підтримки та ветеранських центрах. Матеріальна підтримка реалізується через ряд пільг, виплат, підвищені пенсії, а також програми, спрямовані на професійну перепідготовку та підтримання ветеранських бізнесів та самозайнятості.

- Оцінка потреб та планування соціальних послуг відбувається на основі даних зокрема служби зайнятості, даних Міністерства економіки та сталого розвитку, Міністерства охорони здоров'я, а також через проведення додаткових заходів – як-от проведення форумів для бенефіціарів для їх інформування щодо наявної підтримки.

- У Республіці Хорватія функція опіки за ветеранами та членами їхніх родин чітко закріплена за Міністерством у справах ветеранів. З моменту потрапляння до Реєстру ветеранів, який поповнюють Міністерство

оборони та Міністерство внутрішніх справ, ветеран та його родина переходять під опіку саме Міністерства ветеранів. Раніше функції піклування про ветеранів та членів їх родин лежали на різних Міністерствах, які кілька разів реформувалися до того, як нарешті утворилася наявна урядова структура. Саме Міністерство ветеранів у Хорватії відповідає за надання значної кількості соціальних та медичних послуг – зокрема для ветеранів з інвалідністю.

- Для кращого адресування потреб та запитів ветеранів у Хорватії надання послуг та консультування ветеранів передано до органів місцевого самоврядування та спеціальних ветеранських центрів, які створюються державою і також передаються в управління місцевим адміністраціям.

Ізраїль

Контекст

Ізраїль як незалежна країна був проголошений 14 травня 1948 року Давідом Бен-Гуріоном, першим наказом якого стало утворення Сил оборони Ізраїлю (ЦАХАЛ). Основу армії склала організація Гагана – партизанська військова організація, що існувала до цього у Підмандатній Палестині (під керівництвом Ліги націй (Великобританії) після I Світової війни).

ЦАХАЛ брали участь у всіх конфліктах, куди був долучений Ізраїль: Арабо-Ізраїльська війна 1948-го року, Суецька криза (1956-го року), Шестиденна війна (1967-го року), Війна на виснаження (1967–1970), Війна Судного дня (1973-го року), конфлікти та війни у Лівані, Перша (1987-1993) та Друга (2000-2005) Палестинські Інтифади, війни та операції у секторі Газа, війна у Сирії. Частково природа цих конфліктів пов'язана із історією створення держави та тодішньою геополітичною ситуацією у світі. Після Першої світової війни нинішня територія

Палестини, яка до того була частиною Османської імперії перейшла під мандат Великобританії. На цій території більшість складало арабське населення, меншістю було єврейське. 2 листопада 1917 року міністр закордонних справ Великобританії надіслав листа до лорда Уолтера Ротшильда, представника британської єврейської громади, для передачі Сіоністській федерації Великої Британії, у якому йшлося про схвалення корони створення єврейського осередка на території Палестини. Пізніше лист, відомий як Декларація Бальфура, було схвалено міжнародною спільнотою. Між 1920-м і 1940-м кількість євреїв, що приїжджали до цієї території, зокрема втікаючи від нацистських погромів у Європі, зростала, як і напруження між ними та неєврейським населенням⁵⁸. Зрештою, у 1948-му році, після того як Британія вийшла з території, а Ізраїль проголосив незалежність, між єврейським та араб-

ським населенням розпочалася війна – Перша Арабо-Ізраїльська війна. Попри припинення вогню на певний час, напружені стосунки між Ізраїлем та іншими арабськими країнами регіону призвели до наступних збройних конфліктів.

ЦАХАЛ відразу ж були долучені до Арабо-Ізраїльської війни, коли після проголошення незалежності Ізраїлю проти них виступили Єгипет, Ліван, Сирія, Йорданія, Саудівська Аравія та Ірак. Вже за кілька років Сили оборони країни виростили від кількох танків та повної відсутності авіації до потужної військової сили на Близькому Сході – великою мірою за рахунок фінансової та економічної підтримки США, які від самого утворення Ізраїлю як незалежної держави почали розглядати її як свого союзника на Близькому Сході. Оскільки мирна угода так і не була підписана, напруга в регіоні та постійне збройне протистояння у регіоні залишилося, із пе-

ріодичним залученням Ізраїлю до різних воєн у регіоні задля збереження там своєї позиції.

Найбільшим постачальником військової допомоги Ізраїлю є США, надавши країні загальну суму 3,8 мільярда доларів у 2020 році в рамках рекордної угоди на суму 38 мільярдів доларів за 10-річний період, підписаної за колишнього президента США Барака Обами у 2016 році. Раніше Ізраїль також отримав значну економічну допомогу США разом із військовими поставками. Оскільки Ізраїль став багатшим, економічна допомога, яка почалася в 1951 році, була поступово припинена і майже скасована в 2007 році⁵⁹. Загалом, на 2023-й рік Сполучені Штати надали Ізраїлю 158 мільярдів доларів (поточних, або не скоригованих на інфляцію, доларів) у вигляді двосторонньої допомоги і фінансування протиракетної оборони. На сьогодні майже вся двостороння допомога США Ізраїлю надається у

59 – Siddiqui, U., & Haddad, M. (2021, June 7). Infographic: What you need to know about Israel's military. Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/news/2021/6/4/infographic-what-you-need-to-know-about-israels-military>

формі військової допомоги; з 1971 по 2007 рік Ізраїль також отримав значну економічну допомогу⁶⁰. Вашингтон також зобов'язаний відповідно до своїх внутрішніх законів, таких як Акт про стратегічне партнерство США та Ізраїлю від 2014 року⁶¹, захищати так звану «якісну військову перевагу» Ізраїлю, тобто Ізраїль повинен зберігати військову перевагу над своїми регіональними сусідами. Закон гарантує Ізраїлю доступ до передової зброї США. Представники США також регулярно обговорюють з Ізраїлем регіональні продажі оборонної продукції, щоб гарантувати, що їхній союзник не потрапить у не вигідне становище у військовому плані⁶².

США висувають умови щодо використання допомоги, особливо військової. Наприклад, закон Ліхі⁶³ забороняє експорт оборонної продукції США військовим частинам, причетним до порушень прав людини. Однак

жоден ізраїльський підрозділ не був покараний за цим законом. Подібним чином економічна допомога США ізраїльським установам, таким як університети, історично мала використовуватися в межах кордонів Ізраїлю до 1967 року. Ця умова була скасована під час адміністрації Трампа⁶⁴.

Згідно зі звітом Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру, у 2017-2021 році Ізраїль також займав 10-те місце у світі за кількістю експорту озброєння⁶⁵ (2,4%), найбільші одержувачі – Індія, Азербайджан і В'єтнам. При цьому, Ізраїль був 14-м найбільшим імпортером зброї, на частку якого припадало 1,9% світової частки. 92% ізраїльського імпорту надходили зі США, в основному літаки F-35 і керовані бомби, за якими йшли поставки з Німеччини та Італії. Німеччина постачає Ізраїлю підводні човни⁶⁶.

Структура армії

Відповідно до військового балансу 2023 року Міжнародного інституту стратегічних досліджень (IISS), Ізраїль має 169 500 активних військовослужбовців в армії, флоті та воєнізованих формуваннях. Інші 465 000

складають його резервні сили, тоді як 8 000 є частиною його воєнізованого формування⁶⁷. Така структура армії із потужним резервом зумовлена постійним залученням країни до воєнних конфліктів, із можливістю призо-

60 – U.S. foreign aid to Israel – Federation of American scientists. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-12451/pdf/COMPS-12451.pdf>

61 – Там само

62 – Siddiqui, U., & Haddad, M. (2021, June 7). Infographic: What you need to know about Israel's military. Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/news/2021/6/4/infographic-what-you-need-to-know-about-israels-military>

63 – U.S. Department of State. (2022, December 2). Leahy Law fact sheet - United States Department of State. U.S. Department of State. <https://www.state.gov/key-topics-bureau-of-democracy-human-rights-and-labor/human-rights/leahy-law-fact-sheet/>

64 – Siddiqui, U., & Haddad, M. (2021, June 7). Infographic: What you need to know about Israel's military. Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/news/2021/6/4/infographic-what-you-need-to-know-about-israels-military>

65 – Trends in international arms transfers, 2021 - SIPRI. https://www.sipri.org/sites/default/files/2022-03/fs_2203_at_2021.pdf

66 – Там само

67 – AJLabs. (2023, October 26). How big is Israel's military and how much funding does it get from the US? Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/news/2023/10/11/how-big-is-israels-military-and-how-much-funding-does-it-get-from-the-us>

ву резервістів у разі загострення.

Ізраїль, на відміну від Хорватії та Великої Британії, має обов'язкову службу для чоловіків та жінок, якщо тільки вони не можуть бути звільнені від служби через причини, визначені у Законі про службу у Збройних Силах⁶⁸ (до прикладу, якщо належать до ортодоксальної спільноти, або якщо жінка є вагітною чи заміжня). Закон передбачає такі види обов'язкової воєнної служби: строкова для чоловіків – 32 місяці, для жінок – 24 місяці (тривалість служби може щороку незначно змінюватися). Окремо є служба у резерві (активна служба у резерві (івр Шерут Мілуїм Паїль») триває до досягнення резервістом віку 55 років для чоловіків і 50 років для жінок). Існує ще одна категорія військовослужбовців – надстроковики, які служать добровільно за контрактом.

Рекрутинг до Збройних Сил розпочинається із раннього віку, служба є серед іншого є ключовою для надання громадянства. Військова служба Ізраїлем визначається як така, що впливає і на призваних солдатів, і на членів їх родин, а тому солдати мають значну кількість привілеїв після звільнення зі служби. Відтак, великою мірою соціальна політика щодо ветеранів та їх виокремлення як групи визначаються наявністю постійного збройного протистояння всередині та на кордонах самої країни – на противагу Хорватії та Великій Британії, які на 2023-й рік залучають солдатів здебільшого на закордонні місії. Крім того, участь у Збройних Силах Ізраїлю почасти є умовою доступу до ряду соціальних гарантій та привілеїв, а тому інструменти ветеранської політики почасти стосуються більшості населення за умови виконання вимог служби.

Ізраїль також має високі витрати на оборону. У 2020 році країна витратила 22 мільярди доларів на свою армію, згідно з базою даних, зібраною SIPRI, дослідницьким інститутом, який займається конфліктами та озброєннями. Ізраїль витрачав приблизно 2508 доларів на душу населення та виділив 12% загальних державних витрат на оборону⁶⁹.

68 – Basic laws of israel: Defense service law. Israel Defense Service Law (1986). https://www.jewishvirtuallibrary.org/israel-defense-service-law-1986?utm_content=cmp-true

69 – Siddiqui, U., & Haddad, M. (2021, June 7). Infographic: What you need to know about Israel's military. Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/news/2021/6/4/infographic-what-you-need-to-know-about-israels-military>

Визначення ветерана та законодавча база

Через структуру побудови ізраїльської армії та її запити ізраїльське законодавство не має поняття ветерана. Натомість у ньому містяться поняття “звільненого солдата”, “дійсного резервіста”, “звільненого солдата з інвалідністю”, “пораненого солдата”.

Згідно з текстом **Закону про інтеграцію звільнених солдатів (1994)**⁷⁰, **звільнений військовослужбовець** — особа, яка закінчила строкову службу, навіть якщо вона була законно звільнена до закінчення періоду, який вона була зобов’язана відслужити, за умови, що вона прослужила щонайменше 12 місяців, а також особа, яка була звільнена до закінчення вищезначеного періоду за станом здоров’я або через інвалідність, як це визначено в Законі про інвалідів (винагородити та реабілітацію), 9-1959 [комбінована версія]; для цілей цього визначення кожен місяць національно-цивільної служби за роздільною системою зараховується як половина місяця служби, а кожен місяць національно-цивільної служби за проміжною системою зараховується як три чверті місяця служби.

Більша частина звільнених солдатів переходить до **резерву** (раніше це питання регулювалося Законом про службу у Збройних Силах, після 2008 року — **Законом про Резервну Службу**⁷¹), однак частина — звільняється від служби у резерві (наприклад, жінки, які займають небойові посади, звільняються від цього обов’язку після народження першої дитини; і чоловіки, і жінки звільняються від служби в ре-

зерві після досягнення певного віку тощо).

Відповідно до закону встановлено, що тривалість права звільненого військовослужбовця на пільги, передбачені законом, становить до 5 років після закінчення строкової чи цивільної служби (і до 10 років для окремих звільнених військовослужбовців та активних резервістів). Розміри допомоги звільненому військовому та особистого внеску визначаються відповідно до стажу та виду служби: учасники бойових дій, помічники під час бойових дій чи «інші» (законодавче позначення для всіх, хто не є учасниками бойових дій або не підтримує бойові дії). Випускники національної державної служби в цьому питанні визначені законом як «інші»⁷².

Створена в 1948 році, резервна армія Ізраїлю є чисельно домінуючим компонентом збройних сил, що становить близько 70% від загальної чисельності армії. На початку її створення ідея полягала в тому, щоб створити достатньо великі сили, які б компенсували чисельну перевагу армій арабських сусідів країни. Ключовою ідеєю є призов на відносно тривалий період часу, протягом якого солдати проходять підготовку і виконують певні завдання, а після звільнення потрапляють до резерву. Таким чином задовольняються потреби військових і потреби цивільної економіки⁷³.

По суті, резервісти в Ізраїлі мають подвійний характер: вони живуть як цивільні особи, проте є частиною військової системи і повинні регуляр-

70 – Link: https://www.nevo.co.il/law_html/law01/150_023.htm#Seif33

71 – Link: https://pa.milum.idf.il/SIP_STORAGE/files/9/3879.pdf

72 – Link: <https://www.hachvana.mod.gov.il/AboutUs/Pages/Law.aspx>

73 – Rein-Sapir, Y., & Ben-Ari, E. (2021). The Israel Reserve Law: The Duality of Reservists and Transformed Military Autonomy. *Armed Forces & Society*, 47(4), 710-731. <https://doi-org.ezproxy-prd.bodleian.ox.ac.uk/10.1177/0095327X20918391>

но приходити на збори, а за потреби можуть бути призвані у зону бойових дій. Через це у військовій сфері резервісти сприймаються як структурна проблема для кадрових військовослужбовців, тому члени регулярних військових компонентів схильні ставитися до резервістів як до солдатів “другого сорту”: менш професійних, погано підготовлених і таких, що не володіють сучасною інформацією про сучасні технологічні інновації. Резервісти мають іншу організаційну культуру, ніж військовослужбовці строкової служби, яка характеризується більш цивільними цінностями та іншим менталітетом. Резервісти в Ізраїлі також вважають, що умови служби та оснащення гірші, ніж у регулярних підрозділів⁷⁴.

Резервна служба в Ізраїлі пройшла кілька криз за останні кілька десятиліть. Так, у 1990-1997 році сталася так звана “резервна мотиваційна криза”, коли значна частина резервістів звільнялася зі служби. Як наслідок, виникли окремі організації для резервістів. У 1996 році була створена перша організація резервістів – «Форум командирів резервних батальйонів і бригад» (ФКСББ), метою якої була адвокація в армії щодо резервістів, а також вирішення різноманітних проблем резервної системи в цивільному середовищі. Крім того, було створено кілька інших організацій (наприклад, “Форум солдатів запасу”, “Орден 8”). Ці організації очолили зусилля, спрямовані на вирішення проблем і включали в себе деякі протести і навіть страйки солдатів запасу. Ці організації знаходяться між цивільним і військовим світом, і у випадку Ізраїлю вони функціонували як “подвійні агенти змін”, діючи як у цивіль-

ній, так і у військовій сферах⁷⁵.

Члени цих організацій, як правило, солдати, а також деякі старші офіцери, вважають, що вони працюють над створенням кращого майбутнього для резервістів. Як громадяни, багато з них пов’язані з різними центрами влади (місцевими органами влади, комерційними фірмами та академічними установами) і мають можливість діяти на цивільній політичній арені, формуючи коаліції підтримки поза межами системи безпеки та працюючи як через нові, так і через старі медіа. Крім того, на відміну від регулярних збройних сил, вони не підпорядковуються безпосередньо військовій дисципліні, перебуваючи поза службою. Але ці організації є чимось більшим, ніж “прості” політичні лобі чи групи тиску. Хоча вони можуть виступати і виступають “послами” армії в цивільному житті, захищаючи її від зовнішнього втручання і забезпечуючи її силу, вони також використовують цивільні платформи для формування альянсів з цивільними об’єднаннями, політиками і засобами масової інформації, щоб впливати на армію і змінювати її поведінку. У контексті військової автономії така ситуація ставить питання про те, чи посилює або послаблює їхня діяльність військову незалежність.

У 1997-2002 роках гостро постало питання страхування. На відміну від військовослужбовців строкової служби, резервісти не були застраховані на випадок поранення або загибелі під час служби, тому вони та їхні сім’ї не мали права на отримання виплат. Військові покладалися на приватне страхування резервістів, хоча страхові компанії виключали періоди служби в резерві з умов страхування.

74 – Rein-Sapir, Y., & Ben-Ari, E. (2021). The Israel Reserve Law: The Duality of Reservists and Transformed Military Autonomy. *Armed Forces & Society*, 47(4), 710-731. <https://doi-org.ezproxy-prd.bodleian.ox.ac.uk/10.1177/0095327X20918391>

75 – Там само

У 1997 році в Ізраїлі розбився гелікоптер із 73 солдатами. Тоді як дружина одного пілота отримала виплати, оскільки він був військовим, дружина іншого – ні, оскільки він перебував у резерві. Резонанс питання закінчився ухваленням Закону про виплати військовослужбовцям запасу та членам їхніх сімей (2002).

Подальші військові конфлікти із залученням резервістів (Ліван, Інтифада) призвели до загострення питання підготовки резервістів: якість їх тренувань була нижчою порівняно із армією. Як наслідок, у 2008 році, після тривалих політичних дискусій, було запропоновано **Закон про резервну службу**⁷⁶.

Відтак, зважаючи на особливості резервної служби, в ізраїльській системі найближчим до поняття ветерана у межах цього дослідження ми можемо назвати звільненого військовослужбовця з інвалідністю, який завершив свою службу та користується відповідними пільгами – якщо інвалідність настала внаслідок поранення під час несення служби. Така людина є військовослужбовцем, який найімовірніше отримав поранення внаслідок бойових дій, звільнений від служби та має додаткові пільги передбачені законом – що є найближчим до визначення ветерана в інших розглянутих країнах. На відміну від поняття “звільненого” військовослужбовця, інвалідність також найчастіше передбачає звільнення від служби у резерві (а, отже, людина перестає бути чинним військовим). Утім, у широкому розумінні визначення ветерана також може включати чинних військовослужбовців, які перебувають у резерві.

Говорячи про кількість таких військових, у 2021 році Міністерство оборони Ізраїлю подавало цифру **58 154 ветеранів Збройних сил Ізраїлю як таких, що живуть з інвалідністю внаслідок військової служби**⁷⁷.

У 2022 році кількість людей, які визначені як бенефіціари Відділу реабілітації (який безпосередньо займається пораненими та звільненими військовими з інвалідністю) у річному звіті Міністерства оборони Ізраїлю, вказана як **116 300 людей**, із яких близько 29 тисяч мають вік понад 60 років, близько 4 тисяч – жінки, близько 600 мають рівень інвалідності 100%⁷⁸. У 2022 році заявки на визнання інвалідності подало 6083 людини⁷⁹.

Слід зазначити, що на 2023 рік актуальним та гострим залишається визнання інвалідності для ізраїльських солдатів із ПТСР (відповідно, і отримання ними пільг). Відтак, зважаючи на попередні кроки уряду, можна припустити, що законодавство та соціальна політика також можуть змінитися.

Окремо варто згадати **загиблих військових**. Слід зазначити, що у випадку загибелі військовослужбовця ЦАХАЛ, важливим є здійснення відповідних заходів щодо правового визнання його “загиблим військовослужбовцем”. Під це визначення потрапляють тільки ті, хто загинув під час військової служби. З цим пов’язано визнання прав сім’ї на отримання допомоги від Міністерства оборони. У цьому контексті, солдати-строковики, загиблі під час військової служби, практично без винятку визнаються “загиблими військовослужбовцями”. Неважливо, чи загинув він

76 – Link: https://pa.milum.idf.il/SIP_STORAGE/files/9/3879.pdf

77 – Звіт ПРООН “Огляд міжнародних практик у сфері реінтеграції ветеранів: міркування щодо воєнного та повоєнного контексту України”

78 – Link: https://www.mod.gov.il/Citizen_Service/clalim/public_service/Documents/FreedomReport2022.pdf

79 – Там само

під час військових дій, на території військової бази або у звільненні. З резервістами і кадровими військовими діє інший правовий механізм. Вони отримують статус “загиблих військовослужбовців”, тільки якщо загинули в результаті військової служби. Якщо офіцер поїде за покупками і загине в ДТП, він не отримує статус загиблого військовослужбовця, що необхідний для отримання пільг від Міністерства оборони. Те ж саме стосується поранених і хворих. Проте, якщо військовослужбовець помер не отримавши статус від Міністерства оборони, все одно Управління IDF Casualties Department супроводжуватиме його

сім'ю⁸⁰. Піклування про сім'ї загиблих військовослужбовців регулюють Закон про сім'ї загиблих військових (компенсація та реабілітація) 1950, та Закон про військові кладовища 1950⁸¹. У січні 2014 року набула чинності поправка до Закону про сім'ї загиблих військових, згідно з якою всі пільги, що надаються сім'ям загиблих, були закріплені на законодавчому рівні. Ця поправка є зміною у сприйнятті, згідно з яким всі положення, за якими працює відділ, стали лише адміністративними наказами, а будь-яка зміна пільг вимагає внесення змін до закону⁸².

Відповідальні органи

Основним органом, який відповідає за політику щодо ветеранів, є **Ізраїльське Міністерство оборони**. Залежно від того, який статус має ветеран – звільнений військовослужбовець, звільнений з інвалідністю, звільнений у резерв – його правами опікуються різні структури у Міністерстві оборони.

Так, якщо йдеться про поранення чи загибель чинного військового, його правами та допомогою родині займається один із підрозділів **Сил Оборони Ізраїлю – Управління по роботі з постраждалими військовослужбовцями та членами їхніх сімей (IDF Casualties Department)**⁸³.

Воно було створене у 1975 році з метою реалізації політики соціального, медичного та реабілітаційного забезпечення військовослужбовців та їхніх сімей у складі Департаменті персоналу Міністерства оборони. На Управління покладаються завдання щодо забезпечення зв'язку між ЦАХАЛ та військовослужбовцями і членами їхніх сімей, родичами загиблих у ході бойових дій та в інших випадках, а також реалізації політики щодо їх соціальному захисту та реабілітації. Управління також відповідає за оформлення пільг, лікування, проведення професійної та функціональної реабілітації військовослужбовців,

80 – Відповідь Верховної Ради України на запит авторів звіту

81 – Link: https://www.mod.gov.il/Citizen_Service/clalim/public_service/Documents/FreedomReport2022.pdf

82 – Там само

83 – <https://www.idf.il/%D7%90%D7%AA%D7%A8%D7%99-%D7%99%D7%97%D7%99%D7%93%D7%95%D7%AA/%D7%9E%D7%A2%D7%A8%D7%9A-%D7%94%D7%A0%D7%A4%D7%92%D7%A2%D7%99%D7%9D/%D7%90%D7%95%D7%93%D7%95%D7%AA/>, також у відповіді Верховної Ради на запит авторів звіту.

організації надання їм та членам їхніх сімей суспільної та психологічної підтримки, соціального забезпечення в залежності від ступені травми чи інвалідності.

Якщо йдеться про звільнених військовослужбовців, у підпорядкуванні Міністерства оборони є кілька інших структур, що напряду чи дотично регулюють певні аспекти політики щодо ветеранів. Ці органи у схемі міністерства належать до Цивільної системи. Додатково окремі функції здійснюються у співпраці з іншими міністерствами – як-от Мінфін, Мінкульт тощо.

Структура Міністерства оборони Ізраїлю⁸⁵

85 – Ministry of Defence. About us. Link: https://english.mod.gov.il/About/Pages/Ministry_of_Defense.aspx

У структурі Міноборони, що стосується цивільного життя, у цій схемі є 4 елементи, 3 з яких прямо чи дотично пов'язані із ветеранами (звільненими солдатами) – **Фонд і підрозділ для звільнених солдатів, та Відділ у справах сімей і вшанування пам'яті**. Останній елемент – **Відділ оборони і суспільства** – відповідає за рекрутинг до Збройних Сил молоді та роботу із молоддю, а також просування рекрутингу до Збройних сил. Це, зокрема:

Фонд і підрозділ для звільнених солдатів є національним органом, відповідальним за надання допомоги, пільг і послуг солдатам, звільненим зі служби в ЦАХАЛ, і ізраїльтянам, які пройшли державну службу. Послуги та переваги, які надає департамент, сприяють плавному переходу до цивільного життя та доступні протягом п'яти років після завершення служби.

Право на отримання послуг і пільг визначається відповідно до Закону про інтеграцію звільнених солдатів 1994 року, який визначає «звільненого солдата» як особу, яка:

- а. Завершила щонайменше дванадцять місяців служби (за винятком виняткових обставин)
- б. Служила у таких структурах: ізраїльські сили оборони, прикордонна поліція, поліція Ізраїлю, пенітенціарна служба
- в. Пройшла національну державну службу в визнаній установі⁸⁶ (для окремих категорій населення, зокрема тих, кому релігійні переконання не дозволяють нести службу у звичній формі)⁸⁷.

Будучи провідною установою Ізраїлю, яка підтримує ветеранів країни, Фонд надає фінансові гранти та грошовий депозит, пільги, спрямовані на допомогу ветеранам у завершенні

навчання та вищої освіти, а також на професійне навчання та професійну орієнтацію.

Фонд прагне охопити якомога більше звільнених у запас солдат і військовослужбовців країни, поінформувати їх про їхні права та пільги, які їм доступні, і допомогти їм повернутися до цивільного життя.

Створення та діяльність фонду регламентована Законом “Про інтеграцію звільнених солдатів, 1994-5574”. Бюджет фонду фінансується з державного бюджету і визначений у законі про бюджет, в окремому розділі, поза бюджетом безпеки. Його функції:

- управління депозитними рахунками
- розгляд заяв, поданих звільненими військовослужбовцями для реалізації їхніх прав відповідно до цього Закону, прийняття рішень щодо них та фінансування зазначених прав за рахунок депозитів
- розгляд заяви ветеранів на отримання допомоги з фонду додаткової допомоги, прийняття рішення щодо них та фінансування допомоги, яка буде затверджена із зазначеного фонду;
- управління та контроль щодо заохочення навчання у вищих навчальних закладах, у тому числі перевірка заявок на участь у зазначеній оплаті за навчання, прийняття рішень щодо них та фінансування участі, яка була схвалена, з вищезазначеного фонду.

Керівництво фонду складається з дванадцяти членів, призначених міністром оборони строком на три роки, а саме (1) п'ять представників громадськості, серед яких щонайменше один представник, який займається

86 – Foundation and Unit for Discharged Soldiers. Link: <https://english.mod.gov.il/Departments/Pages/FoundationandDepartmentforDischargedSoldiers.aspx>

87 – Link: https://www.nevo.co.il/law_html/law01/999_762.htm

питаннями, що стосуються резервістів, (2) представник Міністерства фінансів; (3) представник Міністерства оборони; (4) представник Міністерства будівництва та житлово-комунального господарства; (5) представник Міністерства освіти і культури; (6) представник Міністерства праці, соціального захисту та соціального забезпечення; (7) представник Міністерства економіки та промисловості; (8) представник Управління державної служби.

Додатково також законом передбачений **фонд додаткової допомоги та Фонд для заохочення навчання у вищих навчальних закладах для ветеранів у зонах надзвичайних ситуацій та Фонд для покриття витрат на навчання у закладах вищої освіти**. У контексті двох останніх фондів – солдат може претендувати на обидві виплати за умови, що вони не перевищують вартість навчання.

У контексті Фонду заохочення навчання у вищих навчальних закладах для ветеранів у надзвичайних ситуаціях – Міністр, Міністр фінансів, Міністр освіти та Міністр розвитку Негева та Галілеї, після консультацій з Міністром, відповідальним за питання державної служби, за погодженням з Прем'єр-міністром та за схваленням Комітету Кнесету з питань праці, соціального забезпечення та охорони здоров'я, встановлюють інструкції щодо виконання цього розділу, у тому числі щодо:

– умов відповідності вимогам, необхідним для отримання оплати участі в оплаті за навчання у вищих навчальних закладах у зонах надання допомоги та для участі в програмах заохочення до навчан-

ня у вищих навчальних закладах; такі умови можуть бути встановлені з урахуванням, серед іншого, тривалості строкової служби, її виду та обставин звільнення з неї, а також з урахуванням соціально-економічного становища звільненого військовослужбовця;

– типів вищих навчальних закладів у зонах надання допомоги, в яких студенти матимуть право на оплату за навчання;

– програм заохочення навчання у вищих навчальних закладах, які будуть проводитися Фондом заохочення навчання у вищих навчальних закладах на територіях надання допомоги, включаючи умови таких програм та типи вищих навчальних закладів або галузей знань, до яких будуть застосовуватися зазначені програми, з акцентом на галузі інженерії, науки та технологій;

– коефіцієнт участі в оплаті за навчання, який надаватиметься ветеранам відповідно до положень цього розділу, та способи його сплати;

– запобігання подвоєнню пільг відповідно до цього розділу;

Керівництво фонду може встановлювати, за згодою Міністра оборони, Міністра фінансів, Міністра освіти та Міністра з питань розвитку Негева та Галілеї, після консультацій з Міністром, відповідальним за питання державної служби, після отримання схвалення Прем'єр-міністра, правила та тести, необхідні для реалізації положень Закону, а також інструкції щодо способу подання заяв на реалізацію права відповідно до цього розділу та їх розгляду.

Міністр оборони, Міністр фінансів,

Міністр освіти та Міністр розвитку Негева та Галілеї, після консультацій з Міністром у справах державної служби, за погодженням з Прем'єр-міністром та зі схвалення Комітету Кнесету з питань праці, соціального забезпечення та охорони здоров'я, пропонують урядові території, які визначені як території національного пріоритету відповідно до положень Закону про економічну ефективність та є зонами допомоги; якщо міністри не дійшли згоди щодо такої пропозиції, рішення щодо цього ухвалює Прем'єр-міністр.

Також є фонд **“Від уніформи до навчання”**, який передбачає покриття витрат на навчання у закладах вищої освіти для звільнених солдатів.

Відділ реабілітації Міністерства оборони є державним органом, призначеним законом для підтримки та обслуговування ветеранів, які зазнали поранень під час служби в ЦАХАЛ або в інших структурах національної безпеки.

Метою відділу реабілітації є надання ефективних, професійних послуг для допомоги в реінтеграції поранених ветеранів в ізраїльське суспільство та цивільне життя. Місія департаменту полягає в тому, щоб допомогти ізраїльським ветеранам з інвалідністю та/або пораненим ветеранам на шляху до одужання та повернення до цивільного життя. Це досягається шляхом надання ветеранам ефективних соціальних послуг та матеріальної підтримки.

Функції відділу виконуються мультидисциплінарною командою з використанням цілісного підходу до медичних, соціальних послуг, послуг із працевлаштування та соціального за-

безпечення. Кожну команду очолює менеджер, який відповідає за окремого ветерана та працює з професіоналами відповідних галузей.

У 2011 році Міністерство оборони та Організація ветеранів-інвалідів Сил оборони Ізраїлю підписали конвенцію служби реабілітаційного відділу, яка виражає зобов'язання департаменту перед тими, хто потребує допомоги після служби в оборонному закладі, визнає юридичні повноваження департаменту та окреслює його цінності та керівні принципи. Управління постійно шукає нові шляхи зміцнення та покращення відносин із ветеранською спільнотою.

Департамент у справах сімей і вшанування пам'яті є національним органом, уповноваженим вшановувати пам'ять загиблих військовослужбовців Ізраїлю та піклуватися про їхні родини.

Місія департаменту полягає в тому, щоб вшановувати тих, хто служив державі, і надавати їхнім родинам професійні, легкодоступні послуги відповідно до Закону про компенсацію та реабілітацію (1950) і Закону про військові кладовища (1950). Співробітники департаменту виконують свою роботу спираючись на моральний імператив, який вперше сформулював перший прем'єр-міністр Ізраїлю Давид Бен-Гуріон: «благополуччя втрат ЦАХАЛу є невід'ємною частиною національної безпеки».

З 2016 року Департамент у справах сімей та пам'яті також відповідає за управління, експлуатацію та обслуговування музеїв Міністерства оборони.

Розподіл обов'язків між органами відповідальними за соціальну підтримку

Основним органом, відповідальним за права звільнених солдатів (а також резервістів) є **Міністерство оборони**. Міноборони тісно співпрацює із Відомством національного страхування, яке відповідальне за соціальну політику. Відомство діє згідно із Законом про Національне страхування від листопада 1953 року⁸⁸⁻⁸⁹. **Відомство національного страхування** покликане забезпечити економічну базу для верств населення та сімей, які тимчасово або на тривалий час опинилися у скрутному становищі. На сьогоднішній день у законі про Відомство національного страхування діють програми зі страхування людей похилого віку, людей, які втратили годувальника, матерів, дітей, осіб, які отримали виробничу травму, осіб із загальною інвалідністю, осіб, які потребують догляду, безробітних, банкрутів (в т.ч. з ліквідацією підприємства) та ін.

Крім грошової допомоги, Відомство національного страхування надає послуги з реабілітації та професійної підготовки для людей з інвалідністю, вдів та постраждалих від ворожих дій, послуги з догляду та консультації для людей похилого віку. Відомство національного страхування також несе відповідальність за дотримання додаткових законів та угод у галузі соціального забезпечення, найважливішим з яких є закон про забезпечення прожиткового мінімуму, покликаний забезпечити за-

хист від втрати доходу кожній сім'ї в Ізраїлі, та гарантувати базове існування верствам населення, які мають потребу. Поряд із цим, Відомство національного страхування, за допомогою 5 фондів, які воно задіює, надає підтримку у розвитку соціальних послуг для представників населення з додатковими потребами, таких як люди похилого віку, інваліди, молоді і діти, які опинилися в тяжкому стані. Відомство національного страхування стягує страхові внески з кожного мешканця Ізраїлю, відповідно до його доходів та статусу. Крім того, на Відомство також покладено реалізацію закону про державне медичне страхування, тож воно відповідає за збір внесків зі страхування здоров'я з мешканців Ізраїлю та перерахування їх до лікарняних кас⁹⁰⁻⁹¹.

Особливість установи в тому, що вона надає соціальні послуги всьому населенню, і деякі з послуг, які надаються лише ветеранам у Хорватії, в Ізраїлі доступні для усього населення. До прикладу, право на покриття витрат щодо поховання в Ізраїлі мають не лише полегли військовослужбовці, але й усі громадяни Ізраїлю⁹². Нещодавно було впроваджено пакет послуг, відомий під назвою «Одна душа» – це пакет реформ, який обіцяє суттєве покращення системи надання та інтеграції допомоги та послуг для осіб з інвалідністю, в тому числі підтримку у сфері професійної реабілітації⁹³.

88 – National Insurance. About. Link: <https://www.btl.gov.il/English%20Homepage/About/Pages/default.aspx>

89 – Link: <https://www.btl.gov.il/Laws/Pages/LawsList.aspx>

90 – Информация о Ведомстве национального страхования. Link: https://www.btl.gov.il/RussianHomePage/Odot_ru/Pages/default.aspx

91 – Ваши права в Ведомстве национального страхования 2019. Link: https://www.btl.gov.il/Publications/booklet/Russian_booklet/Pages/hazchuyotShelcha.aspx

92 – Burial Expenses. Link: https://www.btl.gov.il/English%20Homepage/Benefits/Burial_expenses/Pages/default.aspx

93 – Звіт ПРООН "Огляд міжнародних практик у сфері реінтеграції ветеранів: міркування щодо воєнного та повоєнного контексту України".

Як зазначено вище, найближчим до поняття ветерана у визначенні інших країн, зокрема України, в Ізраїлі є звільнені солдати з інвалідністю. Фінансова допомога для них передбачена і в межах компетенції Міноборони, і в межах Відомства. Ті, хто внаслідок однієї і тієї ж події мають право як на компенсацію або дотацію від Міністерства оборони, так і на допомогу по інвалідності від Відомства національного страхування, мають обрати одну з двох виплат. Важливо відзначити, що можна отримувати обидві виплати, якщо встановлено, що права на них не впливають з однієї події. Наприклад, ті, хто постраждав під час служби в Армії Оборони Ізраїлю і внаслідок цього має право на компенсацію від Міністерства Оборони, може також отримати право на допомогу по інвалідності від Відомства національного страхування через медичні патології, які не є наслідком цієї події.

Звільнені солдати та військовослужбовці (що проходять термінову чи надстрокову службу) не застраховані в рамках Закону про державне медичне страхування і тому **отримують медичне обслуговування в Армії оборони Ізраїлю**, а не в лікарняних касах⁹⁴. Відповідно до закону, членство демобілізованого солдата в лікарняній касі відновлюється автоматично в касі, до якої той належав до призову до армії⁹⁵. Інформація про демобілізацію надходить до Відомства національного страхування безпосередньо з Армії оборони Ізраїлю.

У разі поранення лікування відбувається межах компетенцій відділів Міноборони. Інструкція для поране-

них солдатів детально описана у брошурі Міноборони⁹⁶.

Відділ реабілітації ветеранів з інвалідністю Міністерства оборони є основною державною структурою, що займається правами звільнених військовослужбовців з інвалідністю. Його мета – реабілітація інвалідів Армії Оборони Ізраїлю та їх інтеграція в суспільство, щоб забезпечити для них якомога ефективнішу працездатність і піклування про їхній добробут.

Відділ реабілітації інвалідів діє на підставі Закону про інвалідів (грошові відшкодування та реабілітація) від 1959 року⁹⁷ (далі в цьому документі “Закон про інвалідів”). Згідно з визначенням, наведеним у Законі, **“людина з інвалідністю”** – це демобілізований військовослужбовець, який отримав інвалідність унаслідок армійської служби, або військовослужбовець, який отримав інвалідність внаслідок надстрокової служби. При цьому, **“інвалідність”** – втрата здатності здійснювати звичайні дії, як фізичні, так і розумові, або зниження такої здатності, які з’явилися у демобілізованого військовослужбовця або у військовослужбовця надстрокової служби внаслідок одного із випадків, що сталися в період його служби та внаслідок цієї служби: травма, захворювання, ускладнення захворювання.

Відділ реабілітації має кілька ключових підрозділів:

а. Підрозділ позовів та встановлення прав є “вхідними воротами” Відділу реабілітації інвалідів. Підрозділ займається всіма етапами визнання інвалідності, від подання пораненим клопотання про визнання

94 – Национальное страхование (ресурс російською). Посилання: https://www.gov.il/BlobFolder/generalpage/education_and_welfare_tuota/he/BituahLeumi_ru.pdf

95 – Демобилизованные военнослужащие (офіційний сайт Відомства національного страхування російською). Посилання: https://www.btl.gov.il/RussianHomePage/Gvia_ru/dmeBituhachBriut_ru/rishumBeKupatCholim/Pages/chayalimMeshuchrarim.aspx

96 – ИНФОРМАЦИЯ ДЛЯ РАНЕННЫХ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ (російською). Посилання: <https://shikum.mod.gov.il/media/qfzne342/injuredsoldieruss.pdf>

97 – Equal rights for persons with disabilities law, 5758-1998. https://www.gov.il/en/departments/legalInfo/equal_rights_persons_disabilities_law

інвалідності (збір необхідних відомостей, вивчення причинно-наслідкового зв'язку, приписуваного військовій службі) і до ухвалення рішення офіцером з дотацій (кцин тагмулім) і повідомлення про постанову медичної комісії. Підрозділ позовів і встановлення прав займається клопотаннями про визнання інвалідності відповідно до вказівок закону.

Після демобілізації з армії роботи з пораненим і членами його родини продовжують працівники окружного відділення Відділу реабілітації інвалідів, до якого він належить, і відповідно до виду довідки, отриманої від офіцера з дотацій.

У Відділі реабілітації інвалідів є соціальний працівник, відповідальний за зв'язок із госпіталізованими пораненими, який підтримує зв'язок з армією та офіцерами соціальної служби поліції. До його обов'язків входить відвідування пораненого під час госпіталізації в лікарні, знайомство з ним, з його сім'єю та його потребами, викликаними його пораненням. Крім того, він надає інформацію про Відділ реабілітації інвалідів, про процедуру подання клопотання про визнання інвалідності та про допомогу, що надається Відділом реабілітації інвалідів.

б. Підрозділ медичних комісій організовує медичне оцінювання рівня інвалідності військового.

в. Підрозділ медичних послуг займається наданням інвалідам Армії Оборони Ізраїлю найбільш ефективного лікування та їхньою реабілітацією, які забезпечать їм оптимальне включення в життя сім'ї, суспільства і в сферу зайнятості. Лікування включає: госпіталізацію, амбулаторне лікування, медичні обстеження, ліки та

медичне обладнання, підвезення до закладів госпіталізації або лікування, згідно з інструкціями Відділу реабілітації інвалідів. Лікування надається пораненому всіма визнаними медичними установами Ізраїлю та згідно з постановою окружного лікаря. В виняткових випадках може бути дозволено проведення курсу лікування за кордоном.

Поранений, якому встановлено 20%-й і більше ступінь інвалідності, має право на лікування визнаної в нього інвалідності через Відділ реабілітації інвалідів. Лікування інвалідів зі ступенем інвалідності менше 20% здійснюється лікарняними касами згідно із Законом про державне страхування здоров'я.

г. Підрозділ реабілітаційних послуг. Основною метою Відділу реабілітації інвалідів є допомога в реабілітації людини з інвалідністю, тобто забезпечення оптимального включення в життя суспільства, створивши відповідні умови для її стабільної та безперервної зайнятості. Включення в соціальне життя прискорює інтеграцію людини з інвалідністю в суспільстві, покращує її сприйняття себе і позитивно впливає на інші аспекти її життя. Інваліди Армії Оборони Ізраїлю, яким призначено 20%-вий і більше ступінь інвалідності мають право на допомогу під час реабілітації, що включає в себе психологічну і соціальну підтримку, орієнтацію і допомогу при складанні програми реабілітації та її реалізації. Працівники з реабілітації (зазвичай це соціальні працівники) діють у співпраці з лікувальним колективом округу і самим інвалідом, прагнучи прискорити процес реабілітації. До кожного пораненого, визнаного інвалідом, при-

кріплюється працівник із реабілітації, який керує процесом реабілітації (координатор – case manager, CM). Значна частина процесів індивідуальної та професійної реабілітації пов'язана з діями зі зміцнення та розвитку внутрішніх і зовнішніх ресурсів, що допомагають справлятися з інвалідністю та з пов'язаними з нею змінами. Працівники з реабілітації та колектив співробітників округу готові надати допомогу інваліду в будь-якій, пов'язаній з його реабілітацією потребі. Програма реабілітації будується на основі його здібностей і професійних устремлінь, з урахуванням визнаної інвалідності та відповідно до відповідно до вказівок Відділу реабілітації солдатів з інвалідністю⁹⁸.

д. Підрозділ грошових відшкодувань (дотацій) і пільг. Працівники Підрозділу допомагають інваліду реалізувати ті його права в різних соціальних сферах, які встановлені законом і відповідають інструкціям Відділу реабілітації інвалідів, що видаються час від часу інструкціям Відділу реабілітації інвалідів. Працівники округів інформуватимуть інваліда про різні права і супровідні їхні послуги, на які він має право претендувати, і проінструктують його, як їх можна реалізувати. Реалізація прав діє протягом усього життя інваліда, відповідно до вказівок Відділу та положень закону.

Для того, щоб військові могли розібратися зі своїми правами, у країні працює система Compass⁹⁹.

е. Відділ сімей та вшанування пам'яті додатково опікується усіма питаннями, які пов'язані із пільгами для родини загиблих воїнів. Послуги діляться на основні чотири групи: для братів/сестер загиблого, вдови/вдів-

ця загиблого, дітей загиблого та батьків загиблого. Найбільше привілеїв та прав на виплати та пільги мають саме батьки та вдови загиблого, із сумами для вдів, які переважають суми для батьків (деякі пільги для дітей загиблого виплачуються його вдові чи вдівцеві до 21-річчя дитини). Діяльність відділу та пільги для сімей загиблих регламентує Закон "Про сім'ї солдатів, які загинули під час служби (компенсації та реабілітація), 1950-57"¹⁰⁰.

98 – ИНФОРМАЦИЯ ДЛЯ РАНЕНЫХ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ (російською). Посилання: <https://shikum.mod.gov.il/media/qfzne342/injuredsoldierruss.pdf>

99 – Link: <https://shikum.mod.gov.il/about/action/compass>

100 – Link: https://www.nevo.co.il/law_html/law01/151_005.htm

Витрати на соціальну підтримку ветеранів

Соціальне забезпечення є найбільшою статтею витрат у соціальних витратах Ізраїлю (державні витрати на соціальний захист, освіту та охорону здоров'я) – 43 відсотки¹⁰¹. Джерелом цих витрат є державний бюджет і страхові внески, що збираються з працівників і роботодавців. Витрати на державне соціальне забезпечення включають виплати Інституту національного страхування в наступних сферах (перераховані за розміром витрат): пенсії за віком та у зв'язку з втратою годувальника (вдова/сирота), пенсії по старості та у зв'язку з втратою годувальника (вдова/вдівець та сирота), по загальній інвалідності, у зв'язку з вагітністю та пологами (допомога по вагітності та пологах), довгостроковий догляд, на дітей, у зв'язку з трудовим каліцтвом, безробіттям, допомога по безробіттю та аліменти, допомоги жертвам терору та колишнім в'язням Сіону. Соціальне забезпечення також включає в себе видатки на Керівництво у справах жертв Голокосту (при Міністерстві фінансів) також фінансує витрати Міністерства оборони на реабілітацію ветеранів з інвалідністю та виплати сім'ям загиблих¹⁰². У період з 2001 по 2014-й витрати на ветеранів з інвалідністю коливалися від 6% до 7% від загальних витрат держави на соціальне забезпечення.

З кінця 1940-х років це стаття витрат, яка адмініструється і фінансується Міністерством оборони. Пільги та послуги, що надаються ветеранам з інвалідністю ЦАХАЛу, відрізняються від пільг та послуг, що надаються лю-

дям, які отримали травми внаслідок інших причин, як за обсягом, так і за критеріями отримання¹⁰³. Дані Міністерства оборони щодо витрат на реабілітацію ветеранів з інвалідністю та на виплати сім'ям загиблих свідчать про загальний спад в останні роки: у 2013 році видатки становили 0,44% ВВП порівняно з 0,51% у 2001 році. У той же час, спостерігається значне збільшення кількості ветеранів з інвалідністю, якими опікується Міністерство. Ці суперечливі тенденції можна пояснити зменшенням видатків Міністерства оборони на сімейні виплати – як через зменшення кількості сімей загиблих, які мають право на отримання допомоги, так і зменшення витрат на одну сім'ю, яка має на це право¹⁰⁴.

Бюджет, виділений Відділу реабілітації (який займається військовослужбовцями з інвалідністю) у 2022 році, становить 4,617 млн шекелів (1,130 млн євро). Цей бюджет в першу чергу служить для щомісячних виплат допомоги особам, які мають на це право відповідно до закону, медичного лікування, реабілітації та різних пільг¹⁰⁵.

101 – John Gal and Shavit Madhala-Brik. State of the Nation Report 2015. Link: <https://www.taubcenter.org.il/wp-content/uploads/2020/12/publicexpenditureonwelfareenglish.pdf>

102-104 – Там само.

105 – Link: https://www.mod.gov.il/Citizen_Service/clalim/public_service/Documents/FreedomReport2022.pdf

Загалом, серед усіх проаналізованих країн Ізраїль пропонує найбільшу кількість пільг та переваг для звільнених військових, військових з інвалідністю та членів їх родин (154 проаналізовані пункти, порівняно із 52 у Хорватії та 41 у Великій Британії (Додаток 1)). Складність порівняння у тому, що ізраїльське законодавство не має визначення ветерана, а, відтак, прописані права та пільги можуть стосуватися більшості населення як звільнених у резерв військовослужбовців.

Значна частина пільг стосується оплати за навчання та працевлаштування, медичного лікування, зокрема лікування ПТСР, та матеріальної допомоги пораненому чи родині у разі втрати годувальника. Утім, слід зазначити, що така кількість інструментів також пов'язана із тим, що Ізраїль не визначає ветеранів як окрему групу населення, а, отже, йдеться, порівняно із іншими проаналізованими країнами, про значно ширше коло населення.

Особливої уваги заслуговують пункти, що стосуються допомоги родині загиблих військовослужбовців. Так, партнер/ка загиблого мають права подібні до прав батьків загиблого, виплати та компенсації також отримують діти загиблого (або живий опікун до досягнення їх повноліття). Водночас, до прикладу, батьки загиблого можуть отримати допомогу із лікуванням безпліддя, якщо вони хочуть мати іще одну дитину¹⁰⁶, або оплату послуг сурогатної матері. Крім того, батьки полеглого воїна також мають право на виплати на інших дітей. Відмінною рисою є також виплати дітям

чи братам та сестрам загиблих воїнів із нагоди бар-міцви чи одруження.

Важливо також зазначити, що у контексті допомоги Управління ЦАХАЛу, IDF Casualties Department мають розвинену систему зв'язків з цивільними установами та громадськими організаціями дозволяє активно залучати соціальні та інші мережі для полегшення членів родин військовослужбовців від напруження через переживання та очікування на повернення їхніх рідних з зони бойових дій. Зокрема, органами місцевого самоврядування, волонтерськими організаціями та окремими волонтерами проводяться спільні зібрання дружин, дітей та інших родичів військовослужбовців, на яких організуються різноманітні творчі та інші заходи, що полегшують переносити психологічні навантаження. Одним із прикладів такої роботи може послужити організація гуртків для дружин та дітей по терапевтичному малюванню на вільні теми, що дозволяє відволіктися від напруження. Зазначені зібрання та проведені на них заходи висвітлюються в пресі, що також сприяє підтримці необхідного бойового духу у самих військовослужбовців, які беруть участь у бойових діях.

Подібні соціальні заходи також проводяться з вдовами, військовослужбовцями ЦАХАЛ з інвалідністю та пораненими та постраждалими у ході бойових дій. Їм передують детальна оцінка психологічного стану цих категорій для отримання ефективного результату психологічної реабілітації¹⁰⁷.

106 – Link: <https://mishpachot-hantzaha.mod.gov.il/Parents/Health/Pages/default.aspx>

107 – Відповідь Верховної Ради на запит авторів звіту

Усі соціальні пільги можна умовно розділити на кілька ключових груп бенефіціарів. Найширшою групою є звільнені військові (більша частина населення), серед яких можна виокремити звільнених військових, які мають інвалідність чи інші додаткові потреби.

Звільнені військові (ті, хто пройшов обов'язкову строкову службу)

Звільнені військові з інвалідністю

Охорона здоров'я

Виплата медичного страхування впродовж одного року після звільнення та консультування і підтримка у пошуках надавача медичних послуг.

Медичне страхування військовим забезпечує Міноборони, після звільнення зі служби – національна система державного страхування.

Можуть претендувати на додаткові послуги залежно від оцінки рівня інвалідності: протезування, реабілітація, підтримка після ПТСР тощою.

Окремо на додаткові послуги можуть претендувати військові, які лікуються.

Фінансові виплати

Розмір грошових виплат залежить від виду служби, кількості днів служби, участі у бойових діях та інших факторів. До основних виплат належать:

- виплата після звільнення, яка перераховується протягом 60 днів безпосередньо на банківський рахунок, на який була перерахована заробітна плата під час строкової служби;
- Особистий депозит – це грошова сума, що доступна при звільненні з чотирнадцятого дня після закінчення строкової служби і може бути використана на шість цілей: одруження; професійне навчання; академічне навчання (здобуття ступеня бакалавра чи магістра); придбання квартири, будинку або земельної

Мають право на додаткові виплати у зв'язку з інвалідністю – наприклад, для покриття вартості лікування чи реабілітаційних послуг.

ділянки під будівництво будинку; фінансування практичних уроків водіння для всіх типів транспортних засобів у всіх автошколах, визнаних Міністерством транспорту; відкриття нового бізнесу самостійно або створення / вступ у товариство, або заснування товариства з обмеженою відповідальністю.

Освіта та працевлаштування

Мають субсидований доступ до освіти: можуть претендувати на консультації від Фонду, допомогу у складанні резюме, працевлаштуванні. За окремих обставин можуть отримати оплату навчання на бакалавраті та магістратурі¹⁰⁸. Мають можливість проходження професійної підготовки в перший рік після демобілізації.

У разі безробіття можуть отримувати допомогу не більше ніж 70 днів. Денний розмір допомоги по безробіттю не може бути меншим за денну виплату військовим. Якщо доходи демобілізованих нижче за прожитковий мінімум, такі особи отримують право на допомогу по забезпеченню прожиткового мінімуму від Відомства національного страхування.

Певні категорії військовослужбовців, звільнених у запас, визначені законом («учасники бойових дій»), мають право на отримання фінансової допомоги на оплату навчання в університетах або коледжах у розмірі трьох чвертей (75%) річної плати за навчання у межах фонду «Від уніформи до навчання». Також для них у різних пропорціях покривається вартість додаткової професійної підготовки, покупки додаткових навчальних матеріалів, репетиторів тощо.

У разі інвалідності отримують повний супровід від Департаменту реабілітації Міноборони із пошуку місця роботи та інтеграції у робочий процес, включно із додатковим навчанням та моніторингом умов праці.

Допомога рідним

Мають право на допомогу в оплаті навчання дітей, виплати на одруження чи бар-міцву дітей, щорічні виплати перед початком навчального року.

Житлова політика

Субсидії на оренду житла.

Окремо передбачена допомога для сімей загиблих військових, основними категоріями бенефіціарів є батьки (які можуть отримувати допомогу на інших дітей), дружина/чоловік, діти загиблого.

Додаткові виплати також передбачені на реабілітацію та догляд для подружжя чи батьків загиблих військових, проживання, медичний догляд.

Підвищені субсидії, виплати на облаштування квартири за станом здоров'я, виплати та кредити на придбання першого житла, кредити на ремонт квартири та для покриття іпотеки.

Детальніше зі всіма інструментами політики щодо поранених військових, військових з інвалідністю та членів їх родин можна ознайомитися у таблиці Інструментів ветеранської політики (Додаток).

Крім того, існує низка організацій приватного сектору та НУО, які надають підтримку і послуги ветеранам, зокрема медичну та психосоціальну допомогу ветеранам з інвалідністю. Наприклад, **Beit Halochem**¹⁰⁹, які надають ветеранам з інвалідністю консультації, допомагають із фізичною та психологічною реабілітацією. Центри Beit Halochem пропонують поєднання реабілітаційних послуг, включаючи фізіотерапію, гідротерапію та мануальну терапію, які проводяться разом із соціальними та спеціалізованими спортивними можливостями,

освітніми програмами та широким спектром творчих заходів¹¹⁰. Чотири центри в Єрусалимі, Тель-Авіві, Хайфі та Беер-Шеві обслуговують близько 51 тисячі людей. Ці люди залишаються членами Beit Halochem пожиттєво. За допомогою донорів в Ашдоді будується п'ятий і останній реабілітаційний центр. У цьому новому закладі розмістяться 6700 ветеранів разом із їхніми родинами, тобто понад 14500 осіб¹¹¹.

109 – Who we are. Beit Halochem UK. <https://bhuk.org/pages/who-we-are>

110-111 – Там само

Служба та подальші пільги в контексті етнічного апартеїду

Важливо зазначити, що в Ізраїлі військова служба є обов'язковою для жінок та чоловіків, що визначається Законом про оборону, і солдати дійсно користуються великою кількістю пільг та переваг. Однак, ізраїльське законодавство часто критикують за те, що воно послуговується подвійними стандартами в питанні допуску громадян до військової служби. Зокрема, палестинське населення не допускається до служби в армії, в той час як для єврейського населення служба лишається обов'язковим. Одним з багатьох наслідків цього контексту є те, що значна частина населення не може претендувати також на пільги та послуги, що направлені на резервістів та ветеранів.

Відповідно до нового закону, прийнятого в липні 2010 року, будь-який зареєстрований студент університету або коледжу, який завершив свою військову службу і є резидентом визначеної "Національної пріоритетної зони" таких як Накаб, Галілея або єврейські поселення на Західному березі річки Йордан, отримає "компенсаційний пакет", що включає: повну оплату за перший рік академічної освіти; рік безкоштовної підготовчої академічної освіти безкоштовну підготовчу академічну освіту та додаткові пільги в таких сферах, як студентське житло. Цей пакет пільг виходить далеко за рамки і доповнює і без того великий пакет освітніх пільг, яким користуються демобілізовані військовослужбовці в Ізраїлі. Цей новий закон слідує за поправкою 2008 року до Закону про прийняття звільнених

військовослужбовців, який закріплює використання критерію критерію військової служби при визначенні права на отримання студентських гуртожитків у всіх вищих навчальних закладах та надає цим закладам широкі повноваження щодо надання додаткових економічних пільг звільненим військовослужбовцям, незалежно від пільг, що надаються їм за будь-яким іншим законом. Ряд інших законопроектів, які ставлять різні пільги в залежність від проходження військової/національної служби, також знаходяться на розгляді військової/державної служби, також перебувають на розгляді в Кнесеті¹¹³.

113 - New discriminatory laws and bills in Israel - European Parliament. https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/dplc/dv/adallah_discriminatory_isra/adallah_discriminatory_israel.pdf

Підсумки

- В Ізраїлі немає визначення ветерана як такого. Найближчим до поняття ветерана з погляду визначення ветерана в інших країнах (як людини, яка не перебуває на військовій службі) звільнений військовослужбовець (за умови звільнення від служби у резерві), або звільнений військовий з інвалідністю.
- Основним органом, відповідальним за права звільнених військовослужбовців та піклування про членів їх родин є Міністерство оборони Ізраїлю. Така структура є логічною, зважаючи на те, що частина звільнених військовослужбовців залишається в активному резерві та є частиною Сил Оборони Ізраїлю.
- Структура збройних сил Ізраїлю визначає і перелік інструментів політики у країні. Так, кількість переваг тут є більшою порівняно із іншими країнами, що частково зумовлено розміром цільової групи (її частка є вищою через обов'язкову службу і для чоловіків, і для жінок у країні, а також відсутністю виокремленої групи ветеранів як окремих реципієнтів політики).
- Проаналізовані інструменти політики Ізраїлю також великою мірою визначені соціальними та релігійними особливостями країни. Так, серед інструментів інших країн немає витрат на релігійні обряди, у той час як Ізраїль пропонує їх для дітей та братів і сестер загиблих солдатів (витрати на бар-міцву), навіть якщо вони живуть за кордоном.

Велика Британія

Контекст

Ветеранське населення Великобританії можна умовно поділити на декілька основних груп: 1) ті, хто служили у британській армії під час Другої світової війни та наступних військових конфліктах до 1960-х як призовники; 2) ті, хто перебували на службі як добровольці від початку 1960-х до початку 1990-х (період “Холодної війни”) та 3) ті, хто служили та брали участь у військових операціях Великої Британії після закінчення “Холодної війни”¹¹⁴.

Загалом, від 1945 року Британська армія була залучена у 83 військових конфлікти у всьому світі¹¹⁵, включно із війнами в африканських країнах, війною в Югославії, війнами в Афганістані та Іраку. У 2021 році Велика Британія вивела свої війська з Афганістану, остаточно припинивши кількадесятилітню участь у збройних конфліктах в

регіоні як складова військ НАТО¹¹⁶. За останні 20 років дислокації в Афганістані загинуло 457 військовослужбовців збройних сил Великобританії. Пік загиблих припав на 2009 та 2010 роки, коли загинуло понад 100 осіб. Із загальної кількості 457 військовослужбовців, які загинули під час відрядження в Афганістан, 405 загинули внаслідок ворожих дій¹¹⁷.

Відтак, зважаючи на структуру ветеранів як соціальної групи, сформованої внаслідок цих конфліктів, у контексті підтримки ветеранів у Великобританії імплементується **“Стратегія для наших ветеранів”**¹¹⁸ – політика, започаткована у 2018 році на 10 років (тобто, до 2028 року), у межах якої відбуваються поступові зміни у законодавстві та структурі пропонувананих ветеранам послуг. Ключові принципи цієї політики:

¹¹⁴ – THE STRATEGY FOR OUR VETERANS: VALUED. CONTRIBUTING. SUPPORTED. November, 2018. Link: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/755915/Strategy_for_our_Veterans_FINAL_08.11.18_WEB.pdf

¹¹⁵ – Curtis, M. (2023, February 1). The UK's 83 military interventions around the world since 1945. Declassified Media Ltd. <https://www.declassifieduk.org/the-uks-83-military-interventions-around-the-world-since-1945/>

¹¹⁶ – Withdrawal from Afghanistan – Defence Committee. <https://publications.parliament.uk/pa/cm5803/cmselect/cmdfence/725/report.html>

¹¹⁷ – Afghanistan statistics: UK deaths, casualties, mission costs and refugees. 2021. Link: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9298/>

¹¹⁸ – THE STRATEGY FOR OUR VETERANS: VALUED. CONTRIBUTING. SUPPORTED. November, 2018. Link: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/755915/Strategy_for_our_Veterans_FINAL_08.11.18_WEB.pdf

- ветерани – перш за все цивільне населення, і суспільство цілому виграє від їх участі в житті суспільства
- ветеранів заохочують та створюють умови для реалізації їхнього потенціалу як цивільних
- ветерани мають доступ до допомоги, яка задовольняє їхні потреби, і якщо є необхідність, за залучення публічного та волонтерського секторів.

Стратегія визначає 6 основних спрямувань роботи та 5 основних факторів, які впливають на ці спрямування. До наскрізних факторів належать:

– співпраця між організаціями (мета – покращити співпрацю для кращого задоволення потреб ветеранів);

– координація ветеранських послуг (координація надання послуг ветеранам забезпечує узгодженість цілей та принципів у часі та на всій території Великої Британії, забезпечуючи справедливе ставлення до ветеранів, їхніх сім'ям та сім'ям загиблих справедливе ставлення порівняно з місцевим населенням);

– дані щодо ветеранської спільноти (покращення збору, використання та аналізу даних у державному, приватному та благодійному секторах з метою створення доказової бази для ефективного виявлення та задоволення потреб ветеранів);

– сприйняття та розуміння з боку громадськості (населення Великої Британії цінує ветеранів і розуміє їхній різноманітний досвід та культуру);

– визнання ветеранів (ветерани відчують, що їхня служба та досвід визнаються та цінуються суспільством)¹¹⁹.

Основними спрямуваннями роботи у межах стратегії є:

– спільнота та стосунки: ветерани можуть будувати здорові стосунки та інтегруватися у спільноти;

– працевлаштування, освіта та навички: ветерани отримують відповідне працевлаштування та можуть розвивати свою кар'єру впродовж життя;

– фінанси та заборгованості: ветерани залишають Збройні Сили з достатньою фінансовою освітою, обізнаністю та навичками, необхідними для фінансового самозабезпечення та життєстійкості;

– здоров'я та благополуччя: усі ветерани мають задовільний стан фізичного та психічного здоров'я і благополуччя, що дозволяє їм робити внесок у більш широкі аспекти життя суспільства;

– наявність домівки у цивільному житті: ветерани мають безпечне житло, яке можна придбати чи орендувати, або соціальне житло;

– ветерани та закон: ветерани залишають Збройні сили зі стійкістю та усвідомленням того, що вони залишаються законослухняними цивільними особами¹²⁰.

Армія Сполученого Королівства є контрактною. Заявник проходить різноманітні рекрутингові тести та відбіркову співбесіду; кожна служба має свої процедури, всі вони є тривалими і включають багато етапів. На завершення процесу відбору кандидату видається повідомлення про зарахування на службу і документ, в якому його просять дати письмові відповіді на запитання, що містяться в документі, попереджаючи при цьому, що надання неправдивих відповідей є правопорушенням¹²¹. Мінімальний вік для зарахування – 16 років. Тривалість служби – 4 роки¹²².

1 квітня 2023 року загальна чисельність штатних збройних сил Великої Британії (підготовлених і непідготовлених) становила трохи менше 152 400 осіб¹²³. Більше половини особового складу були в армії (56%¹²⁴), решта порівну розподілена між Королівським флотом/Королівською морською піхотою (RN/RM) і Королівськими повітряними силами (RAF).

Цільові показники особового складу базуються на штатній чисельності тренуваних RN/RM і RAF, а також на штатній навченій чисельності армії. Найновіші цілі були встановлені в документі оборонного командування 2021 року. 1 квітня 2023 року чисельність армії перевищувала заплановану чисельність на 3%, тоді як RN/RM і RAF були на 4% і 7%¹²⁵ нижче запланованої чисельності відповідно. Між 1999/00 фінансовими роками та 2022/23 фінансовими роками при-

плив особового складу до Регулярних сил Великої Британії лише за шість років перевищував відтік.

За 12 місяців до 31 березня 2023 року спостерігався негативний чистий потік особового складу, тобто більше людей залишили війська, ніж приєдналися. Прийом становив 11 090, а відтік – 16 510, таким чином відбулося чисте скорочення на 5 400 осіб.

1 квітня 2023 року більшість особового складу регулярних сил Великої Британії була дислокована у Сполученому Королівстві (близько 96%) . 3 5820 співробітників, дислокованих за кордоном, близько двох третин були в Європі (65%), тоді як 15% були дислоковані в Північній Америці, 7% в Північній Африці та на Близькому Сході і 6% в Африці на південь від Сахари¹²⁶.

121 – Terms and conditions of enlistment and service. Link: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/43291/Ch18.pdf

122 – Soldier. Soldier | Explore careers | National Careers Service. <https://nationalcareers.service.gov.uk/job-profiles/soldier>

123 – UK defence personnel statistics. Link: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-7930/>

124 – Там само.

125 – UK defence personnel statistics, July, 2023. Link: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-7930/>

126 – Там само.

Визначення ветерана та законодавча база

Уряд Великої Британії визначає **ветерана як будь-кого, хто служив принаймні один день у Збройних силах Його Величності (регулярних або резервних) або у військово-морському флоті, хто виконував обов'язки у визначених законом військових операціях.** Згідно з цим визначенням, ветерани вже звільнилися зі Збройних сил. Деякі неурядові організації мають інші визначення, хоча ці відмінності незначні¹²⁷.

“Звільнений зі служби” — це термін для тих, хто перебуває на перехідному етапі від служби до цивільного життя або перестав бути членом Збройних Сил Великої Британії. Термін “звільнений зі служби”, як правило, використовується в юридичних документах, оскільки розуміння та використання терміну “ветеран” варіюється, не в останню чергу серед тих, хто служив¹²⁸.

Система у Великій Британії також включає поняття “військовослужбовців, які звільняються” — це військовослужбовці, які планують звільнитися, але все ще перебувають у безпосередньому підпорядкуванні Міністерства оборони. Резервісти є невід'ємною частиною Збройних сил Великої Британії. Іншими словами, ветеранами вважаються саме ті, хто закінчив службу (резервісти не входять до цього переліку)¹²⁹.

У 2017 році у Великій Британії налічувалось приблизно 2,4 мільйона ветеранів Збройних сил Великої Бри-

танії, що становить приблизно 5% мешканців домогосподарств віком від 16 років і старше. Із них більшість — чоловіки (89%) білі (99%) та віком 65 років чи старше (60%)¹³⁰.

У День перепису населення (21 березня 2021 року) 1,85 мільйона людей в Англії та Уельсі повідомили, що раніше служили у збройних силах Великої Британії. Це становить 3,8% (майже кожен 25-й) від загальної кількості населення віком від 16 років і старше. З них 76,3% (1,41 млн осіб) раніше служили в регулярних військах, 19,5% (361 000 осіб) — у резерві, а 4,3% (79 000 осіб) служили і в регулярних, і в резерві. Загалом, 7,0% домогосподарств (1,75 мільйона) в Англії та Уельсі включали одну або більше осіб, які служили в збройних силах Великобританії.

Із загальної кількості на 2021 рік (трохи більше 1,85 мільйона) ветеранів збройних сил Великобританії в Англії та Уельсі 13,6% (251 400) становили жінки (13,8% в Уельсі та 13,5% в Англії) і 86,4% (1 601 705) були чоловіки (86,2% в Уельсі). і 86,5% в Англії). Майже третина (31,8% або 589 640) ветеранів були у віці 80 років і старше, що відображає політику Національної служби (1939–1960 рр.), включаючи військову службу (до 1948 р.)¹³¹. Примітно, що структура ветеранської групи суттєво відрізняється від структури суспільства у розподілі за віком та статтю загалом (де не-ветерани — це люди, що не служили у Збройних Силах, або ж усе ще перебувають на службі)¹³².

127 – THE STRATEGY FOR OUR VETERANS: VALUED. CONTRIBUTING. SUPPORTED. November, 2018. Link: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/755915/Strategy_for_our_Veterans_FINAL_08.11.18_WEB.pdf

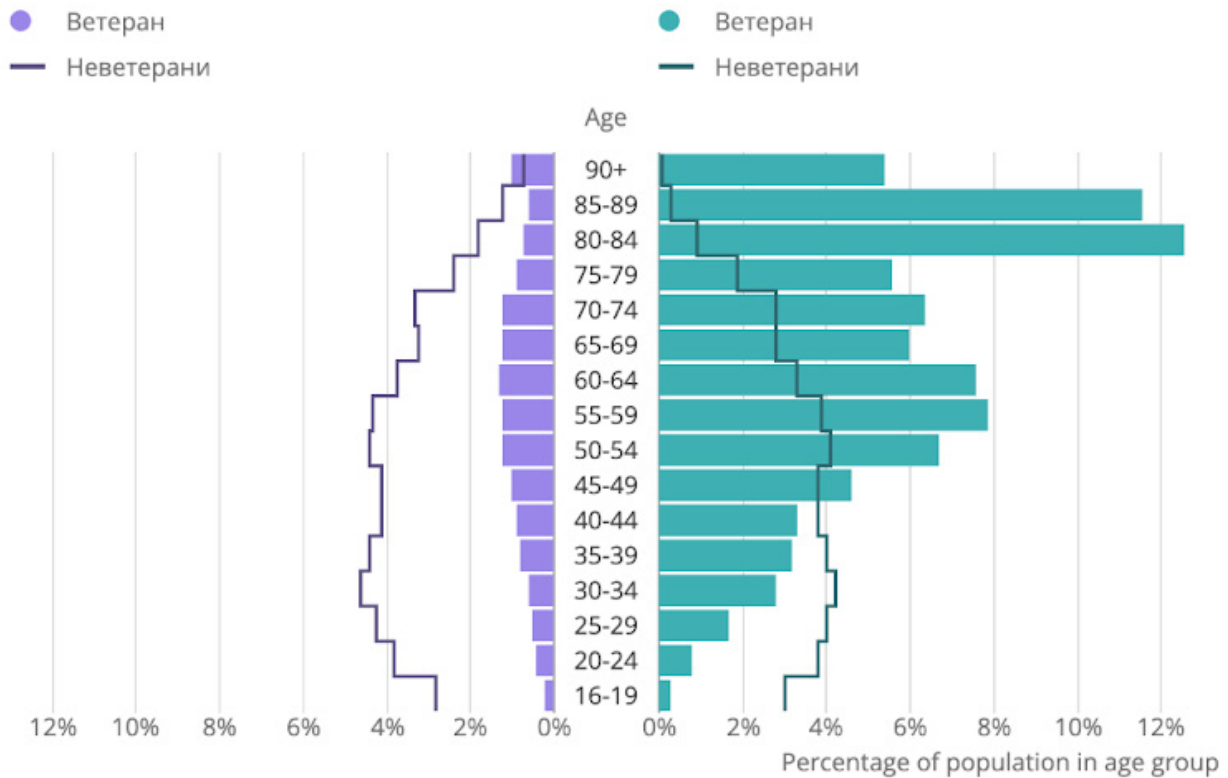
128 – Veterans Factsheet 2020. Office for Veterans Affairs. Link: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/874821/6.6409_CO_Armed-Forces_Veterans-Factsheet_v9_web.pdf

129 – THE STRATEGY FOR OUR VETERANS: VALUED. CONTRIBUTING. SUPPORTED. November, 2018.

130 – Annual Population Survey: UK Armed Forces Veterans residing in Great Britain, 2017. Ministry of Defence. Link: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/774937/20190128_-_APS_2017_Statistical_Bulletin_-_OS.pdf

131 – Hill, E. K. and T. (2023, February 3). Characteristics of UK Armed Forces Veterans, England and Wales: Census 2021. Characteristics of UK armed forces veterans, England and Wales - Office for National Statistics. <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/armedforcescommunity/articles/characteristicsofukarmedforcesveteransenglandandwalescensus2021/census2021>

132 – Там само

Сьогодні найстарші ветерани у Великій Британії – це ті, хто служив у Другій світовій війні та наступних конфліктах до початку 1960-х років як призовники, добровольці та в рамках національної служби. Майже половина нинішніх ветеранів у Великій Британії старше 75 років. Друга когорта складається з ветеранів, які служили виключно за власним вибором з початку 1960-х до початку 1990-х років, і третя когорта – це ті ветерани, які служили з початку 1990-х років після закінчення холодної війни, знову ж таки, за власним вибором. Багато з них мали бойовий досвід, часто в кількох конфліктах, відтак британський уряд припускає, що потреби і очікування цього молодого покоління ветеранів відрізняються від потреб і очікувань їхніх попередників відрізняються від їхніх попередників¹³³.

Щороку кількість ветеранів зростає на в середньому 15 тисяч людей. Очікується, що на 2028 рік кількість

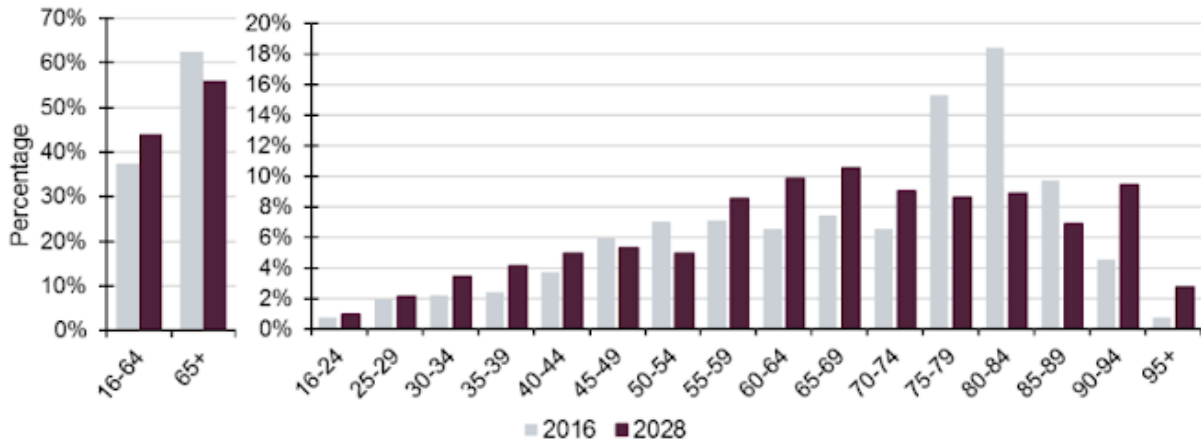
ветеранів у всій Великій Британії, які проживають на території країни, знизиться до 1,6 мільйонів (на противага 2,6 мільйонам у 2016 році). Таким чином, із 5% у 2016-му частка ветеранів знизиться до 2-3% у 2028-му від усього населення Великобританії. Водночас, серед ветеранів очікується зростання частки працюючого населення – від 37% у 2016-му до 44% у 2028-му¹³⁴.

133 – THE STRATEGY FOR OUR VETERANS: VALUED. CONTRIBUTING. SUPPORTED. November, 2018. Link: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/755915/Strategy_for_our_Veterans_FINAL_08.11.18_WEB.pdf

134 – Population Projections: UK Armed Forces Veterans residing in Great Britain, 2016 to 2028. Link: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/775151/20190107_Enclosure_1_Population_Projections_-_UK_Armed_Forces_Veterans_residing_in_Great_Britain_-_2016_to_2028.pdf

Figure 1b: UK Armed Forces Veterans residing in GB, by age group², percentages³

As at 2016 and 2028

Ветерани Збройних Сил Великобританії за віком у відсотках від населення¹³⁵

Відповідальні органи

Робота на підтримку ветеранів у Великобританії є відповідальністю всього уряду. У Британському Кабінеті є позиція **Minister of State (Minister for Veterans' Affairs)**¹³⁶, який є членом Кабінету і займається всіма ветеранськими питаннями. Кабінет складається з вищих членів уряду. Щотижня члени кабінету (держсекретарі з усіх департаментів і деякі інші міністри) збираються для обговорення найважливіших для уряду питань.

16 жовтня 2019 року було засновано **Управління у справах ветеранів, яке і очолює Міністр у справах ветеранів (Minister of State (Minister for Veterans' Affairs))**. Їхні функції:

- забезпечення захисту інтересів ветеранів в уряді
- координація всіх функцій уряду Сполученого Королівства для забез-

печення найкращої підтримки ветеранів та їхніх сімей під час повернення до цивільного життя

- співпраця з делегованими адміністраціями, місцевими органами влади та організаціями в усьому секторі ветеранів, щоб допомогти створити позитивні, довгострокові переходи для осіб, які служили в Збройних Силах

- забезпечення того, щоб кожен ветеран та його родина знали, куди звернутися за державною підтримкою, якщо вона їм потрібна

- відзначення та демонстрація блискучого внеску ветеранів у розвиток суспільства після закінчення служби¹³⁷.

Управління у справах ветеранів (УСВ) є частиною Кабінету. Ця центральна позиція УСВ дозволяє ко-

¹³⁵ – Там само.

¹³⁶ – Minister of State (minister for Veterans' Affairs). Minister of State (Minister for Veterans' Affairs) – GOV.UK. <https://www.gov.uk/government/ministers/minister-of-state-minister-for-veterans-affairs-at-the-cabinet-office>

¹³⁷ – GOV.UK. (2023, June 19). About Us. GOV.UK. <https://www.gov.uk/government/organisations/office-for-veterans-affairs/about>

ординовати функції, спрямовані на забезпечення найкращої підтримки ветеранів та їхніх родин. Міністр у справах ветеранів бере участь у засіданнях Кабінету. Це гарантує, що інтереси ветеранів відстоюються на найвищому рівні серед тих, хто керує країною та приймає рішення, які впливають на повсякденне життя людей. Хоча у ветеранів є досвід служби у збройних силах, вони є цивільними особами, які потребують доступу до цивільної підтримки і роблять внесок у життя всього суспільства.

УСВ працює з децентралізованими адміністраціями Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії, місцевими органами влади, благодійними організаціями та бізнесом, щоб допомогти ветеранам, коли вони цього потребують.

Окремо також є Міністерство оборони, у якому є позиція **Parliamentary Under Secretary of State (Minister for Defence People, Veterans and Service Families)**¹³⁸. При цьому, позиція **Minister of State**¹³⁹ є вищою щодо **Parliamentary Under Secretary of State**¹⁴⁰. Він відповідає за всі питання політики щодо цивільного та військового персоналу, включаючи:

- Умови служби, включаючи заробітну плату, пенсії, навчання та надбавки

- Сім'ї військовослужбовців
- Житло
- Цивільний персонал
- Резервісти та кадети
- Рекрутинг та утримання
- Здоров'я та благополуччя
- Рівність, різноманітність та інклюзія

- Домашнє насильство та захист від нього

- Запити та розслідування у зв'язку зі спадщиною
- Скарги на службу та система службового правосуддя
- Політика перехідного періоду
- Пакт про збройні сили
- Veterans UK (Ветерани Великобританії)
- Схема визнання співробітників

Таким чином, основним органом, відповідальним за реалізацію прав ветеранів, є Міністерство оборони Великобританії. Очолює Міноборони **Secretary of State for Defence**. Відповідальність Міністерства оборони у справах ветеранів здебільшого виконується його агентством **Veterans UK** і охоплює:

- військові пенсії,
- компенсацію за поранення,
- соціальну підтримку,
- медалі,
- підтримку в перехідний період (наприклад, нова Служба перехідного періоду в оборонній сфері, Партнерство з питань кар'єрного переходу та підтримка сім'ї загиблих за програмою «Фіолетовий пакет»).

Якщо ветерани потребують послуг державного сектору, вони надаються цивільними постачальниками послуг державного сектору, такими як Національна служба охорони здоров'я.

До Veterans UK також входить **Служба перехідного періоду (Defence Transition Services, DTS)**. DTS було створено в жовтні 2019 року як частину цілісної політики переходу (частина 1: директива) Міністерства оборони і цілісної політики переходу (частина 2: керівництво) або JSP100, як це відомо усередині країни. Якщо ветеран завершує службу, і

138 – Parliamentary under secretary of State (minister for defence people and families). Parliamentary Under Secretary of State (Minister for Defence People and Families) – GOV.UK. <https://www.gov.uk/government/ministers/parliamentary-under-secretary-of-state--183>

139 – Minister of State (minister for Veterans' Affairs). Minister of State (Minister for Veterans' Affairs) - GOV.UK. <https://www.gov.uk/government/ministers/minister-of-state-minister-for-veterans-affairs-at-the-cabinet-office>

140 – Parliamentary under secretary of State (minister for defence people and families). Parliamentary Under Secretary of State (Minister for Defence People and Families) – GOV.UK. <https://www.gov.uk/government/ministers/parliamentary-under-secretary-of-state--183>

його підрозділ визнає його як людину, яка може потребувати додаткової підтримки після звільнення зі збройних сил, окрім тієї, що вже надається Міністерством оборони та Королівським флотом, сухопутними військами чи Королівськими повітряними силами, його можуть направити до DTS . Як особа, яка залишила службу, або член родини, він також може самостійно звернутися до DTS . Клієнти DTS також можуть бути направлені оборонними підрядниками, такими як Career Transition Partner (СТР), або третіми сторонами, такими як благодійні організації чи місцеві органи влади, до яких зверталися по допомогу. DTS працює на індивідуальній основі, будуючи довірчі відносини, щоб повністю зрозуміти потреби, координувати правильні джерела інформації та спростити доступ до необхідної підтримки. Служба переходу, зокрема, допомагає у таких аспектах як:

- Психічне здоров'я
- Фізичне здоров'я
- Зловживання наркотиками та алкоголем
- Навчання та працевлаштування
- Житло, розміщення та переїзд (включно зі схемою направлення Міністерства оборони та цивільними документами щодо житла)
- Фінанси, борг і пільги
- Діти, сім'я та стосунки
- Допоміжні агентства

Вони тісно співпрацюють із іще однією структурою Міноборони – **Служба соціального забезпечення ветеранів (Veterans Welfare Service)**. VWS надає індивідуальну підтримку ветеранам, їхнім сім'ям та утриманцям через мережу соціальних менеджерів по всій Великій Британії та Республіці Ірландія. Вони співпрацюють з Королівським військово-морським

флотом, британською армією та Королівськими військово-повітряними силами, місцевими органами влади, волонтерськими організаціями, військовими благодійними фондами та Ветеранськими консультативними та пенсійними комітетами, щоб сприяти незалежності та збереженню гідності. Вони, зокрема, можуть проконсультувати щодо так само відходу від служби, у разі втрати, змін через інвалідність, змін, що впливають на дохід, фінанси та житло.

В основі ветеранської політики є **Пакт Збройних Сил (Armed Forces Covenant)**, який був закріплений законодавчо в **Законі про Збройні Сили (2011)**¹⁴¹, має в своїй основі принципи, згідно з якими військовослужбовці, ветерани та їхні сім'ї не повинні бути ущемленими через їхню службу, і що особливі положення передбачені для тих, хто пожертвував найбільше, в тому числі для поранених і тих, хто втратив близьких. У Шотландії стратегічний напрямок дотримання цих принципів був викладений в документі шотландського уряду **«Поновлюємо наші зобов'язання» (Renewing Our Commitments)**. Підписання Пакту сприяло підвищенню обізнаності в державному секторі і в суспільстві в цілому щодо недоліків, які створюються системами, призначеними для цивільного життя, і необхідності в деяких випадках приділяти особливу увагу спільноті військовослужбовців, ветеранів і членів їхніх сімей, які служать у Збройних силах.

Закон про Збройні Сили 2021 року ввів нову вимогу до деяких державних органів, зокрема Національної служби охорони здоров'я та місцевих органів влади, приділяти належну увагу принципам Угоди під час виконання конкретних публічних функцій

у сферах ЖКГ, охорони здоров'я та освіти¹⁴².

Серед ключових здобутків – **Трастовий фонд Пакту про Збройні Сили (The Armed Forces Covenant Fund Trust)** – це незалежний трастовий фонд, який управляє Фондом Пакту про Збройні Сили у розмірі 10 мільйонів фунтів стерлінгів на рік, який фінансує грантові програми на підтримку громади Збройних сил. За перші три роки існування Фонду гранти були надані за чотирма широкими напрямками: заходи з інтеграції військової та цивільної спільнот, а також заходи з інтеграції військовослужбовців брати участь у житті суспільства як громадяни (близько 13 млн фунтів стерлінгів); заходи з інте-

грації громадян (близько 13 мільйонів фунтів стерлінгів); додаткова підтримка як під час служби, так і після неї для тих, хто потребує допомоги (близько 10,9 млн фунтів стерлінгів); усунення бар'єрів для сімейного життя (близько 4,5 млн фунтів стерлінгів); та непрофільні медичні послуги для ветеранів (близько 191 000 фунтів стерлінгів)¹⁴³.

Окремі послуги чи виплати можуть надаватися іншими складовими – як-от **соціальними службами чи Національною службою охорони здоров'я (NHS)**. До таких, зокрема, належать виплати отримувачам військової пенсії для переобладнання їхнього будинку залежно від виду інвалідності.

Про публічний сектор

Послуги державного сектору надаються ветеранам поєднанням місцевих органів влади, децентралізованих органів місцевого самоврядування та уряду Великої Британії, що створює комплексну картину по всій Великій Британії. В Англії послуги надаються місцевими органами влади та Урядом Великої Британії. У Північній Ірландії, Шотландії та Уельсі послуги надаються місцевими органами влади, децентралізованим урядом та (у спеціальних регіонах) Урядом Великої Британії.

¹⁴² – Державна політика підтримки ветеранів: досвід Сполученого Королівства великої британії та Північної Ірландії. Ветеранський фонд (Поруч з ветераном). (2023, March 20). <https://veteranfund.com.ua/support-for-veterans-of-the-united-kingdom-of-great-britain-and-northern-ireland/>

¹⁴³ – THE STRATEGY FOR OUR VETERANS: VALUED. CONTRIBUTING. SUPPORTED. November, 2018. Link: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/755915/Strategy_for_our_Veterans_FINAL_08.11.18_WEB.pdf

Про бізнес

Важливо, що у Великобританії роботодавці приватного сектору також тісно пов'язані з успішним переходом до цивільного життя та працевлаштуванням і відіграють важливу роль у забезпеченні навчання та працевлаштування. На момент публікації (2018 рік) близько 3000 роботодавців підписали Угоду зі Збройними силами, в якій положення щодо ветеранів є ключовою частиною зобов'язань роботодавців. Існує багато способів, у які уряди співпрацюють з приватним сектором. Двома прикладами цього є Партнерство з розвитку кар'єри та

Програма визнання роботодавців, що реалізуються Управлінням зв'язків з оборонними відомствами від імені Міністерства оборони. Партнерство з розвитку кар'єри пропонує роботодавцям приватного сектору доступ до рекрутингових послуг, які з'єднують їх з кадровими військовослужбовцями після завершення їхніх контрактів. Як постачальники товарів і послуг, організації приватного сектору можуть вирішити підтримати ветеранів, їхні сім'ї та сім'ї загиблих, і сім'ям загиблих, і деякі з них роблять це у різний спосіб, включаючи пільги.

Громадські організації

Великобританія також має розгалужену систему громадських організацій, які допомагають місцевим ветеранам. Вони можуть надавати такі ж послуги, що й держава – як-от психологічна підтримка, підтримка реабілітації, фізичного здоров'я, протезування тощо. Якщо ж держава не може надати підтримки у конкретному випадку, то надання допомоги можуть перейняти саме НУО.

З погляду ветеранів та їх родин, як користувачів послуг, межі між урядовими та неурядовими структурами, як такої немає. Базовою і чи не найбільш важливою формацією для забезпечення прав ветеранів є **Veterans' Gateway**, що є першою точкою контакту для всіх ветеранів трьох

служб та їхніх родин. Її експертний зміст охоплює сфери соціального забезпечення: житло, працевлаштування, фінанси, самостійне життя, психічне благополуччя, сім'ї та громади та фізичне здоров'я.

Його підтримка (як у Великобританії, так і за кордоном) фінансується Угодою Збройних Сил. І підтримується благодійними організаціями та окремими особами, зокрема Національною службою охорони здоров'я (NHS), Урядом Сполученого Королівства (GOV.UK) і Міністерством оборони (MOD).

Veterans' Gateway є консорціумом різних організацій, які надають допомогу ветеранам у своїх визначених нішах чи сферах, включно із НГО,

благодійними фондами та структурами уряду і Збройних Сил. Тож ветеранові чи його родині достатньо звернутися до цього порталу чи його складових та отримати усі необхідні послуги доступним у його місцевості способом (залежно від місця, де знаходиться ветеран, послуги може надавати місцева рада, яка є початковою точкою контакту із системою, громадські організації, спілки чи інші структури). Перелік організацій, що входять до Veterans' Gateway, доступний у Додатку 2.

Іще одна важлива структура — **Конфедерація благодійних організацій (Cobseo)**. Ця організація надає

єдину контактну точку для взаємодії з урядом, включаючи місцеву владу та децентралізовані адміністрації; з королівським домом; з приватним сектором; і, звичайно, з іншими членами Співтовариства Збройних Сил. Це дозволяє членам Cobseo взаємодіяти з усіма зацікавленими сторонами та особливо співпрацювати та співпрацювати з іншими, щоб забезпечити найкращий можливий рівень підтримки бенефіціарів. Заснована в 1984 році і з 7 квітня 2004 року як компанія з обмеженою відповідальністю, Cobseo зареєстрована в Палаті компаній під № 5098973.

Витрати на соціальну політику

Загалом, лише на втілення заходів щодо ветеранів у межах Плану дій щодо реалізації Ветеранської стратегії уряд планує витратити понад 70 мільйонів фунтів¹⁴⁴.

Так, у березні 2021 року уряд оголосив про запуск сервісу Op Courage, створивши єдину точку доступу до послуг з охорони психічного здоров'я для ветеранів. Також у березні 2021 року Національна служба охорони здоров'я Англії опублікувала документ «Охорона здоров'я ветеранів Збройних Сил: погляд у майбутнє», який містить зобов'язання щодо сприяння переходу до цивільного життя та покращення психічного здоров'я ветеранів та їхніх родин. План дій щодо Ветеранської стратегії на

2022-2024 роки передбачає, що Національна служба охорони здоров'я Англії виділить 18 мільйонів фунтів стерлінгів протягом трьох років на медичні послуги для ветеранів¹⁴⁵.

Уряд час від часу надає додаткове фінансування на додачу до 10 мільйонів фунтів, які щороку виділяються на Трастовий фонд на підтримку ініціатив, пов'язаних з колишніми службовцями Збройних Сил. Так, від 2018 року уряд виділив додаткові 10 мільйонів фунтів стерлінгів додаткового фінансування на підтримку психічного здоров'я; £6 млн на на підтримку благодійних організацій під час Covid-19; 5 млн фунтів стерлінгів на підтримку благодійним організаціям для подолання наслідків подій в Афганістані

144 – Veterans Factsheet 2020 – Gov.uk. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/874821/6.6409_CO_Armed-Forces_Veterans-Factsheet_v9_web.pdf

145 – Veterans' Strategy Action Plan 2022-2024 – Gov.UK. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1103936/Veterans-Strategy-Action-Plan-2022-2024.pdf

на ветеранів та на ветеранів та їхні сім'ї; та 475 тис. фунтів стерлінгів на підтримку розробку цифрової та інформаційної цифрової та інформаційної стратегії для сектору¹⁴⁶.

У 2020-21 і в 2021-22 роках додатково по 10 мільйонів фунтів стерлінгів щороку виділялося на програму «Психічне здоров'я та благополуччя» Фонду психічного здоров'я та благополуччя ветеранів¹⁴⁷.

Після запуску Op COURAGE, нової служби психічного здоров'я для ветеранів в Англії, і було виділено ще 3 млн фунтів стерлінгів на психічне здоров'я та 15 млн фунтів стерлінгів

на благодійні організації, які займаються Збройними Силами.

Уряд також планує витратити 44 мільйони фунтів стерлінгів на вдосконалення єдиного порталу Veterans UK, який переведе усі пенсійні і компенсаційні послуги в режимі онлайн і значно скоротить час, необхідний для відповіді на запити ветеранів, починаючи у 2023 році. Також уряд профінансує вдосконалення веб-сайту Veterans Gateway у 2022 році щоб ветерани мали простий у використанні єдиний контактний центр, який допоможе їм знайти відповідні джерела підтримки¹⁴⁸.

Інструменти соціальної політики

Провідну роль у формуванні та реалізації соціальної політики щодо ветеранів у Великій Британії має Міністерство оборони. Воно залучає окремі державні органи, місцеві адміністрації, благодійні організації, бізнеси та інші структури. Структура надавачів послуг різниться залежно від країни у складі Великої Британії та конкретного місця, де ці послуги надаються (залежно від цього, надавачі можуть відрізнятись).

У Стратегії щодо наших ветеранів, опублікованій у 2018 році, чітко зазначено, що підтримка ветеранів у цивільному житті є відповідальністю всього уряду, включно з децентралізованими адміністраціями, а не лише відповідальність МО та Офісу

у справах ветеранів. Наприклад, Національна служба охорони здоров'я Англії (NHS England), Департамент праці та пенсійного забезпечення (DWP), Податкова та митна служба Його Величності (HMRC), Департамент транспорту (DfT), Департамент вирівнювання, житлового будівництва та громад (DLUHC) та Міністерство юстиції (МЮ) – усі вони роблять свій внесок у надання допомоги та покращення потреб ветеранів та їхніх сімей:

- Op COURAGE – це партнерство з NHS Англії, і це індивідуальний шлях підтримки психічного здоров'я.

- Op RESTORE – це партнерство з NHS Англії та індивідуальний шлях для відновлення фізичного здоров'я

146 – Veterans' Strategy Action Plan 2022-2024 – Gov.UK. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1103936/Veterans-Strategy-Action-Plan-2022-2024.pdf

147 – Support for UK Veterans, November 2018. Link: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7693/CBP-7693.pdf>

148 – Veterans' Strategy Action Plan 2022-2024 – Gov.UK. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1103936/Veterans-Strategy-Action-Plan-2022-2024.pdf

та благополуччя ветеранів.

- Op NOVA – це партнерство з Міністерством юстиції для надання важливої підтримки ветеранам в системі кримінального правосуддя.

- Op FORTITUDE – це спеціальна система перенаправлення ветеранів, які зіткнулися з проблемою бездомності, що об'єднує місцеві органи влади, благодійні організації, постачальників житла та інші організації, що надають підтримку ветеранам по всій країні.

- У партнерстві з HMRC, запроваджено дванадцятимісячну національну страхову відпустку для роботодавців, які беруть на роботу ветеранів на їхню першу цивільну посаду після служби.

- DWP має мережу з понад 60 співробітників, які надають підтримку ветеранам («Чемпіони Збройних Сил») у мережі DWP Jobcentre Plus, які допомагають ветеранам у працевлаштуванні та вирішенні складних ситуацій¹⁴⁹.

Для ветеранів у країні передбачена окрема пенсійна схема, у якій прописані обсяги пенсії для кожної окремої групи ветеранського населення. Ветерани Збройних сил отримують одну з найбільш щедрих пенсійних схем у Великій Британії.

Пенсії та пенсійне забезпечення є прерогативою державних органів та покривають пенсії для ветеранів, що мають поранення, пенсії для резервістів, пенсії для звільнених військових та інші. Більше про схему компенсацій за посиланням. Здебільшого, як частина Міноборони пенсіями займаються Veterans UK.

Існує три пенсійні схеми для військовослужбовців регулярних збройних сил (AFPS) для військовослуж-

бовців регулярних збройних сил¹⁵⁰:

- Пенсійна схема Збройних Сил 75 (AFPS 75);

- Пенсійна схема Збройних Сил 05 (AFPS 05); та

- Пенсійна схема Збройних Сил 15 (AFPS 15).

Для військовослужбовців Резервних сил існує чотири схеми

- Пенсійна схема для військовослужбовців запасу на умовах повної зайнятості (FTRS) 1997 року;

- Пенсійна схема Резервних сил 05 (RFPS 05);

- Пенсійна схема для нерегулярного постійного персоналу (NRPS); і

- Пенсійна схема Збройних Сил 15 (AFPS 15).

Належність до військової схеми визначається датою вступу на службу. Усі військовослужбовці регулярних збройних сил та резервісти, які приєдналися з 1 квітня 2015 року, є членами AFPS 15. AFPS 15 відкрита для нових членів і більшості військовослужбовців пенсійних схем Збройних Сил та Резервних Сил вже приєдналися до AFPS 15. Ви також автоматично стаєте учасником AFPS 15, якщо станом на 1 квітня 2015 року ви не мали Перехідного (повного) захисту в іншій пенсійній програмі Збройних Сил. Це означає, що якщо станом на 1 квітня 2012 року вам залишилося прослужити більше десяти років до досягнення 55-річного віку, ви були б автоматично переведені до AFPS 15 зі старої пенсійної програми 1 квітня 2015 року. Право на отримання бенефітів за цією пенсійною схемою мають ті, хто прослужили не менше 2-х років¹⁵¹.

Щороку Міністерство оборони додає 1/47 частину вашого річного заробітку, що підлягає оподаткуванню,

149 – The Independent Review of UK Government Welfare Services for Veterans 2023. Published 17 July 2023. Link: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1170685/Independent_Review_of_UK_Government_Welfare_Services_for_Veterans.pdf

150 – Armed forces pensions. Link: <https://www.gov.uk/guidance/pensions-and-compensation-for-veterans>

151 – Armed Forces Pension Scheme 2015: Your pension scheme explained – gov.uk. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/911031/FINAL_DRAFT_-_AFPS_15_Your_Scheme_Explained.pdf

за цей рік до вашого індивідуального «пенсійного банку». Цей «пенсійний банк» починає зростати з першого дня вашої оплачуваної служби і переноситься з кожним роком, де дещо збільшується, щоб забезпечити відстеження інфляції та підтримувати його вартість. Це зростання, відоме як індексація, базується на індексі середньотижневого індексу середньотижневого заробітку і подібне до грошей на банківському рахунку, на які нараховуються відсотки¹⁵².

Окремо у Великобританії існують схеми військових пенсій для ветеранів з інвалідністю, відсоток виплат у якій залежать від типу та причин інвалідності.

Для соціальних послуг, фінансування освіти, охорони здоров'я тощо урядові сайти скеровують саме на ресурси **Veterans' Gateway**, де потреби ветерана чи його родини може забезпечити або урядова установа, або інша організація. У той же час, британські ветерани можуть отримати соціальні послуги не лише від держави, але й від ряду громадських організацій та фондів, включно із підтримкою фізичного та ментального здоров'я ветеранів та їх родин, консультацій, лікування ПТСР, забезпеченням житлом, працевлаштуванням, додатковим навчанням та іншою всебічною підтримкою. При цьому, компетенції дублюються між різними організаціями і державою.

У контексті надання соціальних та медичних послуг на сьогодні британська система реформується так, щоб ветерани та інші звільнені солдати могли отримувати максимальне задоволення індивідуальних запитів та потреб. Для цього ухвалення рішень і

надання послуг передають на місця — на рівень міських рад (city councils), які можуть ефективно залучити ресурси, наявні на місці (як-от, місцеві організації, фонди, спілки). Приклад такої зміни — програма індивідуального догляду за ветеранами, запропонована для Національної служби охорони здоров'я (NHS). У межах неї ветеранам надаватимуться особисті бюджети на охорону здоров'я (Personal Health Budget). Вони отримують виписку, в якій буде вказано, які кошти на освіту, охорону здоров'я та соціальну допомогу включені до нього. Якщо ви отримуєте особистий бюджет, він може включати гроші від Національної служби охорони здоров'я (особистий бюджет на охорону здоров'я), місцевої ради (особистий бюджет) або освіти. Ці кошти можуть бути витрачені на засоби, що покращують здоров'я чи самопочуття, а сам перелік доступних послуг буде надано міською радою. Витрати відбуватимуться відповідно до індивідуальних планів догляду¹⁵³.

Також усі ветерани в Англії, Шотландії та Уельсі мають право на пріоритетний доступ до послуг Національної служби охорони здоров'я (NHS) (включаючи госпітальну, первинну та місцеву допомогу) при захворюваннях, пов'язаних з їхнім перебуванням у Збройних силах Великої Британії (пов'язаних з проходженням служби). Це завжди залежить від клінічних потреб і не дає права проскочити без черги, випередивши когось із більш високими клінічними потребами¹⁵⁴.

Значну увагу у Великобританії приділяють працевлаштуванню ветеранського населення та можливість

152 – Armed Forces Pension Scheme 2015: Your pension scheme explained – gov.uk. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/911031/FINAL_DRAFT_-_AFPS_15_Your_Scheme_Explained.pdf

153 – Personalised care for veterans in England England NHS England and NHS Improvement Information for veterans and their families – NHS. Link: <https://www.england.nhs.uk/wp-content/uploads/2019/07/personalised-care-for-veterans-information-for-veterans-and-families-easy-read.pdf>

154 – War Pensioners: Other help you may be entitled to – Gov.uk. Link: <https://www.gov.uk/guidance/war-pensioners-other-help-you-may-be-entitled-to#access-to-health-services-priority-treatment-for-veterans>

для них самостійно себе забезпечувати. Наприклад, виплата для військовослужбовців для забезпечення незалежності (AFIP) – це додаткова надбавка, яка надає фінансову підтримку військовослужбовцям та ветеранам, які мають гарантовану виплату доходу (GIP) за Схемою компенсації Збройних Сил (AFCS), що належить до груп А-С. Виплата на особисту незалежність (PIP) може допомогти з додатковими витратами на проживання, якщо у вас є і те, і інше:

- тривалий фізичний або психічний розлад здоров'я або інвалідність
- труднощі з виконанням певних повсякденних завдань або пересуванням через ваш стан

Ви можете отримати PIP, навіть якщо ви працюєте, маєте заощадження або отримуєте більшість інших пільг¹⁵⁵.

Окремо також передбачена підтримка для сімей колишніх військових. У січні 2022 року Міністерство оборони опублікувало «Стратегію сімей збройних сил на 2022-2032 роки» – 10-річну стратегію покращення підтримки сімей збройних сил. Після запуску стратегії Міністерство оборони створило Фонд сімей збройних сил, спеціальний фонд для роботи з восьми тем стратегії: сімейне життя, службове життя, сімейний дім, освіта, здоров'я та благополуччя, догляд за дітьми, підтримка партнерів та подружжя та сім'ї за межами Великої Британії. 54 проекти з усієї Великої Британії отримали загальну суму понад 2 мільйони фунтів стерлінгів, щоб допомогти вирішити проблеми, з якими можуть зіткнутися діти військовослужбовців у зв'язку з досяг-

ненням цілей, викладених у Стратегії сімей збройних сил¹⁵⁶.

Частина соціальних послуг – як-от допомога із безробіття, догляд за дитиною, переобладнання будинку у разі інвалідності – надається рядом міністерств та структур, оскільки доступна не лише для ветеранів, але і для інших груп населення. Відмінність у контексті ветеранів у тому, що для надання цих послуг можуть залучатися спеціалізовані організації – як-от організація Blesma, яка допомагає ветеранам, що втратили кінцівки¹⁵⁷⁻¹⁵⁸. Організації, що працюють із ветеранами, також отримують фінансування від уряду для реалізації своєї діяльності.

Приклад відображає іще одну тенденцію ветеранської політики у Великобританії – передачу практичних кроків на місця та формування спільнот, у яких ветерани та родина не почуватимуться наодинці. Ймовірно, ефективність такої політики виправдана і структурою країни, у якій Уельс, Північна Ірландія, Шотландія та Англія (чотири основні частини Великої Британії) можуть мати різні правила та регуляції щодо окремих питань, а також власні сервіси для ветеранів та військовослужбовців.

155 – Armed Forces Independence Payment (AFIP) – Gov.uk. Link: <https://www.gov.uk/guidance/armed-forces-independence-payment-afip>

156 – Armed Forces Families Fund grants improving lives for Service Families – Gov.uk. Link: <https://www.gov.uk/government/news/armed-forces-families-fund-grants-improving-lives-for-service-families>

157 – Blesma. The limbless Veterans. Link: <https://blesma.org/>

158 – Veterans' Strategy Action Plan 2022-2024 – Gov.UK. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1103936/Veterans-Strategy-Action-Plan-2022-2024.pdf

Підсумки

- За останнє десятиліття Велика Британія значною мірою покращила надання соціальних сервісів ветеранам, зокрема через реалізацію окремої Стратегії до 2028 року.

- Фокус у наданні соціальних послуг ветеранам у Великій Британії, як, зокрема, видно у проаналізованих Інструментах ветеранської політики (Додаток 1) – на наданні ветеранам можливості утримати себе та свою родину через програми із адаптації та працевлаштування, пенсійне забезпечення, а також велику кількість ресурсів для ментальної підтримки. Частково така структура зумовлена зміною демографії ветеранів та прогнозованого “молодшання” групи та збільшення частки працездатного населення.

- Велика Британія вдало використовує поєднання урядових та неурядових інструментів для максимальної реалізації прав та запитів ветеранів та їхніх родин.

- Важливою складовою Британської політики щодо ветеранів також є можливість переходу та адаптації, коли солдат готується завершити службу. Таких перехід дозволить максимально “безболісно” відійти до служби та перейти у цивільне життя із можливістю себе забезпечити.

Контекст

Однією з історичних особливостей сербського випадку є те що значна кількість учасників бойових дій не можуть претендувати на статус ветерана та належні виплати¹⁵⁹. Протягом 1990-х років сербське керівництво наполягало на тому, що Сербія не брала участі у війнах в Боснії і Хорватії. Мілошевич пояснив, що зараз Сербія виплачує пільги лише ветеранам з інвалідністю та колишнім діючим солдатам колишньої Югославської народної армії, але не резервістам і добровольцям. «[Влада] пояснює це тим, що немає закону про [цих] ветеранів», – сказав він¹⁶⁰. Мілошевич сказав, що ще більш важливим є те, що 350 000 сербських учасників війн 1990-х років, які, за оцінками його асоціації, все ще живі, не мають доступу до армійських медичних установ, таких як Військово-медична академія в Белграді.

Окрім невизнання участі Сербії у боснійській та хорватській війнах, белградська влада також має пробле-

му з ветеранами війни в Косово. Після закінчення війни в Косово в 1999 році уряд затримував виплату належних ветеранам добогих, аж поки багато з них не вийшли на протести в 2008 році, вимагаючи виплати заборгованості. Зрештою, уряд Сербії виплатив два мільярди динарів (близько 25 мільйонів євро у 2008 році), але лише ветеранам з семи південних муніципалітетів, які протестували, що викликало обурення колишніх бійців по всій країні. Тисячі ветеранів подали на Сербію до Європейського суду з прав людини і виграли справу в першій інстанції в 2012 році, але в 2014 році вердикт був скасований в апеляції, оскільки позивачі не використали всі засоби правового захисту, доступні в Сербії, згідно з рішенням Страсбурзького суду.

Колишні бійці продовжують подавати позови до сербських судів за те, що країна дискримінує їх, виплачуючи пенсії лише ветеранам, які протестують. У багатьох випадках суди ви-

159 – Filip Rudic, A. V. (2018a, November 20). Balkan War veterans still battling for State benefits. Balkan Insight. <https://balkaninsight.com/2018/10/08/balkan-war-veterans-still-battling-for-state-benefits-10-05-2018/>

160 – Там само

носили рішення на їхню користь, але присуджували їм лише невеликі суми компенсації замість того, щоб зобов'язати державу виплачувати добо-ві. Незадоволені своїм становищем, деякі ветерани влаштували протест у сербському парламенті в червні, але представник правлячої більшості заявив, що їх використовують у політичних цілях.

Тим часом офіційних даних про те, скільки саме Сербія винна ветеранам, немає через різні оцінки

кількості учасників війни в Косово і конфлікту Югославії з НАТО. Кожен ветеран може отримати трохи менше 2300 євро.

Деякі ветеранські асоціації оцінюють цю цифру приблизно в 100 000 осіб, що означає, що загальна сума заборгованості влади становить близько 230 мільйонів євро. Однак Міле Мілошевич вважає, що у війні в Косові 1999 року брали участь 250 000 учасників, а це означає, що сербська влада має сплатити набагато більше¹⁶¹.

Структура армії

Сербська армія була створена на базі Югославської армії, до якої до формування окремих Збройних Сил та Вітчизняної війни належала армія Хорватії. Від 1 січня 2011 року сербська армія є добровільною. Утім, у країні піднімалися обговорення про повернення до обов'язкової служби¹⁶². Після Рішення Народної Збори Республіки Сербія про призупинення обов'язку проходити військову службу, добровільна військова служба зі зброєю в армії Сербії можлива за умов, передбачених законом, для новобранців, жінок, осіб у запасі, які проходили державну службу або проходили військову службу без зброї¹⁶³.

Військова служба зі зброєю в ЗС Сербії здійснюється в навчальних центрах ЗС Сербії. Військовослужбовцю під час проходження ним добровільної військової служби відповідно до закону забезпечується:

- відшкодування витрат на проїзд для добровільної військової служби зі зброєю до визначеного навчального центру від місця проживання в Республіці Сербія до навчального центру,

- відшкодування витрат на дорогу для повернення додому після проходження добровільної військової служби зі зброєю від навчального центру до місця проживання в Республіці Сербія,

- грошове надходження у місячному розмірі, визначеному Міністром оборони,

- права на медичне страхування відповідно до положень про медичне страхування в збройних силах Сербії для призовників,

- проживання та харчування, військовий одяг і взуття.

Якщо військовослужбовець самовільно припиняє службу достроково,

¹⁶¹ – Там само

¹⁶² – Ćosić, G. (2022, May 10). Obavezan Vojni Rok U Srbiji: Za I protiv. Radio Slobodna Evropa. <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-vojni-rok/31843110.html>

¹⁶³ – Link: https://www.vs.rs/sr_cyr/budi-profesionalac/dobrovoljno-sluzenje-vojnog-roka

то він зобов'язаний відшкодувати Міноборони фактичні витрати за його контрактом¹⁶⁴.

Солдати проводять перші 6 тижнів добровільної військової служби в одному з трьох базових навчальних центрів, а саме в гарнізонах Сомбор, Валево та Лесковац. Через 6 тижнів, відповідно до спеціальності, гендерної служби, на яку вони були прийняті, вони направляються в один із спеціалізованих навчальних центрів, де вони проводять наступні 6 тижнів. Після першої частини навчання, яка триває 3 місяці, їх направляють до командування підрозділу армії Сербії,

де вони беруть активну участь у житті та роботі підрозділу та застосовують отримані знання. Всього служба триває 6 місяців¹⁶⁵.

За даними журналістів на 2022 рік, за сім років до того лише близько 11 тисяч осіб звернулися на добровільну військову службу, тоді як Сербську армію щороку залишають 1600 професіоналів¹⁶⁶. Загальна чисельність сербської армії складає 22 500 людей, що робить її найбільшою армією на Балканах¹⁶⁷. Ці дані – з журналістського джерела, оскільки сербське Міноборони не публікує точних даних про кількість особового складу.

Визначення ветерана та законодавча база

Основний закон, який визначає права ветеранів – Закон про права учасників бойових дій, військових з інвалідністю внаслідок війни чи цивільних з інвалідністю внаслідок війни та членів їх сімей¹⁶⁸. Згідно зі статтею 5 цього Закону, **ветеран** – це той, хто:

1) як член збройних сил Республіки Сербія виконував військові обов'язки або інші обов'язки під час війни або збройних дій, розпочатих у мирний час з метою захисту суверенітету, незалежності, територіальної цілісності та конституційного ладу Республіки Сербія;

2) у складі армії Країни Югославії

брав участь в антифашистській боротьбі у Другій світовій війні з 6 по 17 квітня 1941 р;

3) у складі народно-визвольної армії Югославії і партизанських загонів Югославії, тобто югославської армії, брав участь в антифашистській, тобто народно-визвольній боротьбі у Другій світовій війні, з 17 квітня 1941 р. по 15 травня 1945 р. у боротьбі з окупантом і його пособниками, яким за активну і організовану діяльність у цій боротьбі рішенням уповноваженого органу визнано особливий стаж у подвійному розмірі згідно з положенням про пенсійне страхування та страхування по інвалідності;

164 – Там само

165 – Đokić, L. R. (2023, January 25). Vojnici Masovno prelaze U Profesionalce: Sve O Dobrovoljnom Služenju Vojnog Roka U Srbiji, Javni Oglas U toku. Telegraf.rs. <https://www.telegraf.rs/vesti/srbija/3618205-sve-o-dobrovoljnom-sluzenju-vojnog-roka-u-srbiji>

166 – Čosić, G. (2022, May 10). Obavezan Vojni Rok U Srbiji: Za I protiv. Radio Slobodna Evropa. <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-vojni-rok/31843110.html>

167 – Al Jazeera Balkans. (2021, December 28). Mediji: Vojska Srbije I Dalje Najbrojnija U Regiji Bivše SFRJ. <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2021/12/28/mediji-vojska-srbije-i-dalje-najbrojnija-u-regiji-bivse-sfrj>

168 – Борачко-инвалидска заштита и заштита цивилних инвалида рата. Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. (n.d.). <https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/zakoni/sekto-r-za-boracko-invalidsku-zastitu/boracko-invalidska-zastita-i-zastita-civilnih-invalida-rata>

4) у складі югославської армії на батьківщині, тобто як учасник рівногорського руху, брав участь в антифашистській боротьбі у Другій світовій війні з 17 квітня 1941 року по 15 травня 1945 року;

5) як член збройних сил Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія виконував військові обов'язки або інші обов'язки у військових цілях або в інших цілях державної безпеки під час збройних акцій для захисту суверенітету, незалежності та територіальної цілісності Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії (далі в тексті – СФРЮ) в період з 17 серпня 1990 року по 27 квітня 1992 року, а для військовослужбовців збройних сил СФРЮ, дислокованих на території Боснії і Герцеговини, до 19 травня 1992 р.;

6) як член збройних сил Соціалістичної Республіки Югославія, Державного Союзу Сербії та Чорногорії, тобто Республіки Сербія, виконував військові обов'язки або інші обов'язки під час збройних дій, розпочатих у мирний час для захисту суверенітету, незалежності та територіальної цілісності Союзної Республіки Югославії, Державного Союзу Сербії та Чорногорії, тобто Республіки Сербії, у період після 27 квітня 1992 року;

7) як член збройних сил Союзної Республіки Югославії виконував військові обов'язки або інші обов'язки у військових цілях або в цілях державної безпеки з метою захисту суверенітету, незалежності та територіальної цілісності Союзної Республіки Югославії, з 24 березня, 1999 року по 26 червня 1999 року.

Згідно зі статтею 6, учасником бойових дій є також особа, яка добровільно брала участь у війні чи зброй-

них діях, що велися в мирний час, якщо вона була включена до складу підрозділів, зазначених у статті 5 п. 2)–7) цього закону. Учасником бойових дій є також іноземець, який брав участь у війні або збройних діях, що проводилися в мирний час, якщо він був включений до складу підрозділів, зазначених у статті 5, пунктах 2-7 цього Закону і якщо він подав заяву про громадянство Республіки Сербія до 3 червня 2007 року¹⁶⁹.

Згідно зі статтею 7, “особа, зазначена у статті 5 цього Закону, визнається учасником бойових дій і класифікується за часом і територією загальної бойової дії на такі категорії:

1) Учасник бойових дій категорії I – це учасник бойових дій, який має бойові дії протягом понад 200 днів, учасник бойових дій, згаданий у статті 5, пункт 7) цього закону, який має бойові дії протягом щонайменше 60 днів на території Автономного краю Косово і Метохія, і учасник бойових дій зі статусом інвалідності внаслідок війни, незалежно від стажу військової служби;

2) боєць II категорії – боєць зі строком залучення від 46 до 200 днів;

3) Боєць III категорії – боєць із залученням до 45 днів.

Часом бойової дії в розумінні частини першої цієї статті вважається час перебування учасника бойових дій на стаціонарному лікуванні, а також час перебування учасника бойових дій у полоні за обставин, зазначених у статті 5 цього Закону¹⁷⁰.

Окремо закон визначає військового з інвалідністю. Так, згідно зі статтею 8, “військовим з інвалідністю у розумінні цього закону є людина з інвалідністю внаслідок війни та військовий з інвалідністю отриманою під час мирного часу¹⁷¹.”

169 – Борачко-инвалидска заштита и заштита цивилних инвалида рата. Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. (n.d.). <https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/zakoni/sektor-za-boracko-invalidsku-zastitu/boracko-invalidska-zastita-i-zastita-civilnih-invalida-rata>

170 – Там само

171 – Там само

Ветеран з інвалідністю внаслідок війни – це громадянин Республіки Сербія, який отримав поранення, травму, каліцтво або захворювання, що призвело до ураження його організму не менше ніж на 20%, а саме:

1) під час виконання військових обов'язків або інших обов'язків щодо військових цілей зі зброєю під час війни або під час збройних акцій, що проводяться в мирний час, за обставин, зазначених у статті 5 цього Закону;

2) під час перебування у полоні як учасник бойових дій, зазначений у статті 5 цього Закону”.

Людиною з інвалідністю внаслідок війни є також громадянин Республіки Сербія, який мав хворобу, що загострилася за обставин, зазначених у ст. 5 і 9 цього закону, внаслідок чого його організму було завдано шкоди не менше ніж на 20%.

Людиною з інвалідністю внаслідок війни є також іноземець, який отримав ушкодження органів за обставин, передбачених у статті 5 пункту 1) цього Закону, якщо він не може скористатися статусом інвалідності війни на цій підставі в іншій країні.

За людиною з інвалідністю внаслідок війни, який у подальшому виконує умови для набуття статусу людини з інвалідністю мирного часу, зберігається статус людини з інвалідністю внаслідок війни, а інвалідність йому встановлюється відповідно до загального ураження організму за обома ознаками.

Військовий з інвалідністю мирного часу – громадянин Республіки Сербія, який є військовослужбовцем у мирний час, який проходить військову службу в частинах і установах армії, учень або курсант військового училища, учень школи офіцерів запасу та особа в запасі на службі в Збройних Силах, при виконанні військової служби або обов'язків у зв'язку з цією службою, отримав не зі своєї вини поранення, поранення або каліцтво з ушкодженням тіла не менше ніж на 20%. Також це громадянин Республіки Сербія, який у мирний час, як особа, зазначена в статті 13 цього Закону, не з власної вини захворів на хворобу, причинно пов'язану з виконанням військової служби або обов'язків, пов'язаних з тією службою, внаслідок виконання яких його організму завдано шкоди не менше ніж на 60%.

Військовим з інвалідністю мирного часу є також громадянин Республіки Сербія, який за обставин і умов, зазначених у частині 1 цієї статті, внаслідок загострення хвороби, яка існувала до служби в армії, має не менше 60% ураження організму.

Військовим з інвалідністю мирного часу є також громадянин Республіки Сербія, який має щонайменше 20% пошкодження тіла внаслідок поранення, поранення або травми, отриманих не з власної вини під час підготовки до участі в обороні в організаціях, визначених уповноваженим органом, якщо підготовка була спланована, організована та контролювана відповідним організаційним підрозділом міністерства, відповідального за питання оборони та армії, і якщо підготовка проводиться на запрошення уповноваженого органу, а також під час стрільби з вогнепальної зброї та інші форми військової підготовки, які за своїм характером можуть спричинити підвищений ризик ураження організму і які передбачені програмою обов'язкової підготовки.

Статус учасника бойових дій визнається за поданням заяви.

Закон також визначає поняття **сім'ї загиблого бійця**. Це сім'я особи, яка загинула, померла або зникла безвісти за обставин, передбачених ст. 5, 6 і 9 цього закону або померли внаслідок поранення, каліцтва, каліцтва чи захворювання, одержаних за цих обставин, протягом одного року з дня припинення участі у війні, тобто збройних діях. Сім'єю загиблого учасника бойових дій є також сім'я особи, яка набула статусу людини з інвалідністю внаслідок війни внаслідок поранення, поранення, каліцтва чи захворювання, набутих за обставин, передбачених ст. 5 і 9 цього закону, і померли внаслідок цих ушкоджень організму протягом одного року з дня припинення участі у війні, тобто збройних діях¹⁷².

Членом сім'ї загиблого бійця є:

1) подружжя або особа, яка про-

живала позашлюбним союзом із загиблим бійцем і мала від нього дитину;

2) дитина, народжена у шлюбі або поза шлюбом, та усиновлена дитина;

3) пасинок, якого підтримує загиблий боєць;

4) батько чи усиновлювач;

5) вітчим і мачуха, яких підтримував загиблий боєць;

6) дідусь і бабуся загиблого бійця, яких підтримував загиблий боєць.

Окремо закон визначає найближчих родичів. Членом найближчої родини в розумінні цього закону є:

1) подружжя або особа, з якою він мав спільну дитину в позашлюбному союзі;

2) дитина, народжена у шлюбі або поза шлюбом, та усиновлена дитина,

3) пасинка, який перебував на утриманні особи, від якої здійснюється право¹⁷³.

Відповідальні органи

Основним органом, відповідальним за соціальну політику щодо ветеранів та членів їхніх сімей, є **Міністерство праці, зайнятості, ветеранів та соціальних питань**¹⁷⁴. До обов'язків цього Міністерства входить загальна соціальна політика, пенсійне страхування та страхування на випадок інвалідності, соціальна безпека, сімейне право, гендерна рівність, захист молоді та жінок, захист людей з інвалідністю, захист дітей. Слід зазначити, що права людей з інвалідністю, соціальний захист, виплата пенсій — це сфера відповідальності інших

структур у межах міністерства, і вони відокремлені від прав ветеранів. У структурі Міністерства є **Сектор захисту ветеранів з інвалідністю**. Він виконує завдання щодо:

– підготовки нормативно-правових актів у сфері захисту ветеранів з інвалідністю та військових меморіалів;

– формування та ведення політики щодо пам'ятників війни та захисту ветеранів та ветеранів з інвалідністю;

– створення та реалізації державних програм у сфері захисту ветеранів та ветеранів з інвалідністю;

¹⁷² – Борачко-инвалидска заштита и заштита цивилних инвалида рата. Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. (n.d.). <https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/zakoni/sektor-za-boracko-invalidsku-zastitu/boracko-invalidska-zastita-i-zastita-civilnih-invalida-rata>

¹⁷³ – Там само

¹⁷⁴ – Сектор за борачко – инвалидску заштиту. Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. <https://www.minrzs.gov.rs/sr/struktura/sektori/sektor-za-boracko-invalidsku-zastitu>

- здійснення адміністративних процедур другого ступеня у сфері захисту ветеранів та ветеранів з інвалідністю;

- організації та проведення всіх державних пам'ятних церемоній

- інвестиційного фінансування військових меморіалів в країні та за кордоном та співпраця з усіма відповідними асоціаціями та організаціями, що входять до сфери управління Сектору

Внутрішні блоки у межах сектору:

- Відділ нормативної роботи захисту ветеранів з інвалідністю та у справах плекання традицій визвольних воєн Сербії

- Відділ з питань адміністративно-наглядової роботи ветеранів з інвалідністю.

На регіональному рівні за ветеранську політику відповідають **органи влади автономних провінцій**. Їх сфера відповідальності – соціальна допомога; врегулювання питань та покращення умов пенсійного страхування, зайнятості, захисту ветеранів та ветеранів з інвалідністю, соціального захисту сім'ї, дітей, молоді та громадян похилого віку.

Місцеві органи влади відповідають за створення, управління та моніторинг установ та організацій, що забезпечують дитяче та соціальне забезпечення, та соціальне забезпечення. Вони також відповідають за виплату соціальних допомог, допомог, пенсій та страхових виплат¹⁷⁵.

Інструменти соціальної політики

Перш за все варто зазначити, що у відкритому доступі існує лише обмежена кількість даних та аналітики щодо системи соціальної підтримки ветеранів у Сербії.

Інформація, яку вдалося знайти авторам дослідження, містить ряд соціальних програм, доступ до яких мають ветерани у Сербії – як-от допомога за інвалідністю, допомога під час працевлаштування, пільговий проїзд, сімейна допомога та виплати у зв'язку з інвалідністю. Ветерани у Сербії також мають право на посвідчення учасника бойових дій. Також їм

надається перевага під час працевлаштування, яка реалізується за умови наявності кількох¹⁷⁶.

Загалом проаналізована інформація свідчить про меншу кількість пільг та прав, які передбачені для ветеранів у Сербії, порівняно з іншими країнами. Цих даних не достатньо для повноцінного порівняльного аналізу сербської політики щодо ветеранів із іншими країнами.

Одна з найбільш примітних рис сербської системи соціальної підтримки ветеранів це значна увага темі психологічній допомозі. Так,

175 – Division of Powers. <https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/default.aspx>

176 – Борачко-инвалидска заштита и заштита цивилних инвалида рата. Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. (n.d.). <https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/zakoni/sekto-za-boracko-invalidsku-zastitu/boracko-invalidska-zastita-i-zastita-civilnih-invalida-rata>

психологічна та психотерапевтична допомога гарантується ветеранам та їх родичам довічно. Щоправда, це стосується лише питань та проблем, які виникли у ветерана у зв'язку з його військовою службою.

Окрім того, ветерани, які повертаються з міжнародних місій, проходять індивідуальні інтерв'ювання з психологами. Метою є оцінка стану військовослужбовців; визначення, чи потрібна невідкладна психологічна допомога. На ветеранів, які брали участь в подіях, що можуть викликати травматичні психологічні реакції, звертають особливу увагу. Оцінка ризиків не закінчується на інтерв'ю. Через шість місяців після повернення з міжнародної місії, ветерани заповнюють опитники, які дозволяють

зрозуміти подальшу динаміку психічного стану ветерана. Психологи виходять на зв'язок з тими ветеранами, відповіді яких можуть бути індикаторами, що останні можуть потребувати допомоги. Через два, потім п'ять, а потім вісім років після повернення з міжнародної місії, ветерани також отримують лист від Центру, в якому надається актуальна інформація про всю можливу допомогу, за якою можна звернутися до Центру. Центр ветеранів також пропонує допомогу від соціальних робітників, радників з працевлаштування, а також сімейних консультантів. На додаток до цього, Центр оперує цілодобовою гарячою лінією, якою можуть скористатися як військовослужбовці, так і їх близькі та рідні.

Підсумки

- Сербська система соціальної підтримки ветеранів є цінною для порівняння та огляду у контексті систем інших країн. Попри те, що у ній подібно до інших країн ухвалення рішення законодавство передає на місця, якість її реальної імплементації суттєво відмінна від тексту закону. Одним із основних викликів є визначення статусу ветерана – зокрема через особливості історії та геополітичного контексту країни.

- Відтак, значна частина ветеранів реально не отримують пільг, які призначені для них за законом. Це також демонструє, які наслідки може мати неякісна імплементація законодавства з погляду розподілу обов'язків між відповідальними органами та практичних кроків щодо соціальної підтримки.

Данія

Контекст

Перша ветеранська політика Данії була створена лише в 2010 році. До цього мова не йшла про інтегровану політику, а лише про окремі ініціативи в рамках Міністерства оборони країни¹⁷⁷. Більше того, як стверджують дослідники, Нільс Поульсен та Якоб Расмуссен: “Протягом довгого часу, данське суспільство не було свідоме своїх ветеранів¹⁷⁸.” Як зазначають дослідники, питання ветеранів фактично десятиліттями було відсутнє в публічній дискусії Данії: ветерани та їх проблеми не згадувалися в парламенті та в медіа, а регулювання відповідної сфери в принципі не розглядалося як щось, про що потрібно навіть починати думати.

Така ситуація пояснюється історичним досвідом Данії. Після блискучої окупації країни Німеччиною під час Другої світової війни, протягом довгого часу Данія фактично не брала участі у війнах. Якщо ж говорити про більш довгі бойові дії, які б велися на території Данії із залученням збройних сил самої країни, то така війна в останнє відбулася в 1864 році (Друга

Шлезвізька війна між Данією та Прусією). Ця війна закінчилася розгромною поразкою для Данії, в результаті якої країна втратила близько 40% своїх територій. З того часу, данське суспільство відзначалося сильними пацифістськими настроями та вкоріненим переконанням, що Данія навряд може перемогти у майбутніх війнах. Деякі історики навіть характеризують війну 1864 року як “національну травму¹⁷⁹”, яка “дала початок екзистенційному страху і тузі”, які вкорінилися в молодому національному данському проєкті. Поразка в цій війні є тим, без чого неможливо зрозуміти “данську ідентичність, культуру, історію та політику¹⁸⁰”, стверджували дослідники.

З 1864 року і аж до 90-х років ХХ століття, коли данські збройні сили взяли участь у Війні у Перській затоці та миротворчих операціях в Югославії, Данія значною мірою залишалася поза війнами. Це призвело до ситуації, коли “після 1864 року Данія фактично припинила продукувати ветеранів – принаймні, якщо визначати ветерана як людину, яку данська держава по-

177 – Саме Міністерство оборони Данії, як роботодавець, вважалося відповідальним за своїх робітників – військовослужбовців.

178 – Poulsen, Niels & Rasmussen, Jakob. (2017). THE LONG ROAD TOWARDS AN OFFICIAL DANISH VETERANS' POLICY, 1848-2010. CONTEMPORARY MILITARY CHALLENGES. 89-105. Link: https://www.researchgate.net/publication/345481644_THE_LONG_ROAD_TOWARDS_AN_OFFICIAL_DANISH_VETERANS'_POLICY_1848-2010 (p. 90)

179 – Rasmus glenthoej_the Long Shadow of a defeat. Carlsbergfondet. <https://www.carlsbergfondet.dk/en/Forskningsaktiviteter/Research-Projects/Other-Research-Projects/Rasmus-Glenthoej-The-Long-Shadow-of-a-Defeat>

180 – Там само

181 – Poulsen, Niels & Rasmussen, Jakob. (2017). THE LONG ROAD TOWARDS AN OFFICIAL DANISH VETERANS' POLICY, 1848-2010. CONTEMPORARY MILITARY CHALLENGES. 89-105. Link: https://www.researchgate.net/publication/345481644_THE_LONG_ROAD_TOWARDS_AN_OFFICIAL_DANISH_VETERANS'_POLICY_1848-2010 (p. 95)

слала на війну¹⁸¹». Останнє зауваження є суттєвим, адже незважаючи на те, що Данія протягом довгого часу не брала участі у війнах, данці були неодноразово залучені до різноманітних збройних конфліктів як добровольці.

Якщо перші залучення збройних Данії сил в 90-ті були достатньо обмеженими, а отже не викликали живого інтересу в суспільстві до ветеранів, то війна в Афганістані змінила ситуацію, повернувши фігуру ветерана до публічної політики. В Афганістані, данські війська втратили 43 людини вбитими, що стало одним з найвищих показників серед всіх країн учасниць коаліції в перерахунку на 100 тисяч населення¹⁸². 214 данських військовослужбовців також було поранено. Це зрештою звернуло увагу суспільства та політиків на ветеранів, заклавши основи для прийняття ветеранської політики Данії у 2010 році.

Ветеранську політику Данії слід розглядати в контексті регіону. Як відзначають деякі дослідники, мова може йти про загальну скандинавську політику щодо ветеранів. Політики, яким слідують Швеція, Норвегія та Данія багато в чому нагадують одна одну. Зокрема, всі три країни значною мірою покладаються на розвинуту си-

стему держави загального добробуту (welfare state), яка, відповідно до задуму, покриває більшість потреб ветеранів: оскільки безкоштовне медичне обстеження та соціальна підтримка забезпечена всім громадянам, вона автоматично поширюється і на ветеранів. В скандинавських країнах часто вважають, що створення додаткових та паралельних систем соціальних послуг для ветеранів не є необхідним.

Всі три вищеназвані країни також мають схожу історію залучення збройних сил. Швеція, Норвегія та Данія не мали досвіду збройного конфлікту на своїй території як мінімум з часів Другої світової війни (Данія та Норвегія були окуповані Німеччиною, а Швеція не брала участі у війні), а армії цих країн, якщо і були залучені до збройних конфліктів, то переважно лише в якості миротворців, або як частина міжнародних коаліцій. Така мінімальна залученість збройних сил Данії, Норвегії та Швеції, як стверджують деякі дослідники, була одним з факторів, які зумовили ветеранські політики в цих країнах. Тим не менш, Данія дещо виділяється в цьому аспекті: збройні сили Данії понесли дещо більші втрати за своїх скандинавських сусідів під час окупації Афганістану, що зрештою

¹⁸² – Person. (2009, February 15). Danmark mister Flest Soldater I Afghanistan. Politiken. <https://politiken.dk/internationalt/art4788077/Danmark-mister-flest-soldater-i-Afghanistan>

і дало поштовх до створення ветеранських політик в країні.

Іншими факторами, які вплинули на спорідненість між ветеранськими політиками Норвегії, Швеції та Данії, стали їх культурна близькість та активне копіювання політик одна одної¹⁸³.

Структура армії

Збройні сили Данії мають давню історію. В 1510 році була створена перша постійна армія Данії. З того часу, данська армія брала участь у багатьох конфліктах, зокрема Тридцятилітній війні та Наполеонівських війнах. Хоча Данія мала довгу історію нейтралітету, країна все ж стала однією із співзасновниць НАТО 4 квітня 1949 року. Данська історія пацифізму і “травма” 1864 року і тут відіграли свою роль. Як висловився історик Пуль Війом (Poul Villiaume), незважаючи на своє членство в НАТО, Данія залишалася скоріше “неохочим союзником” блоку¹⁸⁴.

Збройні сили Данії складаються з сухопутних військ, Королівських військово-морських сил, Королівських повітряних сил, а також Данської охорони (Hjemmeværnet, Danish Home Guard). Остання створена після Другої світової війни для оборони від потенційного нападу СРСР, зокрема проведення партизанських дій у випадку нападу Радянського Союзу. Служба

в Данській охороні є переважно неоплачуваною (деякі офіцери та інші працівники отримують зарплатню). Тим не менш, транспортні та деякі інші витрати можуть компенсуватися, зокрема і втрата доходу з постійного місця роботи.

Створення та існування Данської охорони тісно пов'язане з концепцією захисту Данії від агресії. Данська доктрина спирається на необхідність “тотальної оборони” при нападі – тобто виходить з припущення, що оборона країни не може опиратися лише на армію. Данська охорона залучається до різноманітних завдань, в тому числі і підтримки поліцейських операцій. Данська охорона також може залучатися до міжнародних місій. Вона складається з постійного складу та резерву. Данська охорона користується широкою підтримкою та довірою населення¹⁸⁵.

Збройні сили Данії комплектуються як з професійних солдатів (наразі

183 – “A Scandinavian Veteran Policy? A Comparative Study” (p. 145): <https://sjms.nu/articles/10.31374/sjms.186>

184 – Poulsen, Niels & Rasmussen, Jakob. (2017). THE LONG ROAD TOWARDS AN OFFICIAL DANISH VETERANS' POLICY, 1848-2010. CONTEMPORARY MILITARY CHALLENGES. 89-105. Link: https://www.researchgate.net/publication/345481644_THE_LONG_ROAD_TOWARDS_AN_OFFICIAL_DANISH_VETERANS'_POLICY_1848-2010 (p. 92)

185 – Scandinavia's Homeland Defence: A model for other countries? Royal United Services Institute. (2018, March 13). <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/scandinavias-homeland-defence-model-other-countries>

чисельність складає 7-9 тисяч¹⁸⁶), так і з призовників (4-5 тисяч донедавна, з планами суттєво збільшити кількість у найближчому майбутньому¹⁸⁷). У країні – примусовий призов. Він відбувається на основі лотереї – чоловіки, яким випало служити, залучаються до армії на період, який зазвичай не є більшим за чотири місяці¹⁸⁸. Наразі в Данії також звучать голоси за поширення призову на жінок¹⁸⁹. Зокрема, в січні 2023 року, на той момент Віцепрем'єр-міністр та за сумісництвом Міністр оборони Данії, Якоб

Еллеманн-Йенсен (Jakob Ellemann-Jensen), стверджував, що країні слід поширити призов також і на жінок, наголошуючи на тому, що жінки дозволять зміцнити Збройні сили Данії як кількісно, так і якісно: “Якщо ми хочемо посилити можливості нашої оборони, ми маємо мати базу, на якій ми зможемо це зробити [...] Збройні сили тільки виграють від того, що в них буде служити більше жінок¹⁹⁰”. Данські політики з різних партій також пропонують збільшити час проходження служби по призову¹⁹¹.

Визначення ветерана та законодавча база

Данський уряд визначає ветерана як особу, яка брала участь хоча б в одній міжнародній військовій місії та була направлена туди урядом Данії¹⁹². Багато данців брали участь у бойових діях як добровольці, або як військовослужбовці армій інших країн. Ставлення до таких людей було різним в залежності від конкретних обставин. Ветеранами визнаються лише ті, хто був офіційно направленим на виконання бойових та інших службових завдань урядом Данії.

186 – The Royal Danish Army: <https://www.forsvaret.dk/en/organisation/army/>

187 – Local, R. (2023, May 24). Denmark to boost military service in a new defence plan. The Local Denmark. <https://www.thelocal.dk/20230524/denmark-to-boost-conscription-in-new-defence-plan>

188 – Більшість призовників при цьому йдуть в армію добровільно і лише незначна частка, врешті-решт, потрапляє туди через лотерею. За деякими даними, 98% призовників попадає в армію добровільно (<https://www.fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/forlig/-danish-defence-agreement-2018-2023-pdf-a-2018.pdf>)

189 – Local, R. (2023a, May 24). Denmark to boost military service in a new defence plan. The Local Denmark. <https://www.thelocal.dk/20230524/denmark-to-boost-conscription-in-new-defence-plan>

190 – Christensen, M. B. (n.d.). Ellemann vil forlænge Værnepligten og indkalde kvinder. nyheder.tv2.dk. <https://nyheder.tv2.dk/politik/2023-01-25-ellemann-vil-forlaenge-vaernepligten-og-indkalde-kvinder>

191 – Local, R. (2023a, May 24). Denmark to boost military service in a new defence plan. The Local Denmark. <https://www.thelocal.dk/20230524/denmark-to-boost-conscription-in-new-defence-plan>

192 – The Veteran Policy of Denmark 2016. Link: <https://www.fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/strategi/veteraner/-the-veteran-policy-of-denmark-2016-.pdf>

Відповідальні органи

ЦЕНТР ВЕТЕРАНІВ

У Данії за політику щодо ветеранів відповідає Міністерство оборони Данії. Соціальну політику щодо ветеранів воно реалізовує через Центр ветеранів. Він був створений в 2011 році в структурі Міністерства оборони Данії. Центр складається з чотирьох департаментів: Департаменту військової психології, Департаменту консультування та реабілітації, Центру знання, а також адміністративного підрозділу, який відповідає за організацію роботи Центру. Особливо слід відмітити Центр знання - департамент, який відповідає за дослідження, а також систематизацію знань та розробку рекомендацій щодо вдосконалення допомоги ветеранам та їх близьким (див. нижче)¹⁹³.

Створення Центру було передбачено політиками щодо ветеранів, які були прийняті в Данії в 2010 році. Основна ідея полягала у створенні єдиної точки входу (single point of entry) для ветеранів: замість багатьох державних установ, які надавали допомогу ветеранам, створювався Центр, куди могли б звернутися ветерани та їх близькі за допомогою. Центр об'єднав в собі як вже існуючі послуги, які надавалися і до цього, так і впровадив деякі інновації. Зокрема, Центр започаткував цілодобову гарячу лінію для ветеранів, які потребують допомоги (наразі приймає близько 700 дзвінків на рік), а також започаткував вже згаданий Центр знання. Серед послуг, які вже існували й раніше, але були передані Центру в 2011 році: психологічна

допомога, консультації щодо працевлаштування та навчання, послуги соціальних робітників¹⁹⁴. Соціальні робітники, психологи та консультанти з навчання, питань роботи та сімейних питань фізично знаходяться в Центрі, щоб бути доступними для ветеранів.

Центр також зобов'язується¹⁹⁵:

- Консультувати ветеранів щодо наявних програм підтримки від Міністерства оборони Данії, муніципалітетів, тощо.
- Надавати холистичну (цілісну) підтримку ветеранам, які стикаються із соціальними та психологічними проблемами.
- Надавати підтримку ветеранам, якщо їм потрібно взаємодіяти з різними інституціями щодо вирішення їх питання. Наприклад, у випадку, якщо питання має вирішуватися із залученням декількох муніципалітетів.

Серед дослідницьких напрямків Центру знання слід окремо відзначити наступні:

- Дослідження резистентності військовослужбовців та військовослужбовиць та розробка програми з покращення резистентності, яку можна було б застосовувати для тренування військових перед направлення на міжнародну місію.
- Дослідження в сфері машинного навчання, які могли б застосовуватися для превенції та раннього виявлення військовослужбовців, які можуть бути вразливими до негативних ефектів бойових дій чи інших стресорів; розуміння фізіологічних змін, які відбуваються в результаті психологічної травми; виявлення

193 - Veterancentret. Organisation: <https://www.veterancentret.dk/da/om-os/organisation/>

194 - Veterancentret. Historie: <https://www.veterancentret.dk/da/om-os/historie/>

195 - Anerkendelse og støtte veteranpolitik: <https://www.fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/strategi/veteraner/-veteranpolitik-2010-.pdf>

індикаторів ризику, які допоможуть краще приймати рішення про відбір солдат для участі в міжнародних місіях.

- Епідеміологічні дослідження, метою яких є зрозуміти, чому за тих самих умов деякі ветерани переживають травму та ПТСР, а інші – ні.

- Дослідження впливу відряджень ветеранів для участі в міжнародних місіях на їх родини та близьких, а також розробка відповідних програм допомоги.

- Дослідження та розробки у сфері інформаційних технологій, віртуальної реальності, тощо, з метою допомоги ветеранам, які мають ПТСР.

Оскільки ветеранська політика Данії направлена не лише на самого військовослужбовця, але і на його близьких та рідних, Центр виділяє достатньо багато ресурсів саме на цю сферу. Зокрема, в рамках Департаменту консультування та реабілітації Центру є окремий “сімейний” підрозділ¹⁹⁶. Підрозділ окремо фокусується на дітях ветеранів, організуючи для них різноманітні заходи і, зокрема, колективні зустрічі, де можна поділитися своїми переживаннями та обговорити спільний досвід дитини військовослужбовця. Разом з організаціями-партнерами Центру, підрозділ також організовує різноманітні табори для дітей ветеранів та, окремо від дитячих, батьків-ветеранів. Підрозділ також поширює інформацію в школах та інших інституціях про те, як діти, у яких один чи декілька батьків є ветеранами чи ветеранками, можуть проживати цей, часом достатньо стресовий, досвід, рекомендуючи найкращі підходи до пово-

дження з такими дітьми. В підрозділі також працюють спеціалісти з дитячого психологічного консультування, які за потреби готові надати допомогу дітям ветеранів¹⁹⁷.

Як уже зазначалося, ветеранська політика Данії значною мірою покладається на розвинуту систему держави загального добробуту. Зокрема, значна частина медичних послуг для ветеранів надається в рамках загальнодоступних цивільних закладів охорони здоров'я¹⁹⁸. Тим не менш, військовослужбовці, яким надають медичну допомогу в цивільних закладах, супроводжуються спеціалістами по роботі з ветеранами. Ця відповідальність покладається на так званих «офіцерів контакту», які допомагають ветерану за потреби та повідомляють близьким про прибуття ветерана до медичного закладу¹⁹⁹.

Офіцери контакту є важливою частиною ветеранської політики. Вони закріплюються за військовослужбовцем та його близькими і рідними. В їх задачі входить постійний контакт з військовослужбовцем та його чи її рідними і близькими, інформування та асистування у вирішенні наявних проблем (надання інформації, перенаправлення на відповідні структури, які можуть надати потрібну допомогу, тощо). Офіцери контакту асистують ветеранам, а також близьким і рідним до відправлення на міжнародну місію, під час місії, а також після. Зокрема, як вже зазначалося, офіцери контакту супроводжують військовослужбовців після поранення та координують йому чи їй надання допомоги від різних служб та організацій. У випадку смерті вій-

196 – Veterancentret. Organisation: <https://www.veterancentret.dk/da/om-os/organisation/>

197 – Oversigt over initiativer på veteranområdet – Forsvarsministeriet. <https://www.fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/strategi/veteraner/-oversigt-over-initiativer-paa-veteranomraadet-.pdf>

198 – Тим не менш, в рамках цивільних закладів охорони здоров'я є госпіталі, які спеціалізуються на відповідних травмах і тематиці.

199 – Oversigt over initiativer på veteranområdet – Forsvarsministeriet. <https://www.fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/strategi/veteraner/-oversigt-over-initiativer-paa-veteranomraadet-.pdf>

ськовослужбовця, офіцери контакту також відповідальні за зв'язок та допомогу близьким²⁰⁰.

В рамках ветеранської політики Данії, муніципалітети заохочують розвивати власні програми допомоги ветеранам. Центр розвиває співпрацю з муніципалітетами, а також надає пораду у розвитку їх власних програм та тренує співробітників та співробітниць муніципалітетів щодо роботи з ветеранами. Окрім загальної допомоги, Центр також залучених до допомоги муніципалітетам у вирішенні конкретних питань конкретних ветеранів²⁰¹.

Ветеранська політика регулярно переглядається Центром, звіти і

відповідні рекомендації є публічними та публікуються на відповідному офіційному сайті. Зокрема, в 2019-2020 роках Центр провів велике дослідження з метою «цілісної оцінки» існуючих програм допомоги ветеранам. Дослідження включало в себе відгуки від більш як 230 акторів, що працюють у відповідній сфері. Окремий акцент робили на допомозі ветеранам у наступних сферах: допомозі найбільш вразливим ветеранам з пошуком роботи; реабілітація ветеранів; допомога дітям та рідним ветеранів; превенція психологічних проблем; символічне визнання ветеранів (церемонії підняття прапора, тощо)²⁰².

Волонтерські організації

Данська ветеранська політика спирається також і на ветеранські та волонтерські організації. За даними Центру ветеранів, наразі на території Данії діє більше 50 таких організацій, серед яких окремо слід виділити організацію Danmarks Veteraner (Данські ветерани), KFUMs Soldatermission (Солдатська місія Християнської асоціації молодих людей) та Fonden Danske Veteranhjem (Данська фундація дому для ветеранів). Волонтерські та ветеранські організації отримують фінансову підтримку від уряду²⁰³.

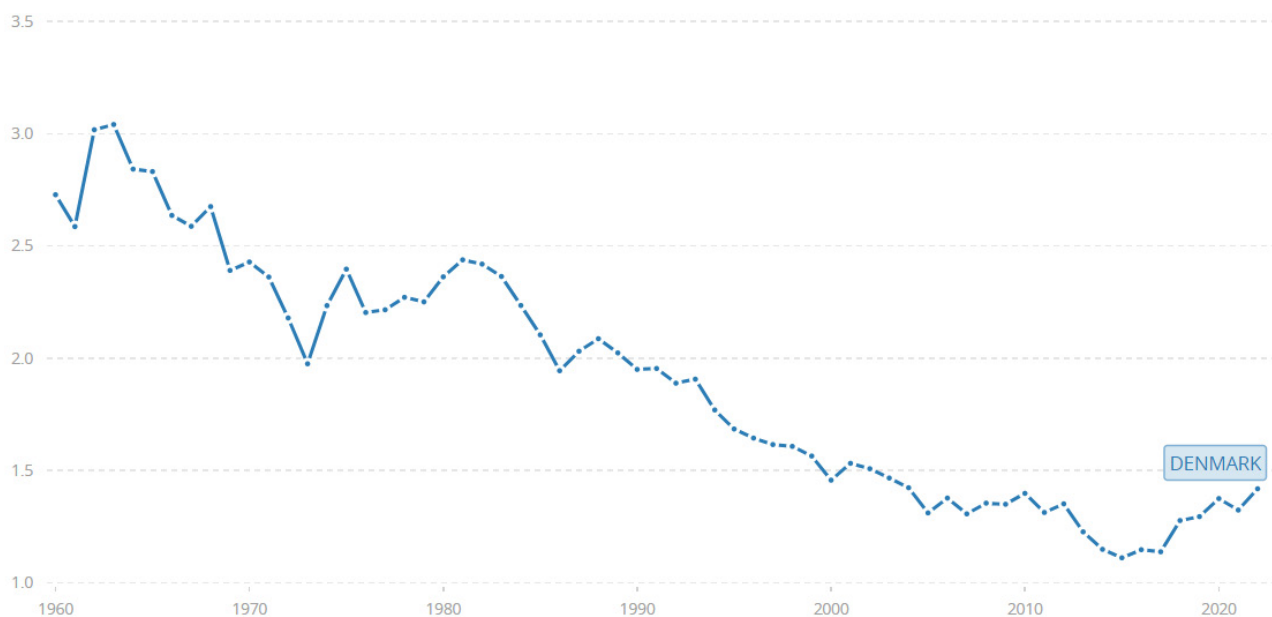
200 – Veteracentret. Organisation: <https://www.veteracentret.dk/da/om-os/organisation/>

201 – Там само.

202 – Там само.

203 – Den frivillige indsats. Veteracentret. <https://www.veteracentret.dk/da/viden/fakta-om-veteraner/den-frivillige-indsats/>

Данія, як і багато країн-сусідок, зменшила фінансування сектору оборони після закінчення Холодної війни. Зокрема, протягом довгого часу, Данія не виконувала зобов'язання витратити не менш як 2% від свого ВВП на оборону. Оцінка спроможностей (Sarability Review), яку провели в 2022 році, показала, що Збройні сили Данії стикаються з цілою низкою проблем, які в тому числі пов'язані і з недофінансуванням сил оборони²⁰⁴.

Витрати Данії на оборону у відсотках від ВВП. В 2022 році, за даними Світового банку, Данія витратила близько 1.4% на військові потреби. Джерело даних та візуалізація: Світовий банк

Данія наразі витрачає близько 27 мільярдів данських крон (3.9 мільярди американських доларів) на оборону. Втім, широкомасштабне вторгнення в Україну та занепокоєння безпековою ситуацією змусили уряд вжити заходів щодо збільшення видатків на Збройні сили: Данія планує збільшити видатки на оборону на 6.9

мільярдів данських крон наступного року. Це стане першим кроком на шляху до збільшення видатків на 19.2 мільярди данських крон (2.8 мільярди американських доларів) до 2033 року²⁰⁵.

Угода щодо фінансування безпеки та оборони між шістьма парламентськими партіями Данії передбачала

204 – Forsvarsordførerne orienteret om kritisk NATO-rapport. <https://www.fmn.dk/da/nyheder/2023/forsvarsordforerne-orienteret-om-kritisk-nato-rapport/>

205 – Denmark plans defence spend of \$21 billion over next decade. <https://www.reuters.com/world/europe/denmark-plans-defence-investment-21-bln-over-next-decade-2023-05-30/>

загальне фінансування ветеранської сфери в розмірі 1.8 мільярдів данських крон на період 2018-2023 років (загальний річний бюджет на оборону мав зрости з 0.8 мільярда на рік в 2019 році до 4.8 мільярдів на рік до 2023 року)²⁰⁶. В той же час, 15 різноманітних ветеранських програм (“ініціатив”), які були погоджені в 2020 році отримали фінансування в 50 мільйонів датських крон на період з 2021 по 2023 роки²⁰⁷.

Інструменти соціальної політики

Як вже було зазначено вище, ветеранська політика Данії була вперше запроваджена в 2010 році. В 2016 році було переглянуто політику, але без внесення суттєвих змін. Ветеранська політика країни відштовхується від припущення, що розвинена держава загального добробуту покриває значний відсоток потреб ветеранів і, відповідно, було вирішено не встановлювати паралельної системи медичного обстеження чи соціальних виплат. В той же час, зважаючи на те, що ветерани можуть мати потреби, які є відмінними від інших данців, ветеранська політика все ж передбачає додаткові послуги та виплати. Зокрема, данські ветерани можуть розраховувати на виплати після поранення, додаткову психологічну допомогу та консультації в питаннях пошуку роботи, тощо.

Данська ветеранська політика робить особливий акцент на тому, що допомога має бути надана як до відправлення на міжнародну військову місію, так і під час, і після її закінчення. Ветеранська політика країни також окремо робить наголос на тому, що близькі та рідні ветеранів стикаються із рядом складнощів та проблем, а отже також мають бути об'єктом ветеранських політик. Зокрема, для близьких військовослужбовця проводяться брифінги до та під час військової місії. Близькі військовослужбовців також взаємодіють з окремою виділеною людиною, яка, серед іншого, може надати інформацію про наявні різноманітні можливості підтримки²⁰⁸. Близькі люди та рідні ветеранів можуть розраховувати на психологічну допомогу як під час міжнародної місії, в якій бере участь

206 – Defence agreement 2018 – 2023 – Forsvarsministeriet. <https://www.fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/forlig/-danish-defence-agreement-2018-2023-pdf-2018.pdf>

207 – Veterancentret. Historie: <https://www.veterancentret.dk/da/om-os/historie/>

208 – Anerkendelse og støtte veteranpolitik. Link: <https://www.fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/strategi/veteraner/-veteranpolitik-2010-.pdf>

військовослужбовця, так і після її повернення.

За офіційною статистикою, на березень 2022 року в Данії було зареєстровано 39,245 ветеранів²⁰⁹⁻²¹⁰. Всього ж, близько 60 тисяч данців приймали участь у бойових діях з 1948 року²¹¹.

Міністерство оборони грає основну роль і несе основну відповідальність за допомогу ветеранам до, під час та після їх залучення до різноманітних міжнародних операцій. Міністерство оборони також відповідальне за координацію з іншими акторами, зокрема третім сектором²¹².

Ветеранська політика в Данії спи-

рається на “широку колаборацію з муніципалітетами, приватними компаніями, навчальними установами та іншими ветеранськими організаціями²¹³”. Муніципалітети, зокрема, заохочують додатково розвивати локальні ветеранські політики та запроваджувати місцевих муніципальних ветеранських координаторів. З 2021 року Міністр оборони Данії навіть почав щорічно відзначати муніципалітети²¹⁴, які впровадили найкращі програми для ветеранів та здійснюють найбільш ефективну координацію з іншими організаціями заради допомоги ветеранам²¹⁵.

Компенсації у випадку поранення чи іншої шкоди здоров'ю

Незважаючи на те, що ветеранська політика Данії значною мірою покладається на державу загально-го добробуту, вона все ж передбачає додаткові послуги та виплати для ветеранів. Зокрема, ветерани можуть розраховувати на більші виплати у випадку поранення чи іншої шкоди для здоров'я під час міжнародної місії. Так, цивільний данець, який отримав травму на роботі, може розраховувати на виплати відповідно до “Акту про компенсації для робітників” (Workers' Compensation Act). Військо-

вослужбовці ж, які отримали поранення отримують додаткові виплати відповідно до “Спеціальної данської оборонної схеми шкоди та компенсацій”. Іншими словами, військовослужбовець, який отримав поранення на міжнародній місії, отримує як “звичайні” цивільні виплати, так і додаткові, передбачені лише для ветеранів²¹⁶.

Наприклад, якщо солдат з річною зарплатою в 275 тисяч данських крон²¹⁷ втратив дві ноги та отримав поранення в район живота під час бою,

209 – Definition og antal veteraner i Danmark: <https://www.veterancentret.dk/da/viden/fakta-om-veteraner/registrerede-veteraner-pr.-kommune/>

210 – Veterans in Denmark: <https://www.fmn.dk/en/topics/veteraner/veterans-in-denmark/>

211 – Veteranpolitik: <https://www.fmn.dk/da/arbejdsomraader/veteraner/veteranpolitik/>

212: Yttereng, V. O. (2023, August 21). A Scandinavian veteran policy? A comparative study of Norwegian, Swedish and Danish veteran policies since 2000. *Scandinavian Journal of Military Studies*. <https://sjms.nu/articles/10.31374/sjms.186>

213 – Den beskæftigelsesrettede indsats for de mest udsatte veteraner Evalueringen af den samlede veteranindsats. Juni 2020. <https://www.veterancentret.dk/globalassets/fmn/dokumenter/strategi/veteraner/-veteranevaluering-delrapport-1-beskaeftigelse-.pdf> (p.1)

214 – Kommunale Indsatser. Veterancentret. <https://www.veterancentret.dk/da/viden/fakta-om-veteraner/kommunale-indsatser/>

215 – Першу нагороду виграв муніципалітет Раннерс в 2021 році, а наступну Копенгаген.

216 – Anerkendelse og støtte veteranpolitik. Link: <https://www.fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/strategi/veteraner/-veteranpolitik-2010-.pdf>

217 – Один долар США торгується наразі за 6,89 данських крон.

отримавши 120% інвалідності та 50% втрати працездатності, то відповідно до Акту про компенсації для робітників він може отримати 902,400 данських крон. Як військовослужбовець, він також може додатково отримати 3,653,500 данських крон. Загальна сума виплат, в такому випадку, складе 4,555,900 данських крон (661,281 американських доларів)²¹⁸.

Державні виплати передбачені не тільки для військового персоналу, який був залучений до міжнародних місій, але і для цивільного персоналу. Виплати передбачені за поранення, хворобу та травми, які є пов'язаними з психологічним стресом, якщо вони пов'язані з участю в міжнародних місіях та операціях²¹⁹.

В той же час, поранений ветеран чи ветеранка також отримують й іншу допомогу. Зокрема, Центр ветеранів може допомогти розібратися у вже наявних програмах допомоги, які існують в цивільній системі держави загального добробуту. Наприклад, ветерана можуть зорієнтувати в існуючих програмах допомоги пошуку житла, цивільних соціальних виплат, пошуку роботи, тощо²²⁰.

218 – Anerkendelse og støtte veteranpolitik. Link: <https://www.fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/strategi/veteraner/-veteranpolitik-2010-.pdf>

219 – Forsvarsdepartementet. (n.d.). Ot.prp. Nr. 67 (2008-2009). Regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-67-2008-2009-/id555162/?ch=1>

220 – Anerkendelse og støtte veteranpolitik. <https://www.fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/strategi/veteraner/-veteranpolitik-2010-.pdf>

Підсумки

- Ветеранська політика Данії з'явилася лише у 2010 році. Початок обговорення цього питання поклала участь Данії у війні в Афганістані.

- Ветеранська політика Данії спирається на іншу особливість країни, яка також має історичні корені. Данія може похизуватися розвинутою державою загального добробуту, яка надає суттєві соціальні блага своїм громадянам. Громадяни можуть опиратися на державу та гарантовані безкоштовні послуги тоді, коли вони цього потребують. Ветерани, звичайно ж, є громадянами країни, а отже автоматично можуть розраховувати на допомогу від держави з багатьох питань. Існування розвинутої держави загального добробуту взяли за основу при розробці ветеранських політик в Данії. Останні є достатньо обмеженими і скоріше направлені на те, що підсилювати та доповнювати існуючу систему соціальних гарантій, а не створювати паралельну систему медичних послуг, освіти, чи соціальних виплат. В той же час, ветеранська політика Данії посилює певні послуги. Наприклад, ветерани можуть розраховувати на додаткову психологічну допомогу.

- Ветеранська політика Данії робить акцент на близьких і рідних військовослужбовця та військовослужбовиці. Близькі та рідні розглядаються як об'єкти ветеранської політики, на них направлені відповідні програми Центру ветеранів. Приділяється час та виділяються ресурси на комунікацію з ними та їх додаткове інформування. Хвилювання за близьких та невизначеність розглядаються як речі, які наносять шкоду данським громадянам. Робота з такою шкодою визначається як одна з цілей ветеранської політики.

- Як ветеранська політика, як така, так і окремі програми в рамках цієї політики, постійно переглядаються та переоцінюються (review). Елементи ветеранської політики та окремі програми, які визнаються неефективними, відмінюються або видозмінюються відповідно до зробленого аналізу. Приділяється окрема увага дослідженням та накопиченню знання про ветеранів та проблеми, з якими вони можуть стикатися до, під час та після участі в міжнародних місіях та операціях. Центр ветеранів має окремий підрозділ, який є відповідальним за дослідження та накопичення знань у сфері ветеранів.

- Центральним елементом ветеранської політики Данії став окремий Центр ветеранів, який є одним “місцем входу” для військовослужбовців з досвідом участі в міжнародних місіях- місцем, куди ти можеш звернутися з будь-якою своєю проблемою і знати, що тобі спробують допомогти. До створення Центру, різноманітні структури могли виконувати різні функції, пов’язані з допомогою ветеранам, що ускладнювало систему і робило її менш транспарентною. Ветерани могли не знати, куди слід звертатися з їх проблемою, або ж різноманітні державні структури могли “перекидувати” ветерана з її чи його питанням одна до одної. Центр, серед багатьох інших його функцій, став місцем, який “замкнув” на собі всі шляхи, щоб система стала простішою і зрозумілішою.

Загальні підсумки

Усі проаналізовані країни – Хорватія, Ізраїль, Велика Британія, Сербія і Данія – мають різні системи турботи про ветеранів, або осіб, які завершили службу (якщо законодавчо поняття ветерана не визначене), а також різні виклики, із якими вони стикаються у цьому контексті. Відмінності між цими системами зумовлені внутрішньою ситуацією у країнах (політичне керівництво, соціальний контекст, наявність чи відсутність збройних конфліктів всередині країни чи на її кордонах) та зовнішньою політикою держав (зокрема належність до міжнародних організацій та політичних блоків).

Контекстуально для Хорватії останнім великим конфліктом, що стався на її території та до якого була залучена велика кількість населення, була Югославська війна (Вітчизняна війна, або Війна за Незалежність (1991–1996)). Відповідно до записів Реєстру хорватських ветеранів у Вітчизняній війні з 1991 року до 1996 року брали участь 506 133 хорватських ветерани, включаючи бойові та небойові сектори²²¹. Саме учасники Вітчизняної війни складають основу ветеранського населення країни. До цього Хорватія мала досвід соціальних програм для

ветеранів ще до Вітчизняної війни. У цьому сенсі законодавство про пільги для ветеранів, прийняте після 1990 року, могло спиратися як на символічну, так і на інституційну спадщину Югославії²²². Із 2001 по 2021 рік Хорватія була частиною Міжнародних сил сприяння безпеці та операції «Рішуча підтримка» в Афганістані під егідою НАТО та ООН. Від 2009 року Хорватія також є повноправним членом НАТО.

Подібно до Хорватії, війна в Югославії також стала останнім великим військовим конфліктом для Сербії. При цьому, у Сербії також постала проблема із визнанням прав та пільг для ветеранів, що воювали на боці інших країн, а також Косово.

Ізраїль має дещо відмінний від Хорватії контекст. Збройні сили Ізраїлю (Цахал) утворені Давідом Бен-Гуріоном у 1948 році. З того моменту вони брали участь у всіх конфліктах, куди був долучений Ізраїль: із Єгиптом, Сирією, Палестинською державою (включно з її подальшою окупацією). Як регулярна армія країни, сьогодні їх долучають до врегулювання питань на ізраїльсько-сирійському кордоні, а також для протистояння палестинським силам спротиву (фактично – контролю окупованих тери-

221 – Željko Tuličić, Ivana Marić. VETERANSKI CENTRI KAO PRIMJER SVEOBUHVATNE SKRBI ZA HRVATSKE BRANITELJE, 8. listopada 2018. <https://hrcak.srce.hr/file/315023>

222 – Dolenc, Danijela. (2018). A Soldier's State? Veterans and the Welfare Regime in Croatia. *Analiz Hrvatskog politološkog društva: časopis za politologiju*, 14. 55-78. 10.20901/an.14.03. https://www.researchgate.net/publication/324017046_A_Soldier's_State_Veterans_and_the_Welfare_Regime_in_Croatia

торій). Ізраїль, на відміну від Хорватії та Великої Британії, має обов'язкову службу для чоловіків та жінок, якщо тільки вони не можуть бути звільнені від служби через причини, визначені у Законі про Збройні Сили (до прикладу, якщо належать до ортодоксальної спільноти). Для чоловіків це 48 місяців для офіцерів, 36 місяців для не-офіцерів, а для жінок – 24 місяці. Армія є чи не ключовою структурою ізраїльського суспільства. Рекрутинг до Збройних Сил розпочинається із раннього віку, служба серед іншого є ключовою для надання громадянства. Військова служба Ізраїлем визначається як така, що впливає і на призваних солдатів, і на членів їх родин, а тому солдати мають значну кількість привілеїв після звільнення зі служби. Відтак, великою мірою соціальна політика щодо ветеранів та їх виокремлення як групи визначаються наявністю постійного збройного протистояння всередині та на кордонах самої країни – на противагу Хорватії та Великій Британії, які на 2023-й рік залучають військовослужбовців здебільшого на закордонні місії. Крім того, участь у Збройних Силах Ізраїлю почасти є умовою доступу до ряду соціальних гарантій та привілеїв, а тому інструменти ветеранської політики почасти стосуються більшості населення за умови виконання вимог служби.

Найбільш нещодавнім конфліктом, до якого були залучені війська Сполученого Королівства, була війна в Афганістані. За останні 20 років перебування в Афганістані загинуло 457 військовослужбовців збройних сил Великої Британії. Пік втрат припав на 2009 і 2010 роки, коли було вбито

понад 100 військовослужбовців. Із загальних 457 військовослужбовців, які загинули під час перебування в Афганістані, 405 загинули через ворожі дії. Під час операції "Геррік" (кодова назва, під якою проводилися всі британські військові операції з 2002 по 2014 рік) було 616 критично поранених серед військовослужбовців і цивільного персоналу. Як і у випадку зі смертельними випадками, пік цих втрат припав на 2009 і 2010 роки. До польових шпиталів було госпіталізовано загалом 7 807 осіб, хоча більшість госпіталізацій були пов'язані з хворобами або небойовими пораненнями. Близько 28% (2 209) пацієнтів польових госпіталів були поранені під час бойових дій. Крім того, за 12 років операції було здійснено 7477 медичних евакуацій повітрям²²³. У 2021 році Британія вивела решту своїх військ із Афганістану. Тоді там перебували 750 британських військових. Вони спеціалізувалися насамперед на вишколі місцевих сил безпеки. З 2014 року Великобританія припинила участь своїх військових у бойових операціях і вивела значну частину свого контингенту. Загалом в Афганістані перебували близько 150 тисяч британських військових, 457 вояків з Великобританії загинуло за час місії²²⁴. Серед інших конфліктів, у яких брала участь Британська армія від 2000-го року, – війна в Іраку, війна в колишній Югославії, війна у Сьєрра-Леоне. У Сполученому Королівстві ветерани розглядаються найперше як цивільне населення – відповідно, їх інтеграція та вигоди цивільного населення від цієї інтеграції є ключовими для організації ветеранської політики²²⁵.

У контексті ветеранської політики

223 – Noel Dempsey. Afghanistan statistics: UK deaths, casualties, mission costs and refugees. Link: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9298/>

224 – Deutsche Welle. (2021, July 8). Британські війська майже виведено з Афганістану – DW – 08.07.2021. dw.com. <https://www.dw.com/uk/velykobrytaniia-maizhe-zavershyla-vyvedennia-svooho-kontynhentu-z-afghanistanu/a-58208133>

225 – THE STRATEGY FOR OUR VETERANS: VALUED. CONTRIBUTING. SUPPORTED. November, 2018. Link: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/755915/Strategy_for_our_Veterans_FINAL_08.11.18_WEB.pdf

Королівство Данія серед досліджених країн пропонує модель скандинавської політики щодо ветеранів. Так, у такій моделі країни покладаються на розвинену систему держави загального добробуту (welfare state), яка, відповідно до задуму, покриває більшість потреб ветеранів: оскільки безкоштовне медичне обстеження та соціальна підтримка забезпечена всім громадянам, вона автоматично поширюється і на ветеранів. В скандинавських країнах часто вважають, що створення додаткових та паралельних систем соціальних послуг для ветеранів не є необхідним. Перша ветеранська політика Данії була створена лише в 2010 році. До цього не йшлося про інтегровану політику, а лише про окремі ініціативи в рамках Міністерства оборони країни. Питання ветеранів фактично десятиліттями було відсутнє в публічній дискусії Данії: ветерани та їх проблеми не згадувалися в парламенті та в медіа, а регулювання відповідної сфери в принципі не розглядалося як щось, про що потрібно навіть починати думати. Змінилася ситуація зі зростанням кількості учасників війни в Афганістані, що, відтак, створило запит на окрему політику щодо категорії населення ветеранів. Загальна кількість ветеранів у Данії – близько 39 тисяч людей²²⁶, при цьому саме визначення ветерана передбачає участь у іноземних місіях.

Серед загальних тенденцій у всіх проаналізованих країнах також слід виокремити передачу турботи про ветеранів на місця та прагнення до загальної децентралізації надання послуг. Таким чином, можна найкраще забезпечити індивідуальні потреби окремих ветеранів.

Так, Хорватія, Данія та Велика

Британія, як члени НАТО, попри відсутність прямо пов'язаних із ними збройних конфліктів, донедавна брали участь у інтервенціях Блоку. Їхні системи опіки над ветеранами мають чітке спрямування на адаптацію їх до цивільного життя, забезпечення працевлаштування після завершення служби та психологічну підтримку для них та членів їхніх родин. Ці країни мають розвинуту систему громадських організацій із їх підтримкою з боку уряду, Британія ж інтегрувала НУО у систему допомоги ветеранам на рівні урядових ресурсів. Подібна тенденція також і в Данії, у якій участь в операціях закордоном взагалі стала поклати початок створенню окремої ветеранської політики.

Хорватська система, із окремим Міністерством ветеранів та постсоціалістичним контекстом, є найближчою за своєю структурою для України. Відтак, про переймання її досвіду для надання соціальних послуг ветеранам в Україні йшлося іще у 2021-му році на урядовому рівні. Однією із потенційних точок переймання досвіду є чітке врегулювання в українському законодавстві розподілу повноважень стейкхолдерів, із верховенством відповідного Міністерства. Порівняно із Сербією, яка також була складовою Югославії і так само як і Хорватія має ветеранів війни 1990-х, країна має чітке визначення ветеранів та Єдиний реєстр, що спрощує їх доступ до соціальних послуг. У межах підготовки цього дослідження було з'ясовано, що Сербія, через відсутність визначення ветеранів та відповідного законодавства, може бути винна ветеранам до 230 мільйонів євро²²⁷, із постійними протестами та відсутністю соціальних гарантій для групи.

226 – Veterans in Denmark. Ministry of Defence. (n.d.). <https://www.fmn.dk/en/topics/veteraner/veterans-in-denmark/>

227 – Filip Rudic, A. V. (2018a, November 20). Balkan War veterans still battling for State benefits. Balkan Insight. <https://balkaninsight.com/2018/10/08/balkan-war-veterans-still-battling-for-state-benefits-10-05-2018/>

Вдалою ідеєю для запозичення та розвитку із Британської системи є інтегрованість урядових та неурядових організацій у єдину систему послуг, які вони надають користувачам. Таким чином, ветеран на місці може сконтактувати із місцевою радою та отримати необхідні ресурси та підтримку у своєму регіоні. Важливо також, що усі послуги об'єднані в одну систему, а одні і ті ж послуги можуть надавати різні актори. З погляду користувача, це спрощує взаємодію із системою.

Ізраїль відрізняється від двох інших країн тим, що система країни не визначає ветеранів як окрему категорію, оскільки багато звільнених військових залишаються у резерві як частині ізраїльської армії. Водночас примітно, що Міністерство оборони країни бере на себе повну відповідальність за забезпечення ветеранів з інвалідністю понад 20%, включно із медичними послугами. Міністерство, завдяки своїй розгалуженій структурі, також є точкою, куди повинні звертатися родичі загиблих військових. Подібна система спрощує передачу та облік даних військових та дозволяє комплексно адресувати їхні запити та потреби.

Відмінність Данії у тому, що донедавна ветерани взагалі не відокремлювалися у ній як окрема категорія населення із особливими запитами та потребами. Причиною цього, окрім вкрай низької кількості ветеранів відносно популяції, є те, що Данія є однією з країн “загального добробуту”, тобто, має прогресивну та інклюзивну соціальну політику. Утім, це дещо змінила участь данської армії у війні в Афганістані, яка вперше постави-

ла запитання про окрему політику щодо ветеранів та членів їхніх родин. Як і в інших проаналізованих країнах, тут значну кількість уваги приділяють саме психологічній реабілітації та інтеграції у суспільство після демобілізації. Таким чином, суспільство загального добробуту, підтримуване прогресивною соціальною політикою, здатне забезпечити більшу частину потреб ветеранів, принаймні за умови обмеженої кількості представників групи.

Підсумовуючи, усі проаналізовані країни мають інструменти, які потенційно могли б бути корисними для України. Так, Україна уже обмінюється досвідом із Данією²²⁸ та Хорватією²²⁹ щодо реабілітації ветеранів та їх інтеграції у соціальне життя країни. Примітно, що усі проаналізовані країни, попри значні відмінності у структурі соціального піклування між ними та різні успіхи, прагнуть до передачі надання послуг на місця. Позитивною практикою серед них також є значне залучення волонтерських організацій, які можуть надавати спеціалізовані послуги та сприяти кращій інтеграції ветеранів та членів їх родин до життя спільноти. Також рисою, по пов'язує усі проаналізовані кейси, є спрямованість соціальної політики на надання інструментів ветеранам та членам їх родин, які допомогли б гарантувати фінансову незалежність та стабільність – через створення робочих місць, додаткове навчання та тренування для працевлаштування, стимуляцію бізнесів працевлаштовувати ветеранів та підтримку ветеранських бізнесів. Примітною особливістю також є зведення надання усіх ветеранських послуг до єди-

228 – Юлія Лапутіна: Мінветеранів вдячне Посольству Королівства Данія за допомогу та посилення співпраці у реабілітації та підтримці захисників України. Липень 2021. Посилання: <https://mva.gov.ua/ua/news/yuliya-laputina-minveteraniv-vdyachne-posolstvu-korolivstva-daniya-za-dopomogu-ta-posilennya-splvpraci-u-reabilitaciyi-ta-pidtrimci-zahisnikiv-ukrayini>

229 – “Хорватія передала Мінветеранів свої правові напрацювання щодо захисту ветеранів. Цей практичний досвід буде використано в Україні”, – Юлія Лапутіна”. Посилання: <https://mva.gov.ua/ua/news/horvatiya-peredala-minveteraniv-svoyi-pravovi-napracyuvannya-shchodo-zahistu-veteraniv-cej-praktichnij-dosvid-bude-vikoristano-v-ukrayini-yuliya-laputina>

ного пункту, куди ветерани, зокрема ветерани з інвалідністю, та їх родини можуть звернутися для консультації щодо свої прав та отримання послуг без потреби пошуку окремих інстанцій, які займаються різними елементами піклування. Хоча український контекст є значною мірою відмінним від контексту проаналізованих країн, перелічені інструменти могли б стати корисними у контексті української системи піклування про ветеранів.

Додаток 1

Таблиця з інструментами

Для перегляду перейдіть
за qr-кодом або за посиланням:

<https://drive.google.com/drive/folders/1eiei6vljCDAIga8XVEYJeV9AtnScaUkN>

Додаток 2

Організації та фонди, що є акторами соціального захисту ветеранів у вибраних країнах

ДО VETERANS' GATEWAY ВХОДЯТЬ:

- Alabaré – це благодійна організація, яка підтримує вразливих, бездомних і маргіналізованих людей. Ми допомагаємо їм змінити своє життя, надаючи житло та інші можливості. Це включає допомогу мешканцям у здобутті навичок і впевненості, щоб жити повноцінним життям.

- Armed Services Advice Project – Проект консультування збройних сил надає інформацію, поради та підтримку спільноті збройних сил Шотландії.

- Благодійна організація Blesma, The Limbless Veterans присвячена допомозі діючим і колишнім військовослужбовцям і жінкам, які постраждали від втрати кінцівок, використання кінцівок або зору, що змінило життя.

- Blind Veterans UK є національною благодійною організацією для колишніх військовослужбовців з важкою втратою зору.

- Care After Combat – це британська благодійна організація, яка надає підтримку в системі кримінального правосуддя для благополуччя колишніх військовослужбовців британських збройних сил та їхніх сімей.

- Career Transition Partnership надає послуги з переселення для тих, хто покидає Королівський флот, армію, Королівські повітряні сили та

Королівську морську піхоту. Незалежно від строку служби всі військовослужбовці Збройних Сил можуть скористатися підтримкою ОСАГО під час звільнення зі служби.

- Combat Stress є провідною благодійною організацією Великої Британії, яка займається психічним здоров'ям ветеранів. Ми надаємо спеціалізоване лікування та підтримку для ветеранів із будь-якої служби та конфлікту, зосереджуючись на тих, хто має складні психічні проблеми, пов'язані з їхньою військовою службою.

- **СЛУЖБА МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ США (DMWS)** підтримує ветеранів та їхні родини, коли їм потрібна допомога під час фізичного або психічного розладу здоров'я. Наша практична та емоційна підтримка гарантує, що жодна сім'я не переживе хвилювань хвороби чи травми сама.

- Ерскін допомагає вшанувати тих, хто не повернувся додому, допомагаючи піклуватися про тих, хто повернувся. Ми пишаємося тим, що з 1916 року служимо спільноті колишніх військовослужбовців, а зараз опікуємось понад 85 000 ветеранів.

- Family Fund – найбільша благодійна організація Великої Британії, яка

надає гранти сім'ям, які виховують інвалідів або важкохворих дітей і молодь.

- Forces Children Scotland, дитяча благодійна організація збройних сил Шотландії, надає підтримку дітям збройних сил та їхнім родинам уже понад 200 років. Це єдина благодійна організація в Шотландії, яка займається виключно цим.

- Благодійна організація Forces Employment Charity надає ветеранам, особам, які залишили військову службу, резервістам та їхнім сім'ям підтримку, підтримку, яка може змінити життя, роботу та можливості навчання протягом усього життя, незалежно від обставин, звання, стажу чи причини звільнення.

- Naig Housing Trust є найбільшою благодійною організацією Великобританії, яка надає житло потребуючим ветеранам.

- **HELP FOR HEROES** підтримує тих, хто отримав поранення чи хворобу під час служби або внаслідок служби в Збройних Силах чи поруч із ними, а також їхніх близьких.

Help for Heroes є однією із найбільших НУО, до сфер діяльності якої належить надання консультацій, фінансування обладнання, допомога в управлінні станом здоров'я та орієнтуванні в системах підтримки, соціальна підтримка, залучення до фізичної активності, підтримка благополуччя, залучення до соціальної активності, допомога в самообслуговуванні або допомозі з орієнтування. На своєму сайті вони заохочують ветеранів звернутися спочатку до всіх наявних інструментів, які пропонує держава (щодо яких можуть прокон-

сультувати), а вже у разі потреби готові надавати всебічну підтримку ветеранам та їхнім родинам²³⁰.

Help for Heroes пропонує курс бізнес-досвіду, який підтримує поранених ветеранів за допомогою програми, яка допоможе вирішити, чи підходить вам самозайнятість. Курс Help for Heroes у партнерстві з X Forces, охоплює такі теми, як:

- Як створити та підтримувати бізнес, який приносить прибуток
- Як рекламувати свій бізнес
- Управління грошовими потоками та бюджетування
- Підготовка до запуску

Також надається постійна підтримка. Курс пропонується безкоштовно²³¹.

- Launchpad – це благодійна організація, яка надає житло та цільову підтримку за допомогою спеціалістів. Це допомагає бездомним ветеранам стабілізувати своє життя та успішно перейти до цивільного життя. У нас є будинки в Ньюкасл-апон-Тайн і Ліверпулі.

- Легіон Шотландії (Королівський британський легіон Шотландії) – це благодійна організація, яка виступає за ветеранів Шотландії та їхні родини та надає їм підтримку.

- Mission Motorsport, благодійна організація The Forces Motorsport, надає можливості в автоспорті тим, хто цього потребує, із спільнот військовослужбовців і ветеранів, і є офіційним постачальником автоспорту для людей з обмеженими можливостями та адаптованого до оборони.

- Naval Children's Charity – це добродійна благодійна організація, яка

230 – Read the story of how it all began and the people who made it happen. Read the story of how it all began and the people who made it happen | Help For Heroes. <https://www.helpforheroes.org.uk/about-us/our-history/>

231 – Writer, S. C. (2022, June 23). Entrepreneurship after leaving the military. Startups.co.uk. <https://startups.co.uk/blog/ex-forces-entrepreneurs/>

надає гранти дітям із сімей військово-вослужбовців і ветеранів.

- Асоціація офіцерів Шотландії – це благодійна організація, яка надає підтримку колишнім офіцерам, які проживають у Шотландії, та їхнім утриманцям.

- The Poppy Factory – провідна в країні благодійна організація з працевлаштування ветеранів із захворюваннями та інвалідністю.

- PoppyScotland – це благодійна організація, яка надає суттєву підтримку спільноті збройних сил Шотландії.

- Royal Air Forces Assosiation, які підтримують сім'ї та колишніх військових

- Благодійний фонд Королівських ВПС є провідною благодійною організацією Королівських ВПС, яка надає фінансову, практичну та емоційну підтримку всім членам родини ВПС. У 2020 році ми витратили 26 мільйонів фунтів стерлінгів на надання соціальної допомоги, підтримуючи родину RAF.

- Королівський британський легіон надає довічну підтримку членам і ветеранам британських збройних сил та їхнім родинам.

- Royal British Legion Industries – це благодійна організація, яка надає роботу, підтримку, житло та догляд для Британських збройних сил.

- RFS – соціальне підприємство, створене подружжям військовослужбовців і ветеранами, щоб допомогти дружинам і партнерам військових повернутися на роботу.

- Ripple Pond – надання підтримки тим, хто підтримує британських військовослужбовців і ветеранів, які

живуть із фізичною травмою чи психічним захворюванням.

- RMA – Благодійна організація Королівської морської піхоти існує, щоб надавати довічну благодійну підтримку Королівським морським піхотинцям, їхнім сім'ям, ветеранам і кадетам, а також пропонує широкий спектр послуг як тим, хто служить, так і ветеранам.

- Королівський військово-морський благодійний фонд (Royal Naval Benevolent Trust) надає фінансову допомогу та підтримку персоналу Королівського флоту та Королівської морської піхоти та їхнім родинам у разі потреби.

- **БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД ОФІЦЕРІВ КОРОЛІВСЬКОГО ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКОГО ФЛОТУ (RNOC)** надає інформацію та фінансову допомогу діючим і відставним офіцерам військово-морської служби (RN, RM і QARNNS), офіцерам і колишнім офіцерам зі списків запасу, а також їхнім подружжям і утриманцям, які потребують допомоги. фінансової підтримки.

- Лінія консультацій та інформації для моряків (SAIL) надає безкоштовні та конфіденційні поради ветеранам Королівського флоту та Королівської морської піхоти, їхнім родинам та особам, які доглядають за ними.

- Організація Sight Scotland Veterans, раніше відома як Scottish War Blinded, надає безкоштовну підтримку колишнім військовослужбовцям і жінкам, які втратили зір у Шотландії.

- Резиденції ветеранів Шотландії – це найстаріша військова благодійна організація Шотландії, заснована в 1910 році. Вона надає житло та під-

тримку колишнім військовослужбовцям і жінкам, які є бездомними, яким загрожує залишитися бездомним, ізольованими або потребуючими. Є три резиденції шотландських ветеранів, усі з окремими ванними кімнатами, в Единбурзі, Данді та Глазго.

- **SSAFA**, благодійна організація збройних сил, є надійним джерелом практичної, емоційної та фінансової підтримки військовослужбовців, ветеранів та їхніх сімей у важкий час.

- Stoll є провідним постачальником житла для ветеранів. Наша робота дозволяє незахищеним ветеранам та ветеранам-інвалідам, які потребують підтримки, жити повноцінним незалежним життям.

- Tax Help for older people – податкова допомога для людей похилого віку надає безкоштовну, незалежну експертну допомогу та поради для людей похилого віку з низькими доходами, які не можуть дозволити собі платити за професійну податкову консультацію.

- Veterans Housing Scotland розміщує ветеранів-інвалідів у Шотландії.

- **VETERANS UK** – надає підтримку, рекомендації та інформацію ветеранам та їхнім родинам через національну мережу менеджерів із соціального забезпечення у Великобританії та Ірландії. Послуги включають Veterans UK, Veterans Welfare Service (VWS), Defense Transition Services (DTS) і Ilford Park Polish Home.

- Walking With the Wounded підтримує ветеранів із фізичними, психічними чи соціальними травмами на шляху до реінтеграції в суспільство, відновлення незалежності та забезпечення стабільної роботи.

- the warrior programme дозволяє людям керувати своїми емоціями та розвивати стійкість, зосередженість і мотивацію для досягнення успіху в сучасному світі.

- X-Forces Enterprise – це соціальне підприємство (CIC), яке розвиває підприємницькі амбіції та підприємницькі навички спеціально для військових.

Ця аналітична записка зроблена завдяки підтримці програми «Український фонд швидкого реагування», що втілює IREX за підтримки Державного департаменту США. Вміст є виключною відповідальністю Громадської організації «Правозахисний центр «Принцип» і необов'язково відображає погляди IREX та Державного департаменту США.

